

T.C
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

TUNCAY AÇIK

OSMANLI İKTİDAR MÜCADELELERİNDE JURNAL VE
JURNALCİLİK: II. ABDÜLHAMİD ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI: YRD. DOÇ. DR.
AHMET DEMİR

KIRIKKALE - 2011

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Tuncay AÇIK tarafından hazırlanan "Osmanlı İktidar Mücadelelerinde Jurnal ve Jurnalcilik: II. Abdülhamid Örneği" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından, Tarih Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.
13.09.2011

Başkan

Doç. Dr./H. Bayram SOY

Yrd. Doç. Dr. Erdal ÇETİNTAŞ

Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİR

ÖZET

Jurnal kavramına Osmanlı tarihinde ilk kez Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın yaptığı idari ıslahatlarda rastlıyoruz. II. Mahmud, Mehmet Ali Paşa'dan da etkilenerek jurnal olayını daha sistemli hale getirmeye çalışmış ve bilgi akışının daha sağlıklı bir şekilde gerçekleşmesi amacıyla jurnal usulüne dair bir talimatname yayınlamıştır.

Osmanlı Arşivleri'nde, en erken tarihli jurnal 1840 yılına aittir. Sultan Abdülaziz zamanında ise *jurnalci* adıyla yeni bir devlet görevlisi oluşturulmuştur.

II. Abdülhamid döneminde ise jurnal olayı tamamen farklı bir boyut kazanmıştır. Sultan Abdülhamid, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıların üstesinden gelebilmek, devletin dahili ve harici düşmanlarını bertaraf etmek ve yönetimini problemsizce devam ettirebilmek amacıyla hafiyye teşkilatını kurmuştur. Bu teşkilat iki farklı gruptan oluşmuştur. İlk grupta olanlar, bu işi meslek olarak yapan ve bunun karşılığında devletten maaş alan kimselerdi. İkinci grupta olanlar ise çok farklı görevlerde bulunan devlet memurları ve bir yere bağlı olmayan kişilerdi. Bunların içerisinde sadrazamdan sade vatandaşa kadar her gruptan insan vardı. II. grupta yer alan kişilerden bazıları jurnalleri asıl amacından saptırarak kendi şahsi çıkar ve beklentileri istikametinde kullanmışlardır. Bunun neticesinde iktidar ve menfaat odaklı bir jurnalcilik ortaya çıkmıştır. Farklı kesimlerden farklı statülerde gelen bu tür jurnaller dönemde kendini oldukça hissettiren iktidar ve çıkar çekişmelerinin ve mücadelelerinin önemli bir enstrümanı haline gelmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bürokrasi, Hafiyye, Hafiyye Teşkilatı, Jurnal, Jurnalcilik, Jön türkler, İttihat ve Terakki, Osmanlı Devleti, Sultan II. Abdülhamid.

SUMMARY

We encounter the Turkish term "jurnal", which means diary but also report of an informer or denouncement, for the first time in Ottoman history in the administrative reforms made by Mehmet Ali Pasha, Wali of Egypt. Later, Mahmud II, being influenced by Mehmet Ali Pasha, tried to render the "jurnal" or denouncement matter more systematically, and he published a regulation on both form and usage of "jurnal"s with the aim of making information flow more effective.

The Ottoman archives hold the primal "jurnal" which dates from 1840. During the rule of Sultan Abdülaziz, however, a new public function called "jurnalci", or informer / denouncer was created.

During the rule of Abdülhamid II, however, the "jurnal" matter assumed a completely different dimension. Sultan Abdülhamid founded an intelligence service with the aim to become able to master the difficulties the country was in, to eliminate the state's both internal and external enemies, and to become able to continue his rule without any problems. The said organization was constituted of two different groups. The members of the first group were persons who worked in this field as a vocation, receiving a salary paid by the state for this work. The members of the second group, however, were civil servants performing very different functions without being bound to any unit or institution. Among these, there were persons from both groups, from the Grand Vizier to simple citizens. Some of those members of the second group deviated from the original purpose of these "jurnal"s, or reports / denouncements, and started to use these for their personal interests and expectations, as a result of which an intelligencers' work focussed on both power and interests evolved. This kind of "jurnal"s which came from different classes and different statuses became an important instrument of both power and interest controversies and conflicts, respectively, which caused them to be considerably perceived during that period.

Key words: Bureaucracy, Intelligence, Intelligence Service, "Jurnal", or report of an informer or denouncement, "Jurnalcilik", or intelligencers' work, Young Turks, [Committee of] Union and Progress, the Ottoman State, Sultan Abdülhamid II.

ÖNSÖZ

Tezimizin konusu Osmanlı iktidar mücadelelerinde jurnal ve jurnalcılık: II. Abdülhamid örneğidir. Bizi bu tez konusunu seçmeye iten sebep, jurnalleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak birilerinin herhangi bir çıkar elde edip etmediğinin tespit edilmesidir. Yaptığımız araştırmalar neticesinde gerçekten de bazı kişilerin jurnalleri kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak değişik menfaatler temin ettiğini tespit ettik. Ulaşabildiğimiz örnekler üzerinden bu meseleyi izaha çalıştık. Tezimizde bununla ilgili örnekler verdik.

Tez konumuzla ilgili belgelere ne yazık ki çok fazla rastlanmamaktadır. Bunun sebebi, Enver Paşa'nın Harbiye Nazırı olmasıyla, İttihatçıların jurnalleri ortaya çıkmasını düşüncesiyle Jurnalleri imha ettirmiş olmasıdır.

Günümüzde bu konu ile ilgili var olan en önemli kaynaklar şunlardır: Asaf Tugay'ın "İbret", Faiz Demiroğlu'nun "Abdülhamid'e Sunulan Jurnaller" ve Kırımî-zâde Mehmed Neş'et Efendi'nin Sultan İkinci Abdülhamid Han'a Takdim Edilen "Jurnallerin Tahkîk Raporları (1891-1893)", isimli eserlerdir. Elimizde orijinal belgelerin olmaması işimizi zorlaştırmıştır. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen konuyla ilgili bütün kaynak ve çalışmaları gözden geçirerek konuyu incelenmeye çalıştık.

Tezimiz beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde II. Abdülhamid dönemi Osmanlı Devleti'nin genel durumu, ikinci bölümde hafiyye teşkilatının kuruluşu, yapısı, işlerliği, üçüncü bölümde jurnal çeşitleri ve jurnallerin Osmanlı iktidar mücadelelerinde bir araç olarak kullanılması, dördüncü bölümde II. Abdülhamid'in jurnalleri değerlendirmesi, beşinci bölümde ise Jurnallerin imha edilmesi ele alınmıştır.

Tez konumun belirlenmesinden başlayıp, tezimin son aşamasına kadar benden yardımını ve desteğini esirgemeyen tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Ahmet Demir hocama, master öğrenciliğimden tez çalışmamın son aşamasına kadar bana her konuda yardımcı olan ve değerli fikirlerini esirgemeyen Yrd. Doç. Dr. Erdal Çetintaş hocama ve tezimi hazırlamamda bana yardımcı olan kıymetli eşim Şükran Açık'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım "Osmanlı İktidar Mücadelelerinde Jurnal ve Jurnalcilik: II. Abdülhamid Örneği" adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin kaynakça'da gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

15/ 08/2011

Tuncay AÇIK

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖNSÖZ.....	III
AÇIKLAMA.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
KISALTMALAR.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ (1876-1909)

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU	
1.SİYASİ DURUM.....	7
2.EKONOMİK DURUM.....	12
3.SOSYAL DURUM.....	14

İKİNCİ BÖLÜM

HAFİYYE TEŞKİLATI

1. HAFİYYE TEŞKİLATININ KURULUŞU.....	14
2. HAFİYYE TEŞKİLATININ YAPISI.....	20
3. HAFİYYE TEŞKİLATININ İŞLERLİĞİ.....	22

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JURNALLER.....	25
1. SİYASİ AMAÇLI JURNALLER.....	29
2. ŞAHSİ ÇIKAR AMAÇLI JURNALLER.....	37

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD'İN TAHTAN İNDİRİLMESİ VE JURNALLERİN AKİBETİ

1. II. ABDÜLHAMİD'İN JURNALLERE KARŞI TAVRI.....	44
2. JURNALLERİN YAKILMASI.....	45
SONUÇ.....	47
KAYNAKÇA.....	49
EKLER.....	57
ÖZGEÇMİŞ.....	80

KISALTMALAR

A.g.e.	Adı geçen eser
A.g.m.	Adı geçen makale
AÜSBFD	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
Bas.	Basımevi
Çev.	Çeviren
c.	Cilt
Der.	Derleyen
Haz.	Hazırlayan
s.	Sahife
S.	Sayı
Sad.	Sadeleştiren
TDVİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
TODAİD	Türkiye Orta Doğu Amme İdaresi Dergisi
TTK	Türk Tarih Kurumu
Yay.	Yayınları, Yayınevi
Yay. Haz.	Yayına Hazırlayan

GİRİŞ

Fransızca kökenli bir terim olan jurnal [*journal*], gizlice bildirme, ele verme¹ günlük, biriyle ilgili yetkililere verilen kötöleme, ihbar yazısı² gibi manalara gelmektedir. Herkesin herkesi kontrol etmesi, yanlış-doğru duyduğu, gördüğü veya tahmin ettiği şeyleri gerekli yerlere bildirmesine 'Jurnalcilik' bu bilgileri taşıyan dokümanlara da "Jurnal" denirdi.³ Jurnal ve jurnalcilik, maliyenin gelir-gider veyahut diğer olayların kaydını tutma, çağın şartlarına göre genişletilmesidir.⁴ Aynı zamanda Osmanlıcadaki kullanımında "gazete" değil, "istihbarat raporu" anlamına gelmektedir. 1880'lerde Yıldız'da istihbarat işleriyle (umur-ı hafiye) uğraşan bir tür gizli polis manasına gelir. Hafıyye bir istihbaratçı, haber alma görevlisidir; ama rejim muhalifleri açısından bir ispiyon, bir yalancı, muhbirdir.⁵

Hafıyye, kelime olarak gizli tahkikat memuru anlamında kullanılmıştır. İşleri gizlice soruşturan, tahkik eden kişiye hafıyye memuru veya kısaca hafıyye denilmiştir. Bu kelimeyle ilintili olarak, geniş bir anlam zenginliğine sahip bulunan jurnal sözcüğü, diğer anlamları yanında, "polis tarafından düzenlenen rapor" anlamını da ifade eder. Bu anlamıyla jurnal, yakın tarihimizde bilhassa II. Abdülhamid dönemi için bir "tarih terimi" hüviyetini kazanmış ve hafıyye memurlarının görevleri icabı düzenledikleri raporlar anlamında kullanılmıştır.⁶

İstihbarat teşkilatlarının en başta gelen görevi, belki de faaliyetlerinin tümü haber almak, toplamaktır. Tarihimizde Hafıyye Teşkilatı'nın yaptığı bu göreve "jurnal ve jurnalcilik" denmiş, bu işi yapanlara da "hafıyye" veya "jurnalci" adı takılmıştır.⁷

İdareci konumda olan bir insan ülkesinde olup bitenleri yakından takip etmek, halkın farklı konularda neler düşündüğünü öğrenmek, devletin huzuru ve düzeni için konulan kanunlara uyulup uyulmadığını anlamak, bilmek ister; bundan daha tabii bir şey olamaz.

¹ "Jurnal" **Meydan Larousse**, Meydan Yay., c. 3, İstanbul, 1960, s.100.

² "Jurnal" **Türkçe Sözlük**, TDK., Ankara, 2005, s. 1016.

³ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi**, TTK Yay., c.1, Ankara, 1991, s. 221.

⁴ Orhan Koloğlu, "Jurnal ", **Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih, Medeniyet, Kültür)**, c.7, İz Yay. İstanbul, 1996, s. 60.

⁵ François Georgeon, **Sultan Abdülhamid**, Çev. Ali Berktaş, Homer Kitabevi, İstanbul, 2006, s. 185.

⁶ Mehmet Ali Beyhanlı, "II. Abdülhamid Döneminde Hafıye Teşkilatı ve Journaller", **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, c. 12, Ankara, 2002, s. 940-941.

⁷ Süleyman Kocabaş, **Sultan II. Abdülhamid: Şahsiyeti ve Politikası**, Vatan Yayınları, Kayseri, 1995, s.120.

Osmanlı Devleti'nde kuruluşundan itibaren mücavir (yakın, komşu) devletler hakkında bilgi toplama faaliyetleri başlamıştır. Yabancı devletlere karşı martalozlar⁸ casus olarak kullanılmış ve bunlar aracılığıyla bilgi toplanılmıştır.⁹

Osmanlı Devletinde jurnal kelimesine ilk kez Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın gerçekleştirdiği idari ıslahatlar sonucunda rastlıyoruz. Mehmet Ali Paşa sorumlu olduğu yerlerdeki olaylardan zamanında haberdar olmak amacıyla görevlilerden raporlar istemiştir. Bu raporlar önceleri ayda iki defa istenirken sonraları haftada ikiye çıkarılmış ve daha sonra günlük haline getirilmiştir. Bu raporlar belli bir merkezde toplanarak değerlendirilmiştir. Mehmet Ali Paşa bu jurnalleri zamanında ulaştırmayanları da şiddetli bir şekilde azarlamıştır.¹⁰ II. Mahmud Osmanlı Devletinin en önemli ıslahatçı padişahlarından birisidir. Onun dönemi ayanların merkezi otoriteyi dinlemedikleri, bürokrasinin yıllardır hoyratça kullandıkları güçten vazgeçmek istemedikleri, Sırp, Yunan isyanları, Mehmet Ali Paşa, Tepedelenli Ali Paşa isyanları, Cezayir'in Fransa tarafından işgali vb. olayların olduğu sıkıntılı bir dönemdir. II. Mahmud bütün bu sıkıntıların üstesinden gelebilmek için bazı tedbirler almış ve birçok ıslahat çalışmasında bulunmuştur. Yapmayı düşündüğü reformlara engel olan baskı grupların etkinliğini ve gücünü kırmak amacıyla 1826 yılında Vaka-i Hayriye (Hayırlı Olay),¹¹ ile yeniçeri ocağına son vermiş, memurların gelirlerini hazineden nakit ve maaş şeklinde almalarını sağlamış, sadaret usulünden nezaret usulüne geçilmesini sağlamıştır.¹² Yine II. Mahmud yaptığı personel reformu ile eski kalemiyyenin topluca yeni bir tür sivil bürokrasiye dönüşmesini sağlayan reformlar hazırlatmıştır. Sivil memurların eğitimi için yeni okullar açtırmış; bir sivil rütbeliler sistemi, mülkiye rütbelileri oluşturmuştur.¹³

II. Mahmud yaptığı ıslahat girişimlerinde Mehmet Ali Paşa'dan da etkilenmiştir. Ülkenin dört bir yanından jurnaller toplama teşebbüsü bunlardan bir tanesidir. 5-6 yıl gibi bir sürede bu sistem bütün ülkeye yaygınlaştırılmıştır.¹⁴ Yine II. Mahmud, merkezi otoriteyi arttırmak, her şeyden haberdar olmak ve sağlıklı bir bilgi akışının sağlanabilmesini

⁸ Martoloz; Osmanlı Devletinin teşekkülü sıralarında ve yeniçeri teşkilâtından önce, Hristiyanlardan, ordunun geri hizmetlerinde çalışmış olan teşekküllerden biridir. Silahlanmış kişi manasında Rumca bir kelimedir. Eskiden Tuna gemicileri, korsanı manasında da kullanılmıştır.

⁹ Beyhanlı, **a.g.e.**, s.939.

¹⁰ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 60.

¹¹ 16 Haziran 1826 tarihinde, İstanbul'da Osmanlı padişahı II. Mahmud tarafından Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılma sıyyla sonuçlanan olaylara verilen isimdir.

¹² Tuş, **a.g.m.**, s. 322.

¹³ Carter V. Findley, "19. yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Gelişme", **Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi**, c.1, İletişim Yay., İstanbul, 1985, s. 260.

¹⁴ Koloğlu, **a.g.e.**, s. 60.

gerçekleştirebilmek amacıyla jurnal usulüne dair bir talimatname yayınlamıştır bu talimatnamede şu hususlar vurgulanmıştır:

*" Vilayet merkezleri, kaza ve kasabalarda yöneticiler ve ileri gelenler tarafından bir jurnal kâtibi atanacaktır. Bunlar, milletin malının korunması, refah ve halkın huzuru ile ilgili iyi ve kötü meydana gelen her türlü işin bilgisini toplama, bunun için büyük ya da küçük her türlü işi kaydedip journali hazırlayacak ve İstanbul'a ulaştırmakla yükümlü olacaklardır. Bu iş için nüfus defteri kayıt tutucuları da kullanılabilir. Jurnal kâtibi her gün meydana gelen davalar, hükümet işleri, kanunlar, evlenme, doğum, ölüm, hacca gidiş-geliş, göç ve ticaret sebebiyle seyahat, ekinler, ürünler ve bütün gerçek ve açık hesapta olmayan şeyleri yazmakla görevlidirler. Bunlar bir üst makamda toplanacak ve sonunda vali ya da mütesellim tarafından Ceride Nazırı'na (Takvim-i Vekâyi Nazırına) ulaştırılacaklardır. Hülâsa edildikten sonra battalları (iş bitenler) Ceride Odası'nda saklanacaktır."*¹⁵

Sultan Mahmud, iktidardaki güçleri bir şekilde dağıtırken batılılaşmanın da neticesi olarak ortaya yeni bir grup çıkmıştır. Mustafa Reşid Paşa'nın en önemli temsilcisi olduğu bu grup, yavaş iktidara hâkim olmaya başlamıştır. İşte bu yeni grup, Sultan Mahmud devrinin sonlarından itibaren 'bürokrasi' denilen yeni bir oluşuma yol açmıştır. Artık otorite, Tanzimatçı gruba yani 'bürokrasi'ye geçmiştir.¹⁶

Osmanlı Arşivleri'nde, 1840-1845 yılları arasındaki döneme ait "havadis jurnalleri" adını taşıyan ve yüzlerce sayfadan oluşan belgeler vardır. Bu belgelerde o dönemde sıradan İstanbul insanının kahvede, sokakta, çarşı ve pazarda ve hatta evlerinde yaptıkları sohbet ve dedikodularını takip eden hafiyelerin jurnalleri kayıtlıdır. Bu jurnal faaliyetlerinin ne zaman başladığı, ne kadar yaygın olduğu, nasıl hazırlandığı ve hafiyelerin kimlerden oluştuğu gibi sorulara kesin bir cevap vermek pek mümkün değildir. Bu konularda yapacağımız varsayımların çoğu, ancak bu jurnallerin satır aralarından çıkarabildiklerimize ve az sayıda sonradan ortaya çıkan delile dayanmaktadır. Eldeki en erken tarihli jurnal 1840 yılına aittir. Fakat 1820'lerin sonu veya 1830'lara ait benzer jurnallerin olma ihtimali de vardır. Jurnallerdeki el yazılarının çok fazla çeşitlilik göstermemesi, bu jurnallerin bizzat hafiyeler tarafından değil de bu işle görevli kâtipler tarafından yazıldığı düşüncesini uyandırmaktadır.¹⁷

Raporlarda sohbetlerin yapıldığı yerler ve sohbeti yapan kişiler hakkındaki bilgiler son derecede ayrıntılıdır. Raporlar öylesine ayrıntılıdır ki, raporda yer alan herhangi bir sözün nerede ve kim tarafından söylendiğine ilave olarak, bazı durumlarda hangi ay, hangi gün ve hatta hangi saatte o sözün söylenildiği dahi yazılmıştır. Sözü söyleyen kişilerin yalnızca

¹⁵ A.g.e., s. 60.

¹⁶ Tuş, a.g.m., s. 322.

¹⁷ Cengiz Kırılı, "Kahvehaneler ve Hafiyeler: 19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da Sosyal Kontrol", **Toplum ve Bilim**, Birikim Yay., S. 83, İstanbul, 2000, s. 58-79.

isimleri değil, varsa unvanları, meslekleri, hangi mahallede oturdukları, evli olup olmadıkları veya söz konusu kişi taşradan İstanbul'a ticaret veya başka bir amaçla geçici olarak gelmiş ise nereden geldiği ve nerede kaldığı gibi ayrıntılar titizlikle kaydedilmiştir.¹⁸

Jurnallerde sözü geçen yerler 19. yüzyıl ortalarında İstanbul'daki gündelik yaşam mekânlarına dair önemli ipuçları da vermektedir. Hafiyeler, "havadis çalmak" için en çok kahvehanelerde vakit geçiriyorlardı. Kahvehane muhabbetleri elimizdeki jurnallerin 2/3'ünü oluşturmaktadır. Bu anlamıyla kahvehaneler tartışmasız en önemli gündelik yaşam mekânı olarak adlandırılabilir. Bununla birlikte, kahvehanelerin yanı sıra, sohbetin olduğu her yerde hafiyeleri görmek mümkündür: berber dükkânları, camiler, sokaklar, hamamlar, kayıklar, mezarlıklar, hatta han odaları ve evler.¹⁹

Hafiyeler günlük konuşmaları son derece dikkatle dinleyip ezberlemekle yükümlü idiler. Hafiyelerin yazdırdığı bu jurnallerin amirleri tarafından dikkatle gözden geçirildikten sonra padişahın bilgisine sunulduğu anlaşıyor.

Jurnal memurlarının en çok ilgi gösterdikleri gruplardan biri de İstanbul ile Avrupa ve Akdeniz limanları arasında ticaret yapan Avrupalı tüccarlardır. Hem Avrupa ve Akdeniz'deki genel ekonomik durum, hem de bu tüccarların kendi ülkelerindeki siyasi duruma yönelik gözlem ve yorumlarının raporlarda neden bu kadar sıklıkla yer aldığını anlamak zor değildir. Çünkü bu tüccarların Osmanlının en çok başını ağrıtan İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan ve Mehmed Ali isyanının en yoğun olduğu dönemde Mısır'dan olması bu açıdan önemlidir.²⁰

Jurnal ve jurnalci kavramlarına yeni bir boyut getiren ise Sultan Abdülaziz dönemi sadrazamlarından Mahmud Nedim Paşa olmuştur. 27.11.1871 tarihinde vilayetlere bir telgraf gönderilmiş, Padişahın Tanzimat'ın yerleşmesi konusunda kararlı olduğu ifade edildikten sonra:

" Vilâyetlerdeki memurlara sürekli olarak uyarılar ve talimatlar gönderilmektedir. Bu azim ve ısrar Allah'ın yardımıyla amaca ulaşacaktır, zira şimdiye kadar ilerlemenin gecikmesine sebep olan şeylerin en büyüğü, üstlenilen görevlerde dikkatsizlik, önemsemezlik olmasıyla, bunun tamamen bertaraf edilmesiyle memurlar kendilerine verilen hizmetleri büyük bir arzu ile yapacaklardır. Bununla beraber, bu işleri kendi akışına bırakmaz uygun olmayacağından Şura-yı Devlet muavinlerinden ve ülkenin çeşitli yerlerindeki yetenekli ve ahlâk sahibi kimselerden Jurnalci namıyla Anadolu'nun üç kolu için her yöne üçerden dokuz ve Rumeli cihetine dahi altı memur seçilerek, her bir ya da iki ayda, biri birinin ardından ülkeyi dolaşarak şahit oldukları ve

¹⁸ A.g.m., s. 58-79.

¹⁹ A.g.m., s. 58-79.

²⁰ A.g.m., s. 58-79.

*topladıkları ülke ve halk ile ilgili haberleri jurnal ederek parça parça Bâb-ı Âli'ye göndermeleri ve dönüşlerinde genel görüşleri ile ilgili jurnallerini vermeleri istenecektir. Bu şekilde yapılan çalışmalar neticesinde alınacak tedbir ve yapılacak ıslahatlar sultan tarafından verilecek fermana uygun olarak Bâb-ı Âli tarafından gerçekleştirilecektir. "*²¹

Mahmut Nedim Paşa'nın girişimiyle yeni bir devlet görevlisi ortaya çıkmıştır: Jurnalci. Rejimin resmi görevlilerinin eksiklik ve kusurları İstanbul'a yeteri kadar ulaştırılamıyordu. Basın yetersizdi. Devlet memurlarını eleştirmek yasaktı. Ülkede olup bitenler tam bilinmiyordu. İşte valileri, memurları teftiş edecek, halkın şikâyetlerini dinleyecek, kamuoyu araştırması yapacak, gördüklerini ve işittiklerini aktaracak bir tür haber toplayıcılığı yapılmaktaydı.²² Vatandaşın dertlerini dinleyip çözüm yolları bulma adına yapılan girişim gerçekten çok önemli bir girişim olmakla birlikte koskoca imparatorluğu, 15 kişiden oluşan bir dinleyici ile nabzını tutmak yeterli olmamış ve başarıya ulaşmamıştır.²³

Sultan Abdülmecid, II. Mahmud'un kurduğu Başvekillikten vazgeçerek sadrazamlık makamını yeniden oluşturmuştur. Yirmi yıllık saltanatı boyunca yirmi iki sadrazam değişikliği yapmıştır. Karakter itibarıyla hissi ve alıngan olan padişah, mizacına uygun düşmeyen nüfuzlu sadrazamları azletmiştir. Sultan Abdülmecid'in bu kadar çok sadrazam değişikliği yapmasının nedenleri: devlet üzerinde bazı sadrazamların nüfuzlarının fazla artması, birbirine rakip devlet adamlarının çekişmelerinden devletin zarar görmesi, bazen muhafazakâr bazen reformist düşünceye sahip kişileri iş başına getirme isteği, dış müdahaleler, şahsi sebepler, aynı zihniyete sahip kişilerin aralarını açma ve egemenliğini sorunsuzca sürdürmek istemesi gibi sebeplerdir.²⁴

Sultan Abdülmecid'den sonra tahta geçen Abdülaziz devri iki döneme ayrılabilir. Tahta çıkmasından 1871'de Âli Paşa'nın ölümüne kadar olan birinci dönemde yönetim Âli ve Fuat Paşaların elinde kaldı. Birinci dönem, Tanzimat ve Islahatın devamı, yeni bazı müesseseler kurulması ve oldukça başarılı bir dış politika uygulamasıyla geçti. Âli Paşa'nın vefatından padişahın tahttan indirildiği 1876'ya kadar devam eden ikinci dönemde idarede daha çok Mahmut Nedim ve Mithat Paşalar söz sahibi oldular.²⁵ 1871'de Âli Paşa'nın ölümüne kadar devletin sadrazamdan sonra en önemli ikinci şahsiyeti Hariciye Nazırı idi. Bu dönemde Reşid, Âli ve Fuad Paşa'lar dönüşümlü olarak Hariciye Nazırlığı'nı yürütmüşlerdir. Tanzimat

²¹ Koloğlu, a.g.e., s. 61.

²² A.g.e., s. 62.

²³ A.g.e., s. 62.

²⁴ Küçük, a.g.m., s. 261.

²⁵ Cevdet Küçük, "Abdülaziz", TDV, c. I, İstanbul, 1988, s. 180.

reformlarını gerçekleştiren önemli şahsiyetlerin Hariciye Nazırlığı'ndan gelmiş olmaları bir rastlantı değildir.

Sultan Abdülaziz'den sonra padişah olan II. Abdülhamid, II. Mahmud ve Sultan Abdülaziz'in tahtan indiren kendisini tahta çıkaran sadrazam Mehmet Rüştü Paşa ile Mithat Paşa'ya hiç güvenmemekle birlikte bunların desteğini almadan halkına hizmet etmenin mümkün olmadığını bildiğinden bu şahıslarla bir dönem çalıştı. Fakat diğer taraftan da güvenilebileceği insanlardan bir ekip kurdu.²⁶

Kendi görüş ve iktidarlarını yönetime taşımak isteyen çok farklı kesimlerden muhalifler (Namık Kemal, Ebuzziya Tevfik, Ahmet Rıza, Abdülhak Hamit Tarhan, Abdullah Cevdet, Mizancı Murad, Hüseyin Yalçın, Ali Naci, Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Halit Ziya Uşaklıgil, Doktor Nazım, Prens Sabahattin, Ermeniler, Yahudiler, Masonlar v.b) II. Abdülhamid yönetimine karşı başarılı olmak için her türlü yolu denediler.

Muhelif cephenin bu kadar geniş, problemlerin denizköpüğü gibi çokluğu karşısında sultanın işi gerçekten çok zordu. II. Abdülhamid böyle kritik bir dönemde çok dikkatli Hareket etti. İlk planda arı kovanına çomak sokmadı. Dengeleri gözettili. Muhalifleri birbirine düşürmeye ve düşman cepheyi zayıflatmaya çalıştı. Öncelikli olarak ülke ve dış devletler nezdinde şöhreti olan ve amcası Sultan Abdülaziz'in tahtan indirilmesinde etkili olan devlet adamlarına dokunmadı. Onların yaptıkları icraatlarla başarısız olmasını ve halk nezdinde gözden düşmesini bekledi. Daha sonra iktidarı Bâb-ı Âli ve bürokratlar yerine Yıldız sarayında topladı. Artık Bab-ı Âli'ye gelen bütün bilgilerin bir kopyası da Yıldız'a gönderilecekti. Böylece Sultan ülkede olup biten her şeyden haberdar duruma geldi. Muhaliflerin büyük bir kısmını para, makam, nişan, memuriyet, bahşiş gibi araçlarla kendisine bağlamayı başardı.

Sivil bürokrasiyi II. Mahmud'un istediğine benzer tâbi bir konuma gerilettili. İktidarın aşırı merkezileşmesi hamlesi ilerledi. Artık saray politik açıdan Bab-ı Âli'yi gölgede bırakıyordu.²⁷

Kurmuş olduğu güçlü hafiyye teşkilatı sayesinde ise hem ülke içerisinde, hem de ülke dışında olup bitenden anında haberdar olarak değişik tedbirler aldı ve çözüm yolları üretti.

²⁶ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, c.VIII, T.T.K., Ankara, 1947.s. 2.

²⁷ Findley, **a.g.m.**, s. 261.

BİRİNCİ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ

II. ABDÜLHAMİD DÖNEMİ OSMANLI DEVLETİ'NİN GENEL DURUMU

1.SİYASİ DURUM

Sultan Abdülhamid hükümdar olduğu zaman ülkenin durumunu şu şekilde anlatıyor:

*" Ben, hangi şartlar içinde ve nasıl bir zamanda padişah oldum? Bunu hatırlatmak isterim. Bosna-Hersek ayaklanmış, Karadağ ordumuzu sarsmış ve yenmiş, Sırbistan düzenli ve tehlikeli bir kuvvetle ülkemize savaş açmıştı. Bu badireden o müthiş Rus muharebesi doğdu. Bu savaşı doğuran iç ve dış olaylar benim saltanat günlerimin işi değil. Ben iki padişahın art arda hal'inden, 93 günlük hükümet buhranından ve saltanat boşluğundan sonra padişah olmuştum, millet rüştünü erginliğini iddia ediyordu. "*²⁸

Gerçekten de II. Abdülhamid padişah olduğunda Osmanlı Devleti her alanda büyük sıkıntılar, çöküşler yaşamaktaydı ve II. Abdülhamid'i büyük problemler beklemekteydi. Dört ay gibi kısa bir süre içinde üç değişik padişah (Abdülaziz, V. Murad ve II. Abdülhamid) tahta çıkmıştı. Sultan Abdülaziz askeri bir darbeyle görevden uzaklaştırılmıştı. Tanzimat'ın ilanında büyük katkıları olan Fuat Paşa 1869'da, Âli Paşa da 1871'de ölünce sultan Abdülaziz siyasi gücünü tekrar saraya taşıma imkânına kavuşmuştur. Bunun üzerine Mithat Paşa'nın da desteğiyle Serasker Hüseyin Avni Paşa ve Harbiye Mektebi Nazırı olan Süleyman Paşa, 30 Mayıs 1876'da Abdülaziz'i tahttan indirerek yerine V. Muradı tahta geçirdiler.²⁹ Fakat V. Murad'ın padişahlığı uzun sürmedi. Sultan Abdülaziz'in tahtan indirilmesi, ölümü ve darbecilerin üzerindeki baskıları neticesinde travmalar geçirdi. Sultan Murad, ülkeyi idare edemez bir durumda olduğu anlaşıncı 31 Ağustos 1876'da tahttan indirildi ve II. Abdülhamid tahta geçirildi.³⁰ Taht etrafında bürokrasi savaşları tüm hızıyla devam ederken Sadrazam Mehmed Rüştü Paşa ülkeyi istediği gibi yönetmeye alıştığından V.Muradın hal'ine karşıydı. Midhat Paşa'nın Vekiller Heyeti'ne hitaben yaptığı bir konuşmada "Avrupa devletleri, bizi Sırbistan ile sulh yapmaya zorlayacaklar, hâlbuki sulh yapmak hakkına sahip olan padişahımızın şuuru yerinde değildir" demesiyle saltanat değişikliği fikri herkesçe kabul edildi. Çünkü Balkanlar çok ciddi karışıklıklar içindeydi.³¹ 1875 yazından itibaren Hersek'te

²⁸ İsmet Bozdağ, **Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri**, Pınar Yayınları, İstanbul, 1992, s. 15-16.

²⁹ Kemal Karpat, " I. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909) ", **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, c. 12, Ankara, 2002, s. 873.

³⁰ Karpat, **a.g.m.**, s. 873.

³¹ Vahit Çabuk, **Osmanlı Siyasi Tarihinde Sultan II. Abdülhamid Han**, Emre Yayınları, İstanbul, 1998, s.14.

devlete karşı başlayan isyanlar Bosna Hersek'in bütün kısımlarına yayıldı. 1876 yılında da benzer olaylar Bulgaristan'da Filibe ve Pazarcık yakınlarında ortaya çıktı. Bu isyanlarda yüzlerce Müslüman katledildi. İsyancı grupların peşinden gönderilen Osmanlı düzensiz birlikleri de 2.100 isyancıyı öldürdü. Bunların arasında suçsuz Bulgar sivil halkı da bulunuyordu. Bu durum bazı olumsuzluklara neden olmuş, Avrupa devletleri bunu kendi politikaları doğrultusunda kullanmışlardır.³²

Bosna ayaklanmasını fırsat bilen Sırp Prensi Milan, 2 Temmuz 1876'da Osmanlı Devleti'ne karşı savaş açtı. II. Abdülhamid işte bu şartlar altında Osmanlı Devleti'nin otuz dördüncü Sultanı olarak tahta geçti. Osmanlı askerleri Belgrad'ı kuşatma altına aldılar ve üstün duruma geldiler. Fakat Sırp'ların safında yer alan Rusya, Osmanlı Devleti'ni barışa zorlamak için bir ültimatoma verdi. Bu ültimatomla Rusya'nın Balkanlar sorununu inisiyatifine alacak olması hem İngiltere hem de Avusturya'yı rahatsız etti. Bu nedenle konunun bir uluslararası konferansta ele alınmasını istediler. Bu girişim neticesinde İngiliz, Rusya, Avusturya, Almanya ve Fransa temsilcilerinin katılımıyla 23 Aralık tarihinde İstanbul Konferansı toplandı.³³

İstanbul Konferansı'nın toplanmasından bir gün önce sadrazamlık makamına atanan Midhat Paşa'nın gayretiyle 23 Aralık 1876 tarihinde Anayasanın ilanı, Haliç'te toplanacak İstanbul Konferansı'nın ilk gününe denk getirilmişti. Buradaki amaç, Avrupalı güçlerin Osmanlı Devleti'nden istedikleri reformlara artık ihtiyaç olmadığını göstermekti. Konferansın başlayacağı sırada yapılan top atışlarıyla ilk Osmanlı Anayasası olan Kanun-i Esasi ilan edildi.³⁴ Meşrutiyet rejimine geçildi. Fakat Meşrutiyet'in ilanının Avrupalı devletler üzerinde fazla bir etkisi olmadı. Onlar yine Osmanlı'nın içişlerine karışmaya devam ettiler. Rusya'da Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.

Konferansta Sırlara daha fazla özerklik verilmesi, yerli bir polis teşkilatı kurulması, Bulgaristan'ın yarı özerk bir hale getirilmesi gibi birçok teklif tartışıldı. Avrupalı Devletlerin bütün bu istekleri Abdülhamid'in bütün uyarılarına rağmen Mithat Paşa liderliğindeki Osmanlı hükümeti tarafından reddedildi. Konferans herhangi bir netice alınmadan 20 Ocak 1877'de dağılmış oldu.³⁵

³² Karpat, a.g.m., s. 874.

³³ A.g.m., s. 874.

³⁴ Sina Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi*, Omaj Yayıncılık, Ankara, 2001, s. 34.

³⁵ Karpat, a.g.m., s.874.

Konferansın başarısız bir şekilde dağılması üzerine Rusya, 24 Nisan 1876' da savaşı başlattı. Osman Paşa'nın Balkanlar'da ve Plevne'de, Ahmet Muhtar Paşa'nın ise Doğu Anadolu cephesinde kahramanca mücadeleleri savaşı kazanmak için yeterli olmadı. Ruslar Ocak 1878'de Sofya'yı, 20 Ocak'ta ise Edirne'yi işgal ettiler. Doğu cephesinde ise 20 Nisan'da Doğu Beyazıt'ı, 17 Mayıs'ta Ardahan'ı, 19 Kasım'da ise Kars şehrini³⁶ eline geçirmişlerdi. Padişah ve hükümet büyük bir endişeye, halk ise büyük bir korkuya kapılmıştı. Grand Dük Nicholas komutasında Bulgaristan üzerinden yürüyüşe geçen Rus kuvvetleri, İstanbul'un kenar mahallelerinde yer alan Yeşilköy'e kadar geldiler ve Bâb-ı Âli'yi 31 Ocak 1878'de kabul edilecek olan ateşkes isteğinde bulunmak zorunda bıraktılar. Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki Mart 1878'de Ayestefanos Anlaşması (Yeşilköy) imzalandı. Anlaşma Makedonya ile Ege sahillerinin hepsini içeren büyük bir Bulgaristan ortaya çıkardı. Bu şekilde Rusya'nın Akdeniz'e inme ve Balkanlar'da güçlü bir dayanak noktası edinme arzusu yerine gelmiş oldu.³⁷

Küçük düşürücü Ayestefanos Anlaşması, sadece Osmanlı Devleti'ne zarar vermekle kalmıyor, Rusya'nın Balkanlar'daki ve Doğu Anadolu'daki varlığından endişe duyan diğer Avrupalı Devletleri de korkutuyordu. Aynı zamanda bu antlaşmanın Rusya ile Avusturya arasında çıkacak olan yeni bir savaşın patlak vermesine de neden olacağına inanılmaktaydı. Bunu fark eden Bismarck, Ayestefanos Anlaşması'nın yeniden gözden geçirilmesi için Berlin'de bir Avrupa konferansının toplanmasını önerdi.³⁸ Bismarck'ın bu konferansını toplamak istemesinin nedeni Almanya, Avusturya ve Rusya arasında kurulan birliğin parçalanmasını engellemektir. Çünkü bu birliğin parçalanması Alman çıkarlarına aykırıydı.

Berlin Konferansı'nın toplanmasından önce İngiltere ile Avusturya pay kapma yarışına giriştiler. Avusturya, Bulgaristan'ın topraklarının küçültülmesini ve kendisine Yenipazar ile Bosna ve Hersek'i ilhak etme izni verilmesini istedi. İngilizler de daha küçük bir Bulgaristan oluşturulması istiyorlardı. Aynı zamanda Rusya'nın Akdeniz'den uzak tutulması için Doğu Anadolu'da elde ettiği toprakların büyük kısmının Osmanlı yönetimine geri verilmesini de istiyorlardı. Osmanlı Devleti'ne verdikleri bu destek karşılığında ise Kıbrıs'ın İngiltere'ye bırakılmasını istemişlerdir. Zor durumda olan Osmanlı Sultanı 4 Haziran 1878'de Kıbrıs Sözleşmesini imzalamak zorunda kaldı; buna göre İngilizlerin Ayestefanos

36 Cezmi Erarslan, "II. Abdülhamid Han", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Ağaç Yayınları, c.VI., İstanbul, 1993, s.248.

37 Karpas, **a.g.m.**, s.874.

38 **A.g.m.**, s. 877.

Anlaşması'na karşı çıkmaya devam etmeleri karşılığında adanın yönetimi İngilizlere bırakılmıştır.³⁹

Berlin Konferansı 13 Haziran-13 Temmuz 1878 tarihleri arasında toplandı. Sultan II. Abdülhamid, kongreye katılacak olan temsilcilerden Balkan savunma hattının Osmanlı Devleti'nin elinde kalması, Varna'nın Osmanlı Devleti'ne iade edilmesi, Karadağ ve Sırbistan sınırlarının Arnavutluk'un aleyhine genişlemesinin engellenmesi, Eleşkirt Vadisi, Beyazıt ve Batum'un geri alınması, Ayastefanos Antlaşması'nda Rusya'ya ödenilmesi kabul edilen savaş tazminatının azaltılması konusunda ısrarcı davranmalarını istemiştir.⁴⁰

Berlin Konferansı için müzakerelerin başlamasından önce Ahmet Vefik Paşa azledilmiş yerine Rüşumat Emni⁴¹ Mehmet Sadık Paşa Başvekil olarak atanmıştı. Padişahın böyle önemli bir dönemde Başvekil değişikliği yapmasının nedeni Ahmet Vefik Paşa'nın kendisine karşı bir isyan hazırlığı içinde olduğuna dair söylentilerdi. Yine bu hassas dönemde (20 Mayıs 1878 tarihinde) eski Jön-Türklerden olan Ali Suavi, Sultan V.Muradı tekrar tahta çıkartmak için İstanbul'da bulunan Rumeli-Filibeli muhacirleri ayaklandırarak karadan ve denizden harekete geçerek Çırağan Olayı'nı gerçekleştirmiştir.⁴²

Berlin Konferansı sonrası imzalanan Yeşilköy Antlaşması (Berlin) ile Bulgaristan'ın sınırları daraltıldı. Bosna-Hersek Avusturya'ya bırakıldı. Romanya-Karadağ ve Sırbistan'ın bağımsızlığı onaylandı. Girit'in özerkliği kabul edildi. Rusya'nın Doğu Anadolu'da işgal ettiği Eleşkirt ve Beyazıt Osmanlı Devleti'ne geri verildi. Berlin Antlaşması sonrasında Osmanlı Devleti Avrupa'daki arazisinin beşte ikisini kaybetti ve Avrupa'daki toprakları ikiye bölündü. Bu antlaşma sonunda Osmanlı Devleti, Romanya, Avusturya, Rusya, İran, Yunanistan, Bulgaristan, Sırbistan, Karadağ ve İngiltere'ye toprak vermek zorunda kaldı.⁴³ Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti, Rusya'ya 802 milyon 500 bin frank ödemeyi kabul etti. Osmanlı'nın toprak kaybı Balkanlar, Doğu Anadolu ve Kıbrıs ile birlikte toplam 287.510 kilometre kare olmuştur.

³⁹ Karpat, a.g.m., s. 878.

⁴⁰ Gül Tokay, "Ayastefanos'tan Berlin Antlaşmasına Doğu Sorunu (Mart-Temmuz 1878), **"Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Ankara, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler**, Haz: İsmail Soysal Ankara: TTK, 1999, s. 197.

⁴¹ Gümrük işlerine bakan dairenin başındaki memurun unvanıdır. "Rüşumat Emaneti" adını taşıyan idare 1277 (1860-61) senesinde teşkil olunmuş ve Rüşumat Emaneti'ne de ilk olarak Maliye Nazırlığında da bulunmuş olan Kani Paşa getirilmiştir.

⁴² "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları, Ayastefanos Barışı ve Berlin Anlaşması (III) ", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/Bugün/Yarın**, İstanbul Araştırma Merkezi, S. 24, (Ocak 1999), s.59-60

⁴³ A.g.m., s. 62.

Osmanlı Hükümeti Berlin Antlaşması ile artık İngiltere'nin Osmanlı Devleti'nin yanında olmadığına anlaşıldığı üzerine Almanya ile yakınlaşmaya başlamış ve Almanya'ya yakın siyaset izlemiştir.⁴⁴

II. Abdülhamid dönemi siyasi olaylarından birisi de Ali Suavi olayıdır. Bu olay II. Abdülhamid'in tahta çıkışından kısa bir süre sonra 1878 yılı mayıs ayında patlak vermiş ve Sultan Abdülhamid'i hafiyelik örgütünü bir an önce kurmaya sevk eden nedenlerden birisi olmuştur.

1839 yılında İstanbul'da doğan Ali Suavi, Davud Paşa Rüşdiyesi'nde okumuş, Bursa ve Filibe'de öğretmenlik, Sofya'da Ticaret Mahkemesi Reisliği, Filibe'de Tahrirat (Resmi yazışma) Müdürlüğü yapmıştır.⁴⁵

Sultan Abdülaziz devrinde muhalif tavırlarından dolayı Avrupa'da yaşamak durumunda kalan Ali Süavi'nin II. Abdülhamid'in yönetime geçmesinden sonra yaptığı başvurusu kabul edilmiş ve yurda dönmüş, II. Abdülhamid tarafından oldukça güzel karşılanmış ve saraya alınmıştır. Bu dönemde Ali Suavi ve hükümet arasındaki ilişkiler son derece iyidir. Ali Suavi Galatasaray Lisesi'ne müdür olarak atanmıştır.⁴⁶

Ali Suavi'nin II. Abdülhamid'le olan uyumlu ilişkileri uzun süre devam etmemiştir. Sultanın savaş politikalarını, anayasaya aykırı davranışlarını, Mithat Paşa'nın görevden alınmasını ve sürgüne gönderilmesini ve Sultanın hem Bosna'daki Habsburglara karşı ortaya çıkan Müslüman direnişine hem de Rodop dağlarındaki Bulgar ve Rus karşıtı Müslüman ayaklanmasına destek vermeyi reddetmesini açıktan eleştirmiştir. 20 Mayıs 1878'de daha çok Filibe bölgesinden gelen 500 göçmenden oluşan bir grupla kendisini tekrar tahta çıkarmak amacıyla eski sultan V. Muradın oturmakta olduğu Çırağan Sarayı'na doğru yürüyüşe geçmiştir. Bu kötü planlanmış girişim başarısız olmuştur.⁴⁷

Çarpışmalarda 21 kişi hayatını kaybetmiştir. Atılan kurşunlar, Yıldız Köşkü'ne kadar ulaştığından Sultan II. Abdülhamid büyük bir telaşa kapılmıştır. Hemen takviye asker gönderdiği gibi Sultan V. Muradın da kılına dokunulmamasını emretmiştir. Çarpışma sonrasında kurulan Divan-ı Harp'te suçlular kürek, kalebent ve hapis ile sürgün cezalarına

⁴⁴ Hüner Tuncer, **Osmanlı Devleti ve Büyük Güçler (1853–1878)**, Kaynak Yay., İstanbul, 2009, 179.

⁴⁵ Karal, a.g.e., s. 499.

⁴⁶ Çetin Yetkin; **İktidara Karşı Türk Devrim ve Direnişleri Başlangıçtan Atatürk'e**, Otopsi Yay., c.II, İstanbul, 2003, s. 543.

⁴⁷ Karpat, a.g.e., s.877.

çarptırılmışlardır.⁴⁸ Ali Suavi de bu olay esnasında, Yedi Sekiz Hasan Paşa'nın elindeki sopayla kafasına vurulması sonucunda ölmüştür.

2. EKONOMİK DURUM

II. Abdülhamid tahta çıktığında devletin ekonomik durumu son derece kötü idi. Hazine boştu. Osmanlı Devletinin yabancı memleketler nezdinde kredisi sıfıra düşmüştü. Malî sıkıntılar dayanılmaz seviyelere ulaşmış, devlet borçlarını ödeyemez duruma gelmişti.

Abdülhamit kendi hatıralarında devletin ekonomik durumunu şu şekilde anlatmaktadır:

*" Hazine borç içindeydi. Varidat (Gelirler) her yıl biraz daha azalıyordu. Tanzimat'tan beri her şeyimizi Avrupa'dan getirir olmuştuk. Yerli tezgâhlar birer birer sönüyordu. Her tarafı Avrupa bezleri kaplamıştı. Kurulmuş birkaç fabrika bile kapanacak hale gelmişti. Gümrük gelirleri büyük devletlerle yaptığımız antlaşmalar yüzünden hiç seviyesine inmişti. Kendi yağımız ile bile kavrulamıyorduk. Yol yoktu. Haberleşme güçleşmişti. Geniş imparatorluk toprakları kendi kaderine terk edilmiş gibiydi. "*⁴⁹

Osmanlı Devleti 1854 yılında başlayan Kırım Savaşı esnasında savaş masraflarını karşılamak amacıyla ilk dış borçlanmayı yapmıştır. Bu borçlanma süreci, Düyun-ı Umumiye İdaresinin kurulması ile neticelenmiştir.⁵⁰ Hükümet, Osmanlı Bankası ve Galata Bankerleri arasında 1879 yılında yapılan antlaşma ile müskirat (alkollü içecek) pul, İstanbul civarındaki deniz ürünleri vergisi, Edirne-Samsun-Bursa ipek öşrü gelirleri, tömbeki ve tütün tekeli vergilerinin toplanması ve işletme hakkını on yıllığına Osmanlı Bankası'na ve Galata bankerlerine vermiştir.⁵¹ Bunun neticesinde devletin malî itibarı sıfırlanmış oluyordu.

Sultan Abdülhamid devrinin önemli adamlarından Sir Henry Woods Paşa II. Abdülhamid dönemi ekonomisi ile ilgili şunları söylemektedir:

"Abdülhamid'in tahta çıkışı, çok şanssız bir döneme denk gelmiştir. Abdülhamid tahta çıkar çıkmaz Türkiye'yi yoksul bir duruma düşüren 1877-78 Osmanlı-Rus Harbi patlak vermişti. Rus Savaşı Türkiye'yi para ve personel

⁴⁸ İ.Hakkı Uzun çarşılı, "Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak'ası ", **Belleten**, VIII/29, Ankara, 1944, s.71-118.

⁴⁹ İsmet Bozdağ, **a.g.e.**, s. 68.

⁵⁰ Erdoğan Keskinç, "Düyûn-ı Umumiye İdaresi ", **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, c.14, Ankara, 2002, s. 372.

⁵¹ **A.g.e.**, s. 375.

*bakımından tamamen iflâs ettirmiştir. Önceki hükümdarlar zamanında muhtelif anlaşmalar gereğince alınan dış borçlar, ödenemeyecek seviyeye ulaşmış ve biriken faizler, anapara borç tutarını aşmıştı. Savaştan sonra yapılan Berlin Antlaşması ile bir yandan Avrupa'daki en büyük ve en zengin eyaletlerini, diğer yandan doğudaki stratejik savunma pozisyonunu kaybetmişti. Bütün bu kötü sonuçlara rağmen devlet hazinesi, birkaç yıl içinde yeniden düzene sokuldu, ticaret canlandırıldı ve dış borçların büyük bir kısmı ödendi. Bu arada Türk ordusunun gücü de arttırıldı ve Türkiye'nin dostluğu, yeniden büyük devletler tarafından aranır hâle geldi."*⁵² Demektedir.

3.SOSYAL DURUM

II. Abdülhamid, padişah olmadan önce ülke çok büyük problemler yaşamaktaydı. Müslüman-Hristiyan ayrılığı devletin bütünlüğü açısından tehlikeli boyutlara ulaşmıştı. 1839 Tanzimat Fermanı ve 1856 Islahat Fermanı ile gayr-ı Müslimlere sağlanan ayrıcalıklar fiili uygulamada Müslümanların aleyhine, Hristiyanların lehine oluşmuştur. Dış ilişkilerinde uyguladığı denge siyaseti gereği Avrupa'daki gelişmelere sıkıca bağlı olan, aynı zamanda malî durumunu iyileştirmek için de aynı devletlerin maddî desteğine muhtaç olan Osmanlı Devletinde Müslümanlar ikinci plana düştüklerini düşünüyorlardı. Tabii ki bu durum Müslüman halk tarafından büyük bir tepki çekmekteydi. Bu dönemde kendine yüklenen vergilerin daha çok ağırlaştırılması dışında bir yenilik göremeyen Müslüman unsurlar hâkim millet olma pozisyonunu kaybetmiş olmanın da verdiği can sıkıntısı içinde devlet idaresinden ümidini kesmeye başlamıştır.⁵³ Bununla birlikte Osmanlı Devlet adamlarının Müslümanları rencide edici surette Hristiyanlar'a geniş ölçüde haklar vermelerine rağmen devletin bütünlüğünü yine de koruyamadığı, 1875'te başlayan Balkan isyanları ve neticesinde çıkan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) esnasında ve hemen sonrasında net bir şekilde görüldü. Bu durum üzerine II. Abdülhamid, Panislamizm politikasına ağırlık vermiş ve devleti ayakta tutmaya çalışmıştır.⁵⁴

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı başladığında Tuna ve Edirne Vilayetleri'nde yaşayan Müslümanların nüfusu bir buçuk milyon civarındadır. Üç yıldan az bir sürede, bir milyon Bulgaristanlı Müslüman evlerinden barklarından sürüldü. Bunların beş yüz binden fazlası

⁵² Henry Woods, *Türkiye Anıları*, Çev. Fahri Çöker, Milliyet Yay., İstanbul 1976, s. 113-139.

⁵³ Cezmi Eraslan, *II. Abdülhamid ve İslâm Birliği*, Ötüken Yay., İstanbul, 1992., s. 50-52.

⁵⁴ A.g.e., s. 55.

muhaçir olarak kaldı. Geri kalan kısmı ise Osmanlı Devleti'nin elinde kalan Avrupa'daki yörelere, Trakya ve Makedonya'ya yerleştı. Balkan Savaşları ile birlikte bir kez daha kaçmak zorunda kaldılar. 93 Harbi'nin sonunda iki yüz altmış bir bin dokuz yüz otuz yedi Bulgar Müslüman ölmüştür. Bu rakam nüfusun % 17'sine tekabül etmektedir.⁵⁵ Özellikle Balkan Savaşları sonrasında Anadolu'da nüfus, göçlerin etkisiyle aşırı bir şekilde artmıştır. Toplumun kaynaşmasına vesile olan değerlerde aşınmalar, halkın devlete olan güvenin de sarsılmalar meydana gelmiştir. Müslüman- gayri Müslim halk arasında yavaş yavaş düşmanlıklar baş göstermeye başlamıştır. Bu gelişmeler devleti hızlı bir çözölme sürecine götürmüştür.

⁵⁵ Justin McCarty, *Ölüm ve Sürgün*, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Yay., İstanbul, 1998, s.108-111.

İKİNCİ BÖLÜM

HAFİYYE TEŞKİLATI

A. HAFİYYE TEŞKİLATI'NIN KURULUŞU

II. Abdülhamid, padişah olduktan sonraki bir yıl içinde, tahttan indirilme, sürgün edilme ve öldürülme korkusu içinde yaşayan, neredeyse her şeyden elini ayağını çekmiş yalnız bir adam durumuna düşmüştü. 1878 Mayısı'ndaki Ali Suavi'nin başarısız olan darbe girişimi ile Temmuz 1878'deki Scalieri Aziz Bey komitesinin gerçekleştirdiği diğer bir darbe teşebbüsü halkın kendi yöneticisine karşı ayaklanma gerçekleştirmesi yönünde ikna edilmesinin, satın alınmasının ya da zorlanması her an mümkün olabileceği yönünde Sultanın taşıdığı endişeleri daha da arttırmıştır.⁵⁶

Saray casuslarının sultana yaygın bir komplo olarak yorumladıkları Ali Suavi'nin başarısız darbesi sultanın ruhsal dengesini öylesine sarstı ki İngiltere Büyükelçisi Layard diplomatik bir konuda onunla görüşmek isteyince Abdülhamid, onu bir İngiliz savaş gemisine nakledip işini bitireceklerini ve V. Murad'ı tahta çıkarmak isteyeceklerini sandı. Henry Layard'ın sonradan anlattığına göre sultanı muhafızlar ordusu iki adım ötesindeyken yüzünde büyük bir korkuyla geniş salonunun bir köşesinde oturur bulmuştu.⁵⁷

1876 yılında ilan edilen Osmanlı Anayasası ve oluşturulan Osmanlı Parlamentosu, ülkenin iç gelişmelerinde hayati bir rol oynamış ve Sultan Abdülhamid'in kişiliğini ve devlet politikalarını derinden etkilemiştir. Sultanın yalnızlık, gizlilik, şüphe ve suikasta uğrama yönündeki korkusu çok üst düzeylere yükselmiştir. Bu yüzden Sultan Abdülhamid, daha önce 1867'de Mısır'ı ziyaret etmiş olsa da, Sultan Abdülaziz'in maiyetinde Avrupa hakkında çok şey öğrendiği Fransa ve Almanya gezilerine çıkmış olsa da, sultan olduktan sonra İstanbul dışında seyahate çıkmamıştır. Sultan Abdülhamid'in, kendisine "gizlenen sultan" lakabının takılmasına neden olacak derecede inzivaya çekilmiş olması, taht ve halifelik etrafında bir üstünlük ve gizem havası yaratılmasına yönelik, önceden hesaplanmış bir manevra neticesinde değil, duyduğu güvensizlik hissinden dolayı ortaya çıkmış gibi gözükmektedir.⁵⁸

⁵⁶ Karpat, a.g.e., s. 875.

⁵⁷ Lord Kinross, *Osmanlı İmparatorluğunun Yükselişi ve Çöküşü*, Çev. Meral Gaspıralı, Altın Kitaplar Yay., İstanbul, 2008, s. 552.

⁵⁸ Karpat, a.g.e., s. 875-876.

II. Abdülhamid, devlet idaresini Abdülmecid ve kısmen de Abdülaziz gibi sadrazam ve vezirlere bırakmamış, bürokrasinin bu isteğini yerine getirmemiş, atalarının yaptığı gibi devlet işlerini bizzat kendi üzerine almıştır.⁵⁹ II. Abdülhamid, idarî mesuliyeti yalnız başına taşımanın ağırlığını biliyordu. Fakat idareci bulamıyordu. Dürüst, vatansever, imanlı kumandan ve yöneticileri tespit etmeye ve onları görevlendirmeye çalıştı. Çünkü yöneticiler liderin yükünü hafifletir, ona destek olurlar. Yeterli kadroya sahip olamayan liderler çabuk yıpranır, büyük hedefleri gerçekleştiremezler.⁶⁰ İşte Sultan Abdülhamid ilk planda kendi kadrosunu oluşturmaya büyük önem vermiş bu yönde çalışmalar yapmıştır.

II. Abdülhamid, saltanatının ilk günlerini Dolmabahçe Sarayı'nda geçirdi. Saray halka ve aydınlara açıktı. Buraya herkes rahatça girip çıkıyor, sultan herkesle görüşüyor, halkın içine karışıyordu. Sultan ve şehzadelere hiçbir kısıtlama yoktu. Öyle ki Sultan, önceki üç selefinden daha iyi bir görüntü sergiledi. Çok iyi bir niyet, karakter, psikoloji ve akıl yapısına sahipti. Dindarlığı, alkol kullanmaması ve israftan uzak duruşu ile takdir topluyordu. Halk arasında dolaşmakta, camilerde halk arasında namaz kılmakta, temasta bulunduğu insanlarla samimi ve mütevazı bir şekilde konuşmaktaydı.⁶¹

Dış ve iç tehlikelere karşı gereken tedbirleri almak korkaklık alameti değil, insanlık icabıdır diyen padişah, bilahare Yıldız Sarayı'na taşındı. Ülkeyi buradan idare etmeye başladı. İç ve dış düşmanların saldırıları, suikast teşebbüsleri bitmek bilmedi. O ise bütün bu saldırılara karşı tedbirlerini alıyor, onlara karşı koymaya çalışıyordu. Düşmanların sinsi saldırılarına karşı devlet idaresini sarayda toplamış, amcasıyla kardeşinin hal'i, 93 harbi ve ülkenin içinden çıkılmaz perişanlığı merkezi otoritenin kuvvetlendirilmesine sebep olmuştur. Sultan Abdülhamid'in bu aşırı tedbirlerini düşmanları "vehim, içine kapanıklık" olarak algılıyor, halkın gözünden onu düşürmeye çalışıyorlardı. Ama o bütün bu saldırı ve anti propagandalara rağmen tedbiri elden bırakmıyor, her türlü olumsuz ihtimali düşünüyordu.⁶²

İşte Sultan Abdülhamid, ülkenin içinde bulunduğu zor şartlar karşısında ve yukarıda ifade etmeye çalıştığımız ruh hâleti içerisinde bize göre hafiyeye teşkilatını iki sebeple kurmuştur: Bunlardan birincisi, ülkenin ve halkının her türlü iç ve dış güvenliğini sağlamak, ikincisi ise kendi iktidarını sorunsuzca devam ettirebilmektir.

⁵⁹ Mehmet Aydın, **Sultan II. Abdülhamid'in Liderlik Sırları**, Okumuş Adam Yay., İstanbul, 2001, s. 185.

⁶⁰ A.g.e., s.185.

⁶¹ A.g.e., s.185.

⁶² Aydın, a.g.e., s.185-186.

Devletler, düşmanlarının zararlı çalışmalarından haberdar olmak ve onların aleyhteki faaliyetlerine fırsat vermemek için güçlü istihbarata sahip olmak zorundadır. Sultan Abdülhamid de, aynı duygu ve düşüncelerle güçlü bir istihbarat teşkilatı kurmuştur.

II. Abdülhamid, amcası Sultan Abdülaziz ve kardeşi Sultan Muradın nasıl tahttan indirildiklerini, ne şekilde perişan edildiklerini bildiği için kendisi de aynı akıbete uğramamak için büyük bir dikkat göstermiş ve bütün tedbirlerini buna göre almıştır.

Tahsin Paşa, hatıralarında senelerce Sultan Abdülhamid'in hizmetinde bulunan Hacı Ali Paşa'dan sultanın bir ara şüphelendiğini, kendisinin ise onu çalışkan, kendi halinde bir insan olarak tanıdığını ama daha sonra onun İngiliz ajanı olduğunu öğrenince hayretler içerisinde kaldığını söylemekte ve Sultan Abdülhamid'in kendisinden önce gelen padişahların nasıl tahtan alaşağı edildiklerini, ne surette gafil avlandıklarını bildiği için kendisinin de bir gün böyle bir olay ile karşı karşıya kalabileceği endişesiyle bütün tedbirleri alırdı dedikten sonra Jurnalciliğin ortaya çıkış hikmeti ve geliştirilmesi bundan dolayıdır demektedir.⁶³ II. Abdülhamid, amcası vakur bir padişah olan Sultan Abdülaziz'in ve temiz kalpli olan kardeşi V. Muradın hal'inin güçlü bir istihbarat teşkilatının olmayışına bağlıyordu. Sultan Abdülaziz'in sarayı asker ve donanma ile ablukaya alınırken bile kendisine yönelik planlarından habersizdi. Haberi ancak Hüseyin Avni Paşa'nın yatak odasının kapısını kendisini tutuklamak için çaldığı sırada olmuştu.⁶⁴

Bütün bu gelişmelere ilave olarak II. Abdülhamid, Hafiyelik örgütünü niçin kurduğunu şu şekilde açıklamaktadır.

" Osmanlı'da töre budur: padişah, tebaasının ne düşündüğünü, hangi şikâyetleri olduğunu, bir yandan kendi valilerinden, kadılarından hükümet yolu ile öğrenir, bir taraftan ülkenin dört bucağına serpilmiş tekkelerin şeyhlerinden, dervişlerinden haberler toplar ve buna göre ülkeyi idare eder. Ceddim Sultan II. Mahmud buna gezginci dervişleri de ekleyerek istihbaratı genişletmişti. Ben tahta çıktığım zaman durum buydu ve böylece devam ediyordu.

Bir gün Londra Sefiri Musurus Paşa'dan eski Sadrazam ve Serasker Hüseyin Avni Paşa'nın İngilizlerden para aldığını öğrendim. Devleti padişah adına idare eden bir Sadrazam kendi devletine ihanet ediyorsa, istihbaratı da elbette kendi işine geldiği gibi Saray'a duyururdu. Tedirgin olmuştum, müteessirdim.

İşte bu günlerde Mahmud Celaledin Paşa bana geldi ve Jön Türklerden bazıları hakkında haberler getirdi. Getirdiği haberler mühimdi. Kendisine bunları nasıl öğrendiğini sordum. Hususî bir istihbarat teşkilâtı kurmuş, bazı kimselerin yakınlarını para ile elde etmişti. Bu kimseler kendisine görüp duyduklarını haber veriyorlar, o da bunları değerlendiriyordu. İsterse kardeşimin kocası olsun, devletin

⁶³ Tahsin Paşa, **Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları**, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1990, s. 50-51.

⁶⁴ Aydın, **a.g.e.**, s.186-187.

bir paşasının devletten gizli ve ayrı bir istihbarat kurması doğru olamazdı. Kendisine teşkilâtı hemen bana devretmesini ve bundan böyle bu işlerle uğraşmamasını söyledim. Teşkilâtı bana devretti ama bundan çok alındı. "

*"Yabancı devletler, kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar çıkarabilmişlerse, devlet güven içinde olamazdı. Doğrudan doğruya şahsıma bağlı bir istihbarat teşkilâtı kurmaya bu düşünce ile karar verdim, İşte, düşmanlarımın Jurnalcilik dediği teşkilât budur."*⁶⁵ Demektedir.

Yine Sultan Abdülhamid, yabancıların yıllarca bizi içerden güçsüz duruma düşürmek için yaptıkları çalışmaları ve bazı devlet adamlarımızı kendi çıkarları doğrultusunda kullandıklarının farkındaydı. Bu durumdan son derece rahatsızdı. Devletine ihanet eden, maddi menfaat karşılığı casusluk yapan kişileri öğrenmek istiyordu. Bunun yolu da güçlü bir hafiyye örgütünün kurulması ile mümkündü.

Yine Sultan II. Abdülhamid, düşmanın şerrinden korunmanın ancak bütün hareketlerini yakından takip etmekle olacağına inanırdı. Bundan dolayı devlet bünyesinde haber alma teşkilatının hayati önemini kavrayarak Osmanlı Devletinde ilk defa, merkezi sisteme bağlı bir gizli polis, istihbarat şebekesi kurdu. Bu istihbarat teşkilatı sayesinde maddi ve manevi fesatçıları tespit ederek bunların ülke içerisindeki faaliyetlerini etkisiz hale getirdi.⁶⁶

Niyazi Berkes de II. Abdülhamid'in ülkede olup biten her şeyden haberdar olmak için hafiyye teşkilatını kurduğunu, bununla beraber ülkede 30 bin km'den fazla telgraf hattı gerildiğini bu hatların Hicaz'a, Yemen'e kadar uzandığını, başkentin, Ege ve Akdeniz'deki adalara telgraf kablolarıyla bağlandığını, Mors işaretlerinin çabucak Türkçeye uygulandığını, en son model telgraf makineleri getirildiğini, Fransa'ya telgrafçılık öğrenimi için öğrenciler gönderildiğini, Osmanlı hizmetinde çalışan bir Fransız telgraf mühendisinin Türkiye yol ve demiryollarının gidemediği yerlere kadar telgraf hatlarını geren ilk ülke olmuştu dediğini söylemektedir.⁶⁷

Bazı kişiler II. Abdülhamid'i kurmuş olduğu hafiyye teşkilatından dolayı suçlamışlar ve onu acımasızca eleştirmişlerdir. Kendisini suçlayanlara karşı o, şunları söylemiştir. "Eğer güçlü bir haber alma teşkilatı kurmamış olsaydım, etrafımı saran tehlikelere karşı kendimi korumam mümkün olamazdı. Diğer hükümdarlar da mesela Çarlar da aynı şekilde hareket etmiyorlar mı?"⁶⁸

⁶⁵ A.g.e., s.82.

⁶⁶ A.g.e., s.186.

⁶⁷ Berkes, a.g.e., s. 344.

⁶⁸ A l i Vehbi, Sultan Abdülhamid (Siyasi Hatıratım) 3, Hareket Yay. İstanbul, 1974, s. 81.

Tahsin Paşa hatıralarında: "Sultan II. Abdülhamid bir gün bana Basiret emniyetin babasıdır; Evvela basiret, sonra emniyet" demişti. Bundan dolayıdır ki Sultan Hamid, lazım gelen bütün tedbirleri almadan hiçbir şeye ve hiçbir kimseye emniyet etmezdi. Padişahın en çok itimadını kazanan birkaç isim olsa da bunların da emniyetsizliğe uğradıkları zaman olmuştur.⁶⁹

Yine Sultan Abdülhamid, zamanında İttihatçılardan Dr. Nâzım Bey, ünlü eşkıya Çakıcı Mehmet Efe'nin yanına tütün tüccarı olarak gidip, Efe'yi İttihat Terakki hesabına kazanmak için, padişahın devlete hainlik ettiğini, ortalığı hafiyyelerle doldurduğunu söylemesi üzerine Çakıcı Mehmet Efe; "Padişahın memlekete hainlik edeceğine inanmam. Hafiyye işine gelince: Ben bir eşkıyayım. Dağda gezebilmem için jandarmaların hareketlerinden haber almam lâzım. Bu köylerde benim yirmiden fazla hafiyyem vardır. Eğer onlar olmazsa ve bana zamanında gereken haberleri iletmeseler, bir gün olsun bu dağlarda dolaşamam. Benim hafiyyeye ihtiyacım varsa Sultan'ın da vardır. Onun da hafiyyeleri olmazsa bir gün olsun tahtında oturamaz."⁷⁰ diyerek hafiyyelik teşkilatının ne kadar gerekli olduğunu belirtmiştir.

Hafiyye Teşkilâtını, Said Paşa'nın sadrazamlığının ilk yıllarında padişah II. Abdülhamid'in de iznini alarak kurduğu söylenmektedir.⁷¹ Ama Said Paşa: Saraya intisap edişim sırasında 1885-1886 yıllarında hafiyye teşkilâtı yapılmıştı. Yüz yirmi lira tahsisatı olan bu teşkilatta, üç yüz ile beş yüz kuruş alan adamlar vardı.⁷² Demektedir. 21 Haziran 1876 tarihli bir belge, böyle bir teşkilâtın Said Paşa'dan üç yıl önce var olduğunu göstermektedir.⁷³

Sultan Abdülmecid Tanzimat'tan sonra zabıta ile emniyeti ihlal edenler arasındaki ilişkileri yeniden şekillendirmek amacıyla İngiliz elçisi Lord Redklif'in teklifi üzerine gizli polis teşkilatı kurmaya karar vermiştir. Paris'te sefaret müsteşarı olan Sefels Soldenhof, Fransız gizli polisi hakkında araştırma yapmaya memur edilmiştir. İstanbul'a gizli polis idaresine Lord Redelif'in tavsiye ettiği Civinis isminde biri getirilmiştir.⁷⁴

⁶⁹ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 81.

⁷⁰ Adem Çevik, *Jöntürklerden Cumhuriyet'e II. Abdülhamid'de Yanılanlar*, Ufuk Kitap, İstanbul, 2006, s. 34.

⁷¹ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 34.

⁷² Ali said, *Saray Hatıraları*, "Sultan Abdülhamid'in Hayatı", Haz: Ahmet Nezih Galitekin, Nehir Yayınları, İstanbul, 1994, s. 99.

⁷³ Beyhan, a.g.e., s. 941.

⁷⁴ Süleyman Kani İrtem, *Abdülhamid Devrinde Hafiyyelik ve Sansür*, Temel Yayınları, İstanbul, 1999, s.140.

Sultan Abdülaziz devrinde ihmal edilen gizli polis teşkilatına Sultan Abdülhamid son derece önem vermiş ve polis umumi müfettişliğine Kont Edouard Lefoulon'u getirmiştir.⁷⁵ Polis teşkilatının başına yabancı birisini getirmesinin sebebi bu kişinin tecrübelerinden yararlanmak istemesi olsa gerektir. Bu gizli polis teşkilatının haricinde Zaptiye Nezaretine bağlı, resmi niteliği olmayan bir Hafıyye Örgütü de vardı. Ser Hafıyye-i Hazreti Şehriyari unvanlı, polisten bağımsız bir reisleri vardı. Örgütün gücü bu reisin kabiliyetine bağlıydı. Bunların en meşhurları Kabasakal Mehmet Paşa Takımı ile Fehim Paşa Takımıydı. Ayrıca Beşiktaş Muhafızı Hasan Paşa, Yaveri Şehriyari Ahmet Celaleddin Paşa, Askeri Mektepler Müfettişi İsmail Paşa gibi kendi özel örgütleriyle çalışanlar da vardı.⁷⁶ Abdülhamid bunları birbirinden bağımsız, hatta rekabet halinde çalıştırmıştır. Sadrazamın ve Zaptiye Nazırı'nın bunlar üzerinde herhangi bir etkisi yoktu. Sultan II. Abdülhamid'in bunlardan beklediği, şahsına ve rejime karşı olan girişimleri takip etmeleriydi.⁷⁷

Hafıyye Teşkilatı hukuken Zaptiye Nezaretine bağlı olmasına rağmen II. Abdülhamid, fiilen kendisine bağlamıştır. Bunun bazı nedenleri vardır.

Güçlü bir konumda bulunan Mithat Paşa sadrazamdır, bir yolunu bulup hanedanı devirmek düşüncesindedir. Mithat Paşa " Al-i Osman'ın yerine Âl-i Mithat gelse ne lâzım gelir " dediğini, Namık Kemal bizzat II. Abdülhamid'e haber vermiştir.⁷⁸ Mithat Paşa'nın amacı V. Murad döneminde olduğu gibi etkisini, gücünü devam ettirebilmektir. Fakat II. Abdülhamid buna izin vermeyecektir.

II. Abdülhamid güvenmediği insanları kontrol altında tutmak ve ülkede olup biten meselelere vakıf olmak amacıyla Hafıyye Teşkilâtını, fiilen kendisine bağlamıştır. Çünkü ülke de olup biten şeylerden haberdar olmanın yolu padişahın kendisinden saklanan bütün bilgilere sahip olmasıyla mümkündü. Bu bir anlamda Sultan Abdülhamid'in Bâb-ı Âli'ye gelen bilgilerden de fazlasını elde etmesi anlamını taşıyordu. Böylece kandırılmamış olacak, Bâb-ı Âli'yi de kontrol altında tutmuş olacaktı.⁷⁹ Bu amaçla jurnallerin bir kopyası Yıldız'a gelmeye başlamıştır. Böylelikle II. Abdülhamid ülkede olup biten her şeyden anında haberdar olmuş ve ona göre tedbirlerini almış, çözüm yollarını üretmiştir.

⁷⁵ A.g.e., s.140.

⁷⁶ Faiz Demiroğlu, **Abdülhamid'e Verilen Jurnaller**, Tarih Kütüphanesi Yay. İstanbul, 1955, s. 14-16.

Bkz. Ek-2

⁷⁷ Orhan Koloğlu, **Abdülhamid Gerçeği**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2007, s.340.

⁷⁸ Bozdağ, a.g.e., s. 48.

⁷⁹ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 39.

B. HAFİYYE TEŞKİLATININ YAPISI

Hafiyye Teşkilatı kozmopolit bir yapıya sahipti ve içerisinde çok farklı meslekten insanlar bulunmaktaydı. Bu teşkilat başlıca iki gruptan oluşuyordu. İlk grupta olanlar, bu işi meslek olarak yapan ve bunun karşılığında devletten maaş alan kimselerdi. İkinci grupta olanlar ise çok farklı görevlerde bulunan devlet memurları, herhangi bir yere bağlı olmayan kişilerdi. Bunların arasında sadrazamlar, veliahtlar, valiler, mutasarrıflar, ferikler, ordu komutanları, müşirler, hâkimler, gazeteciler yazarlar, muhtelif bürokratlar, sade vatandaşlara varıncaya kadar birçok meslek sahibi vardı.⁸⁰ Hiç bilinmeyen kişilerden en ünlü kişilere kadar pek çok kişi, hatta özgürlük savaşçısı diye bilinen kimseler bile jurnalcilik yapıyordu. Sözelimi, Ziya Paşa'nın ahababı, Namık Kemal'in en yakın arkadaşı ve onun kitaplarının sürekli basıcısı Ebüzziya Tevfik⁸¹ bunlardan sadece bir tanesidir.

Sultan Abdülhamid bunların dışında yabancı kökenli kişileri de çok verimli bir şekilde kullanmıştır. Leh, Alman, Fransız, İngilizlerden padişaha hizmet eden birçok insan vardı.⁸² Yabancıları kullanma konusuyla ilgili ilginç ve güzel bir örneği Tahsin Paşa hatıralarında şu şekilde anlatmaktadır:

*" II. Abdülhamid'e düzenlenen bomba hâdisesinde en mühim rolü oynayan kişi Belçikalı Jorris idi. Birçok kimseyle beraber bu Jorris de idama mahkûm olmuştu. Bir gece Brüksel'den Yıldız'a bir telgraf geldi. Bu telgrafta Jorris'in affı isteniyordu. Telgraf rica ve tehdit ile karışık bir ifade ile yazılmıştı. Bu telgraftan sonra Sultan Hamid'in oynadığı rol şayan-ı hayrettir. Hayatına suikast etmiş, bomba getirip fitili ateşlemiş ve nihayet her şeyi itiraf ederek idama mahkûm olmuş olan bu Jorris idam olunmadı, hapsolunmadı, hatta gizlice hudut dışı da edilmedi. Bizzat affedildi, hapisane hücrelerinden saraya getirildi, padişahla vasıtasız görüştü, Ermeni komitaları aleyhine çalışmak ve bunların hal ve faaliyetleri hakkında padişaha bilgi vermek üzere para karşılığında Sultan Hamid'in hizmetine girdi, beş yüz altın harcırah ihsan edilerek Sirkeci'den şimendifere bindirildi ve gitti. Sultan Hamid'i öldürmek için kabul etmiş olan Jorris çok geçmeden Sultan Hamid'in hafiyeliğini alarak Avrupa'ya döndü ve hayli hizmet etti"*⁸³

Hafiyyelerin belli bir görev alanları yoktu. Çünkü dünyanın pek çok yerinde Sultana hafiyelik yapan kişiler vardı. Bundan dolayı hafiyelik yapanları belli bir yer ile sınırlamak mümkün değildir. Payitahtta ise Jurnal merkezlerinin şu mıntikalara ayrıldığı görülmektedir.

⁸⁰ Hilmi Kamil Baymur, **Sadrazam Kâmil Paşa (Siyasi Hayatı)**, Sanat Basımevi, Ankara. 1954, s.192

⁸¹ Cevdet Kudret, **Abdülhamid Devrinde Sansür**, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1977, s. 28.

⁸² İrem, **a.g.e.**, s. 23.

⁸³ Tahsin, **a.g.e.**, s.160.

- 1-.Yıldız Ciheti
- 2- Beşiktaş Ciheti ve Çırağan ve Feriye ve Dolmabahçe Sarayından Büyükdere Sarıyer'e kadar.
- 3- Baba-ı Ali
- 4- Mekatib-i Askeriye
- 5- Beyoğlu Ciheti
- 6- İstanbul Ciheti ve Mevlevihaneler
- 7- Üsküdar Ciheti
- 8- Çamlıca ve Şehzadegan Kâsâneleri Civarı
- 9- Bâb-ı Seraskeri
- 10- Fatih
- 11- Medreseler
- 12- Şeyhülislam Kapısı
- 13- Adalar Ciheti
- 14- Liman Dairesi
- 15- Makriköy ve Ayastefanos Ciheti
- 16- Şişli ciheti
- 17- Tersane
- 18- Yıldız Sergi Dairesi
- 19- Anadoluhisarı Kanlıca, Çubuklu Ciheti
- 20- Nefs-i Zaptiye
- 21- Bilumum tekke ve zaviyeler
- 22- Kadıköy Ciheti
- 23- Beykoz Ciheti ⁸⁴

⁸⁴ İlkur Haydaroğlu, " II. Abdülhamit'in Hafiye Teşkilâtı Hakkında Bir Risale (I. Kısım) ", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, XIX/30, Ankara, 1998. s.120.

Hafiyyelerin sayıları ile ilgili ise çok farklı rivayetler vardır. Kani İrtem bunların sayılarının otuz binleri aştığını söylerken ⁸⁵ Asaf Tugay şüpheli isimleri çıktıktan sonra bin elli sekiz tane ⁸⁶ isim vermektedir. ⁸⁷

C. HAFİYYE TEŞKİLATININ İŞLERLİĞİ

II. Abdülhamid'in kurmuş olduğu hafiyye teşkilatı ile ilgili olarak çok farklı görüşler vardır. Bu teşkilat birileri tarafından toplumda güven ve itimadın sarsılmasına sebebiyet vermiştir denilerek acımasızca eleştirilirken birileri tarafından ise Sultan Abdülhamid'in uzun süreli tahtta kalmasının tek nedeni olarak gösterilmektedir. Biz burada bu teşkilatın hem faydalı hem de zararlı yönlerinden bahsedeceğiz.

II. Abdülhamid kurmuş olduğu hafiyye teşkilatı ve oluşturduğu Jurnal mekanizması sayesinde oturduğu yerden ülkenin en uzak bir kentindeki olayları karşıt grupların kaleminden izlemek olanağını bulmuştur. ⁸⁸ Ve ona göre çözümler üretmiştir. Bir aralık Müşir Fuat Paşa'nın çıkarmak istediği askerî isyan, bu teşkilât sayesinde haber alınarak, başlamadan bastırılmış ve mensuplarından 146 subay ele geçirilerek çeşitli cezalara çarptırılmıştır. ⁸⁹ Böylelikle isyan veya herhangi bir başkaldırı düşüncesi taşıyan insanlar üzerinde hafiyye teşkilatının büyük bir caydırıcılık etkisi olmuştur.

Ermeni meselesinde Abdülhamid'in İngiliz Sefirine verdiği cevap, hem onun istihbarattaki kuvvetini hem de hafiyye teşkilatının faydalarını göstermesi bakımından akıl durdurucudur:

"Sefir Zat-ı Şahane'ye soruyor:

Daha ne kadar Ermeni öldüreceksiniz?

Zat-ı Şahane dudaklarında acı ve tiksintili bir tebessüm, ok gözlerini sefire mıhlayıp cevap veriyor: Filân gün, filan saatte Karadeniz'in filan noktasına yaklaşıp, karaya, Ermenileri Türklere karşı silâhlandırmak için şu kadar sandık malzeme çıkaran ve komitecilere teslim eden İngiliz gemisinde, Türk başına kaç silâh bulunuyorsa tam o kadar Ermeni öldüreceğiz! Sefir, dehşetinden başını tutmuş ve bu ahmak hayret karşısında Abdülhamid, acı gülüşünde devam etmiştir." ⁹⁰

⁸⁵ İrtem, a.g.e., s. 23.

⁸⁶ Asaf Tugay, **İbret: Abdülhamid'e Verilen Jurnaller ve Jurnalciler**, Okat Yay., İstanbul, s. 298.

⁸⁷ A.g.e., s. 299-326. Bkz. Ek-6

⁸⁸ Koloğlu, a.g.e., s. 340.

⁸⁹ Kısakürek, a.g.e., s. 221

⁹⁰ A.g.e., s. 222.

II. Abdülhamid, hafiyye teşkilatı sayesinde her şeyi biliyordu. Her şeyden haberdardı. Her konuda kendisi anında bilgilendirilmekteydi. " İstihbarat teşkilatım o şekilde kurulmuştur ki, hiç bir şey benden saklanamaz"⁹¹ diye bunu kendisi ifade etmektedir. Hafiyye teşkilatının başarılarından bir tanesi de, rejimin tehlikeli saydığı kişileri, gölgelerinden korkacak kadar uslandırması olmuştur.⁹² Rejim muhalifi insanlar her hangi bir faaliyet içerisine gireceklerinde çok gizli bir şekilde faaliyetlerini yürütmek zorundaydılar. Çünkü "Sultan, memleket içinde ve dışında öyle bir haber alma teşkilatı kurmuştu ki, Türkiye'ye gelen herhangi bir seyyah, bir tiyatro kumpanyası veya cambazhane, gümrüklere inen sandıklar, posta hanede sahibini bekleyen bir zarf, filan eğlence yerindeki fiskos, falan meyhanedeki nâra, Galata bankerlerinin yazıhanelerindeki havalar, mekteplerdeki telkin ve teşvikler, devlet memurlarının her cepheden notları, batı politikacılarının tavır ve niyetleri, Avrupa'da hürriyet mücadelecilerinin hal ve vaziyetleri, onun tarafından anında öğrenilirdi." ⁹³ Görüldüğü gibi II. Abdülhamid, sadece ülke içerisinde olup bitenlerden değil dünyanın en ücra köşesinde olup bitenden haberdardı. Bu şekilde rakipleriyle baş edebileceğine inanıyordu. Onun felsefesi şuydu: Her yerde olmayan hiçbir yerde olamaz.

Jurnalciliğin pek çok faydalarının yanında bazen de olumsuzlukları görülmüştür. Çünkü bu işi suiistimal edenler kendi menfaatleri doğrultusunda, makam, mevki, para v.b amaçları için jurnalciliği kullanmak istemişlerdir. Nüfuz, kudret, yüksek mevki, nişan, atıye, para, pul ya da şöhret sahibi olmak isteyen, hoşlanmadıkları kişiler hakkında uydurulmuş iftiralar, fesat, yalan dolu arızalar vererek kendilerini değerli olarak göstermek isteyen birçok kişi, mesleği hafiyyelik olmasa da, saraya çok sayıda jurnal göndermiştir.⁹⁴

Artık basit bir memurdan sadrazama kadar herkes jurnal verme yarışına girmişti. Öyle ki Beşiktaş muhafızı Vasıf Paşa bile bundan yakınacak hale gelmişti: "Artık bizim gözetleme memurlarımıza iş kalmadı, Sadrazam (Ferit Paşa) bu görevi kusursuz şekilde yapıyor, durmadan jurnal verip duruyor." Herkes, kuşkulandığı her olay ya da kişi hakkında bilgiler sunuyor ve asıl önemlisi bu dikkate alınıyordu. Sadrazam'ın görevine giderken yol üzerinde arabasından inip bir karakola girmesi bile padişaha ulaştırılıyor, o da Sadrazam'ı (Halil Rıfat Paşa) sorguya çekiyordu. Yahut da birisi, misafir Alman İmparatoru'nun getirdiği örnek tüfek hediyelerinin kendisine suikast yapılması için kullanılacağını bildiriyor, padişah da hediye

⁹¹ Sultan Abdülhamid, *Siyasi Hatıratım*, Dergah Yay., İstanbul, 2010, s.72.

⁹² Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Haz: Ahmet Kuyaş, Bilgi Yay., Ankara, 1974, s. 344.

⁹³ Kısakürek, *a.g.e.*, s.223.

⁹⁴ Haydaroglu, *a.g.m.*, s.111.

sunma programını iptale kalkışabiliyordu. İngiliz elçisinin özel hayatı bile jurnallere konu olabiliyordu.⁹⁵

Sultan Hamid kurduğu teşkilat sayesinde her işten, her şeyden, her hareketten vaktinde haberdar olabiliyordu. Nazırın halini ve yaptığı işleri müsteşarı, müsteşarın yaptığı işleri kalem müdürü, bunun yaptığını ötekisi, şunun söylediğini berikisi saraydaki hamisi vasıtasıyla hünkâr'a yetiştirirdi. Babasını jurnal etmiş evlat, damadının felâketine sebep olmuş kayınbaba, birbirinin aleyhine ihbarlarda bulunan kardeşler vardı. Sultan Hamid'in her şeyi bilmek ve bütün kuvvetleri sarayda toplama siyaseti bunu teşvik ediyor, diğer taraftan da bunların ulu orta hareketleri Sultan Hamid'in vehmini ve bu siyasete irtibatını çoğaltıyordu. Bu hâl yalnız İstanbul'a mahsus değildi. Vilâyetlerde valiler ve birçok memurlar, ecnebi memleketindeki sefirler ve sefarethane mensupları bu şebekeye dâhil idiler. Yıldız Sarayı kâh mektupla, kâh açık veya şifreli telgrafla taşranın ve ecnebi memleketlerin durumundan haberdar oluyordu.⁹⁶

Jurnaller nedeniyle birçok kimse değişik illere sürgüne gönderilmiştir. Bu sürgün edilenlerin bir kısmı hiçbir vazife verilmeden sadece bir maaşla ikamete memur edilir, bir kısmı da memuriyetle gönderilirdi. Kendilerine bir vazife ve memuriyet verilerek gönderilen kişiler başka vilayet veya memuriyette iyi iş yapacak yetenekte olsalar bile bunları terfi ettirmeye ve göndermeye kimse cesaret edemezdi.⁹⁷ Görüldüğü gibi jurnallerin pek çok faydalarının yanında bazı zararları da olmuştur. Sultan Abdülhamid'in vehmini bilen bazıları sultanın bu durumdan yararlanarak kendi çıkarları doğrultusunda asılsız jurnaller vermişlerdir. Bu jurnallerin neticesinde bazı kişiler mağduriyet yaşamışlardır.

⁹⁵ Koloğlu, a.g.e., s. 338.

⁹⁶ Tahsin Paşa, a.g.e., s. 9.

⁹⁷ A.g.e., s. 200.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

JURNALLER

II. Abdülhamid dönemi iktidar mücadelelerinde azımsanmayacak kadar insan, kendisine rakip gördüğü, çekemediği, etkisiz duruma getirmek istediği kişilerle ilgili olarak bazen doğru, bazen yanlış, bazen de abartılı jurnaller vermişlerdir. Bu jurnalleri verenler bazen amaçlarına ulaşırlarken bazen de ulaşamamışlardır.

II. Abdülhamid, jurnalleri değerlendirirken son derece hassas davranmaya çalışmıştır.

*"Dünyanın hiçbir yerinde entrikaların bizde olduğu kadar feci olabileceğini zannetmiyorum. Fakat kendilerine ehemmiyet payı çıkarmak isteyen gayretkeşlerin yazdıkları abartılı raporların diğerlerinden ayrılmasını istiyorum. Birçok insanın, hafıyyelerin, jurnalcilerin alçak, namussuz insanlar olduklarını, dinimizin de münzevirleri men ettiğini gayet iyi biliyorum. İktidara geldiğimden beri bana gösterilen zelîlâne dalkavukluktan iğreniyorum"*⁹⁸ demiştir.

"Sultan, yalan jurnaller üzerinde hiç durmaz, bu jurnaller onun üzerinde hiçbir tesir meydana getirmezdi."⁹⁹ II. Abdülhamid, yalan beyan da bulunan jurnal sahiplerini belki bir gün de faydalı ve doğru ihbarda bulunur düşüncesiyle cezalandırmazdı."¹⁰⁰

Sultan, okuyup ta aslının olmadığını gördüğü jurnallere çok sinirlenirdi. Bir gün Padişah gelen bir jurnale kızarak, "Be adam sen Şûrâ-yı Devlet azası mısın zaptiye nazırı mısın? Sana ne oluyor? Allah seni kahretsin" deyip kâğıdı yırtmasına rağmen jurnalciiyi tevbih (azarlama) etmemişti.¹⁰¹ Sultan Abdülhamid, istihbarat teşkilatını gevşetebileceği endişesi ile yalan haber sahiplerini cezalandırmazdı. Ama onlara çok önem de vermezdi. Bu kişilerin verdiği bilgilerin içinde doğru bilgiler olabileceği düşünülerek her haber, sultan tarafından değil, saraydaki ilgili memurlar tarafından okunurdu. Ve hatta bazen bazı jurnaller okunmazdı. Hal'inden sonra bizzat odasında sandıklar dolusu ihbar amaçlı gönderilen zarflar bulunması ve bunların açılmamış olması bunun en büyük delilidir. Sultan'ın ehemmiyet verdiği istihbarat bilgileri, bunları takdim eden kişilerin mevkilerine bağlı idi. Eğer Sadrazam,

⁹⁸ Vehbi, a.g.e., s.199.

⁹⁹ Ali Said Paşa, a.g.e. s. 129.

¹⁰⁰ A.g.e. s.84.

¹⁰¹ Ahmet Semih Mümtaz, *Sultan II. Abdülhamit ve Zamanı*, Kapı Yay., İstanbul, 2008. s.55.

Şeyhülislam ve mühim mevkilerde bulunan kişilerden jurnaller geliyorsa bu bilgileri ekseriyetle açar okurdu. Jurnalın önemine göre muamelede bulunurdu.¹⁰²

II. Abdülhamid'in Hafıyye Teşkilâtı'nda kullandığı şahıslar arasında dürüst, işinin ehli ve namuslu olanlar olduğu gibi, para düşkünü ve makam, mevki hırsıyla yanıp tutuşanlar da bulunuyordu. Ancak II. Abdülhamid bu tür insanların karakterlerini bildiğinden ona göre kendilerine görev vermiştir. Kanunlara uymayanları görevden almıştır. Meselâ Erzurum'da Hınıs kazası dâhilinde Ermeni faaliyetlerini izlemekle görevlendirilen polis memuru Mehmet Efendi'nin orada ele geçirdiği bazı belgeler, Erzurum dahilindeki Ermeni hareketinin tamamını açığa çıkaracak bilgileri içermektedir. O sırada vilayet vekâletinde bulunan Hâkim Nesîb Efendi, gördüğü lüzum üzerine telgrafla Mehmet Efendi'nin izleme görevini sona erdirmesini istemiş, Mehmet Efendi de, elindeki belgelerle birlikte yakalamış olduğu Vahan'ı alarak merkeze dönmüştür. Bunun üzerine Erzurum vilayeti Polis Baş Komiseri Kâzım Efendi tarafından, Hakîm Nesîb Efendi hakkında hakîmin bu davranışının, "Ermeni hareketine hizmet" maksadına yönelik bir girişim olduğunu içeren iki jurnal verilmiş, ama bu jurnallerin, asılsız olduğu anlaşılmıştır. Ancak böyle asılsız, sadece şahsi düşmanlıktan dolayı, hizmetleriyle devlete bağlılığı bilinen bir hukuk memurunun "mahv u perîşâniyetine" sebebiyet verdiği için bu tür jurnalcilere ibret olsun diye baş komiser azledilmiştir.¹⁰³

Mahmud Celâleddin Paşa Avrupa'ya firar ettikten bir müddet sonra Mısır'a gitmişti. Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa Sultan Hamid'e bir yazı takdim ederek Celâleddin Paşa'nın Mısır'da Jön Türkler'e para dağıttığını ve padişah aleyhinde çalıştığını ve bir kadın vasıtasıyla İstanbul'a mektuplar gönderip aynı kadınla İstanbul'dan mektuplar aldığını bildirdi. Abbas Hilmi Paşa bu arızasında Mahmud Celâleddin Paşa'nın gayr-i meşru bir tarzda mirasından yararlanmak amacıyla hanımını öldürdüğünü de yazmıştı. Abbas Hilmi Paşa'nın bu yazısı hem Hünkâr'ın vesveselerini tahrik, hem de Mahmud Celâleddin Paşa'yı kesin şekilde zan altında bırakmaktaydı. Sultan Hamid bu suçlamanın araştırılması için adliyedeki komisyona havale etti. Komisyon azasından Mustantık Ali Rıza Beyefendi ki, bilâhare Mahkeme-i temyiz riyasetine (Danıştay) kadar çıkarak emekli olan namuslu hâkimlerden biridir. Bu jurnali okuduktan sonra:

"Prenses İsmet Hanım vefat edeli beş sene olmuştur, ölünün otopsisı mümkün değildir, jurnalde Prenses'in bir ameliyat neticesinde vefat ettiği bildiriliyorsa da İstanbul'da kendisini tedavi etmiş doktorlardan sual olunarak merhume üzerinde hiçbir ameliyat

¹⁰² Tahsin Paşa, a.g.e., s.32.

¹⁰³ BOA, Y. A. Hususi, 309/ 20'den nakleden Beyhan, a.g.e., s. 949.

*yapılmadığı öğrenilmiştir. Böyle gereksiz suçlamalarla soruşturma ve sorgulama yapılamaz mütalaası" ile Hidiv'in jurnallerini iade etmişti.*¹⁰⁴

Görüldüğü üzere Sultan Abdülhamid, jurnal gönderen kişinin rütbesi, konumu ne olursa olsun gelen her jurnalı doğru kabul etmemiş bu jurnallerin tarafsız komisyonlar tarafından araştırılması, soruşturulması ve ondan sonra objektif bir şekilde karar verilmesine dikkat çekmiştir. Bunun en büyük delili de Kırımî-zâde Mehmed Neş'et Efendi tarafından tutulan ve " Sultan İkinci Abdülhamid'e takdim edilen Jurnallerin Tahkik Raporları (1891-1893) " isimli eserdir. Bu eserdeki jurnaller sıradan jurnaler değil bizzat padişahın emri ile jurnallerin doğruluğunu araştıran Neş'et Efendinin titiz çalışmaları neticesinde oluşturulan raporlardır.

Geçmiş sayfalarda da ifade ettiğimiz gibi maalesef jurnallerin büyük bir kısmı yakılmıştır. Çoğu tarihçi, bu jurnallerin yakılma gerekçesi olarak İttihatçıların ileri gelenlerinin büyük bir kısmının jurnalci olmasından ve verdikleri jurnallerin ortaya çıkmasından korktuklarından dolayı yakıldığını söylemektedirler.¹⁰⁵

Yaptığımız çalışmalar neticesinde jurnalleri siyasi amaçlı, şahsi amaçlı ve bilgilendirme amaçlı jurnaller olmak üzere üç kısma ayırmayı uygun bulduk. Tez konumuzu siyasi ve çıkar amaçlı jurnaller oluşturduğundan onun üzerinde geniş bir şekilde durmaya çalıştık. Ama bilgilendirme amaçlı jurnallerden de kısaca bahsetmeyi uygun gördük: Bilgilendirme amaçlı jurnaller devlet kademelerini ve sultanı bilgilendirme amaçlı verilen jurnallerdir. Bu jurnallerde devletin bekası, milletin ihyası için çok önemli noktalara temas edilmekte, alınacak tedbirlerden bahsedilmektedir. Bu tür jurnalleri ihtiva eden en önemli eser Kırımî-zade Mehmed Neş'et Efendi tarafından tutulan Sultan İkinci Abdülhamid Han'a takdim edilen Jurnallerin Tahkik Raporları (1891-1893) ismini taşımaktadır. Bu jurnaller sıradan jurnaller değil, padişahın emri ile jurnallerin doğruluğunu araştıran Neş'et Efendinin tuttuğu raporlardır.

Bu eserde Misyonerlikten Ermeni meselesine, devlet adamlarının faaliyetlerinden İstanbul dışındaki halk ve organize grupların faaliyetlerine, eğitimden sağlığa, hanedan üyelerinin gizli oluşumlarına, Patrik seçimlerine, bazı kadınların dine uygun hareket etmemesine, bazı hastanelerdeki yolsuzluklara, Bulgaristan Emirliği'nin hile ile imtiyaz almaya kalkıştığına, bazı gazetelerin muzır neşriyatta bulunduğu, Hamidiye Fırkateyni'nin

¹⁰⁴ Tahsin Paşa, a.g.e., s.153.

¹⁰⁵ Beyhanlı, a.g.e., s.944.

su almasına, halk arasındaki konuşmalara kadar hemen hemen her konuda raporlar mevcuttur.¹⁰⁶

Faiz Demiroğlu'nun "Abdülhamid'e Verilen Jurnaller" kitabında da bilgilendirme amaçlı ilginç jurnallere rastlanır. Bunlara birkaç örnek vermek gerekirse Alman bayrağı çeken arabalar, Hindistan'dan getirilen zehir, gözyaşı döken Meryem Ana heykeli, vakitsiz ezan okuyan imam, açıktan içki içen devlet memurları, muhabere güvercinleri, bir yılan hikâyesi, zampara padişah doktoru, vazifelerinden kaçan paşalar, meşhur Goltz Paşa sayılabilir.¹⁰⁷

Her iki kitapta da bilgilendirme amaçlı hem çok önemli hem de çok teferruat diyebileceğimiz jurnal örneklerine rastlıyoruz.

1. SİYASİ AMAÇLI JURNALLER

Siyasi amaçlı jurnaller; makam, mevki, nişan, rütbe gibi değişik menfaatler temin etme karşılığı verilen jurnallerdir. II. Abdülhamid döneminde bazı şahıslar daha iyi yerlere gelmek daha iyi imkânlar elde etmek, sultanın gözüne girmek ve bunun neticesinde değişik menfaatler elde etmek amacıyla jurnaller vermişlerdir. Verilen bu jurnallerden bazılarının içeriği doğru iken bazıları ise yalan veya abartılıdır. Biz burada bu tip jurnallere örnek olarak Ebülhüdâ, Rahmi Bey, Ahmet Samim, Muhiddin Bey ve Toyzanzade Mustafa Fazıl'ın jurnallerinden bahsedeceğiz.

Bu jurnallere dair ilk örneğimiz Ebülhüdâ'nındır. Ebülhüdâ aslen Haleplidir. Muhtemelen Arap kökenlidir. Başmabeyinci Osman Bey aracılığıyla İstanbul'a gelmiştir.¹⁰⁸ Rufai Tarikatı'nın Şeyhlerindir. II. Abdülhamid'in gördüğü bir rüya üzerine saraya çağrılarak göreve başlamıştır. Kısa zamanda sarayda büyük bir nüfuz elde eden Şeyh Ebülhüdâ Efendi verdiği asılsız jurnallerine, torpillere, usulsüzlüklerine, kurnazlığına rağmen Abdülhamid'in vazgeçemediği adamlarından biri olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden biri, onun rüya tabirindeki hünerinin dışında, Arap dünyasındaki etkisidir. Sultan Abdülhamid onun aracılığıyla Türkmenistan, Hindistan gibi yerlere dervişler göndererek Halifelige olan bağlılıklarını sağlamaya-güçlendirmeye çalışmış, İngilizlerle bir takım gizli görüşmeler yaptırarak, onu bir istihbarat elemanı olarak da kullanmıştır.¹⁰⁹

¹⁰⁶ Mehmet Neş'et Efendi, **Sultan II. Abdülhamid Han'a Takdim Edilen Jurnallerin Tahkik Raporları (1891-1893)**, Çamlıca Yay., İstanbul, 2006, s. 1-286.

¹⁰⁷ Demiroğlu, **a.g.e.**, s. 37-105

¹⁰⁸ **A.g.e.**, s. 185.

¹⁰⁹ Hakan Sümer, "Ebülhüdâ" **El Üfürük**, S. 2, Trabzon, 2008, s.1-8.

Ebülhüdâ, Kazaskerliğe kadar yükselmiştir. Ancak onun en büyük arzusu Şeyhülislâm olmaktır. Bu amacına ulaşabilmek için her fırsatı değerlendirmeye çalışmış ve padişaha sık sık jurnal vermiştir. Çok yakın dostu olmasına rağmen Sadrazam Kamil Paşa'nın azlını sağlamak için teşebbüste bulunmuş ve padişahın gözüne girmek amacıyla şeytanca bir plan yapmıştır. Buna göre Sadrazam Kamil Paşa, II. Abdülhamid'i hal etmek amacıyla bir plan yapmıştır. Bu plana göre bir kişi miras davasından pay alabilmek için getireceği şahitlerle haklılığını kanıtlayabileceğini söyleyecektir. Sadrazam Kamil Paşa ise bu kalabalığı şeyhülislamlık makamına gönderecektir. Şeyhülislamlık makamına gelen bu kalabalık padişahın zulüm ve baskı uyguladığı, bir padişaha yakışır şekilde hareket etmediği, adaletsiz bir yönetim sergilediği şeklinde beyanda bulunacaklar; bunun neticesinde sultanın hal'i için fetva alınacaktır. Ebülhüdâ'nın jurnalini alan II. Abdülhamid olayın doğruluğu için tahkikat yaptırmış, gerçekten de şeyhülislamlık makamına böyle bir arzuhalin gittiği anlaşılmıştır. Fakat gerçekte bu müracaat miras davası ile ilgili bir istektir. Ebülhüdâ'nın iddia ettiği gibi değildir. Bu olayın aslını II. Abdülhamid de bilmektedir. Fakat Sadrazam ve şeyhülislam ile problemler yaşadığından journali kendi amacı doğrultusunda kullanmış ve şeyhülislamı görevden almıştır. Fakat Ebülhüdâ'yı şeyhülislâm yapmamıştır.¹¹⁰

Fakat şeyhülislâm olmayı kafasına koyan Ebülhüdâ pes etmemiştir. Kendisine rakip olarak gördüğü Şazeli tarikatına mensup Şeyh Zafiri'yi gözden düşürmek ve Sultanın gözüne girmek amacıyla padişahın bazen cuma namazı kıldığı Şazeli dergâhındaki camide bir bomba patlatılacağı, çok dikkatli olması gerektiği ile ilgili Romanya'dan bir adamı aracılığıyla bir jurnal göndertmiştir. Bu jurnal Sultan II. Abdülhamid üzerinde çok etkili olmuş, Zafiri gözden düşmüş, padişah bir daha o camiye gitmemiştir. Halbuki bu journalin de Ebülhüdâ tarafından yapıldığı bilinmekteydi. Buna rağmen Ebülhüda herhangi bir cezaya çarptırılmamıştır. Şeyhülislâm da olamamıştır.¹¹¹ Ebülhüdânın journalinin aslı çıkmamasına rağmen herhangi bir cezaya çarptırmamasının nedeni yukarıda da ifade edildiği gibi Sultan Abdülhamid'in onu İngilizlerle bir takım gizli görüşmeler yaptırarak bir istihbarat elamanı olarak kullanması ve Ebülhüdânın Arap dünyasındaki etkisinden yararlanmak istenmesi, Sultan Abdülhamid'in Şeyh Zafirinin camisine bir daha gitmemesinin nedeni de vesveseli bir fitrata sahip olması gerektir.

¹¹⁰ Tahsin Paşa, a.g.e., s.185-186.

¹¹¹ Koloğlu, a.g.e., s.340.

II. Meşrutiyetin ilânından sonra zor günler geçiren Ebulhüdâ halkın ve Jön Türklerin tehdidi ile konağından kovulmuş, yurt dışına kaçmaya çalışmış fakat buna muvaffak olamamıştır. Mayıs 1909'da Büyüka'da vefat etmiştir.¹¹²

Makam, mevki elde etmek amaçlı verilen jurnallere yönelik ikinci örneğimiz Rahmi Beydir. Rahmi Bey Paris, Cenevre gibi önemli Avrupa şehirlerinde Jön Türklerle birlikte çalışıp aynı zamanda onların faaliyetlerini İstanbul'a aktaran meşhur bir İttihatçıdır. Kendisine şifre verilmiş olması emniyet ve güven kazandığına ve birçok jurnal verdiğine bir kanıttır.¹¹³ Sultan Abdülhamid muhalifleri Osmanlı topraklarında rahat bir şekilde faaliyet yapamadıklarından çalışmalarını Paris, Londra, Cenevre gibi Avrupa şehirlerinde veya Mısır'da yapıyorlardı. Bu yerlerde istedikleri gibi gazete, dergi çıkarabiliyorlardı. Buralardaki yönetimlerde Osmanlı'nın zayıflamasını istediklerinden, II. Abdülhamid aleyhine yapılan çalışmalara göz yumuyor hatta destekliyorlardı. Çünkü zayıf ve kendi içerisinde çatışma yaşayan bir Osmanlı Devleti onların işine geliyordu. Hatta bu şahısların bir kısmını kendi çıkarları doğrultusunda kullanabilme imkânını elde ediyorlardı. II. Abdülhamid ise bu tür zararlı çalışmalara karşı her türlü tedbiri almaya çalışmıştır. Kendisine muhalif olanların içerisine gizli casuslar yerleştirmiştir. Yapılan faaliyetleri günü gününe takip etmiş ve ona göre çözümler üretmiştir. Avrupa'da kendisi aleyhine faaliyetlerde bulunanların çoğunluğu İttihat ve Terakki kökenlidir. Rahmi Bey de ittihatçıdır. Ama o aynı zamanda padişaha jurnalcilik yapan birisidir. Hatta kendisine şifre verilmiştir. Şifre herkese verilmezdi. Kendisine şifre verilen kişi güven ve itimat telkin eden bir insan olarak kabul edilirdi ve kolay bir şekilde jurnalini ulaştırabilirdi. Rahmi Bey dava arkadaşlarını çıkarları uğruna çok kolay bir şekilde gammazlamıştır.

Rahmi Bey jurnallerini devlet görevlisi Necip Melhame aracılığıyla iletmıştır. Rahmi Bey ısrarla sultanla görüşmeyi arzulamaktadır. Bundaki amacı ise sultanın gözüne girmek, kendini tanıtmak ve bunun neticesinde Mabeyni-i Hümayun'a atanabilmektir. Fakat II. Abdulhamid bunu kabul etmemiştir. Çünkü o öyle herkesle görüşmemektedir. Sultan ancak sadrazam, vezir, kaptan-ı derya seviyesinde jurnal veren önemli kişilerle görüşmektedir.

Avrupa'dan gönderdiği bir jurnalde Sultan Muradın resminin bir yerde asılı olduğu Âşir isminde bir talebenin çizdirdiği bir resmi neşredeceğini, bu resmi de sararak gönderdiğini, jurnalinin mühim olduğunu ve kendisiyle irtibatı gerçekleştiren Necip

¹¹² Sümer, a.g.m., s.1-8.

¹¹³ Tugay, a.g.e., s. 17.

Melhame'ye anlatmak istediğini bildiriyor. Bunun için Filibe'ye kadar harcırahının süratli bir şekilde gönderilmesini istiyor.¹¹⁴

Başka bir jurnalinde de Necip Melhame'ye şöyle yazmaktadır: " Sekiz aydan beri Paris'i terk ile Cenevre de Jön Türkler ile birlikte çalışmaktayım. Ahmet Paşa Paris'e gelerek cemiyetle uzlaşmak istemişse de hiç bir şeye muvaffak olamadan geri dönmüştür. Jön Türk olayının çözümün de gayet mühim bir mesele vardır. Yapabileceğimiz bu işin, bir mislini bu güne kadar kimse yapamamıştır. Binaenaleyh meselenin ehemmiyeti nispetinde menfaat temin olunacağı aşikârdır. Bu işi sizinle görüşmeyi uygun buluyorum. Ancak bendenize olan eski sözünüzün yerine getirilmesini namus üzerine yemin ederek taahhüt eylemenizi istirham eylerim. Eğer taahhüt ederseniz, ya bizzat buraya kadar teşrif eylemekliğiniz yahut bendenizin Bulgaristan'a kadar harcırahımı hemen göndermeniz gerekir. Emrinize hazırım. Zati âlilerini bu güne kadar aldatmadığım için sözüme itimad etmenizi temenni eylerim".¹¹⁵

Diyerek Jön Türk meselesini yakından takip ettiğini, bu meseleyi çözmeye yönelik önemli fikirleri olduğunu bildirmekte ama çözüme yönelik tavsiyeler karşılığında kendisine verilen vaatlerin yerine getirilmesini istemektedir.

Rahmi Bey'e vaadilen şeylerin ne olduğunu tam olarak bilememekle birlikte kendisinin vermiş olduğu jurnaller ve hizmetler karşılığında beklentilerinin; bulunduğu Sivas'tan Mabeyni-i Hümayun'a atanmak, kendisine bir derece rütbe, eşine ise nişan verilmesi olduğunu görüyoruz.¹¹⁶

Makam, mevki elde etmek amaçlı verilen jurnallere yönelik üçüncü örneğimiz Ahmet Samim'dir. Ahmet Samim bir gazetecidir. II. Abdülhamid Dönemi jurnalcılık yapan kişiler arasında çok sayıda gazete sahibi, yazar ve muhabir vardı. Bunların arasında çok meşhur gazeteciler de bulunmaktaydı. Mevcut kayıt defterlerinden tespit edilen bazı basın mensupları şunlardır: Ahmet Samim, Abdullah Cevdet Bey, çeşitli gazetelerin sahipliğini yapan Mihran Efendi, Ahmet Ziya Bey, Levant Gazetesi muharriri Apik Bey, Servet-i Fünun Mecmuası sahibi, muharrir, Ahmet İhsan Bey, Vatan Kütüphanesi'nin sahibi, Ohannes Ferid Bey, Malumat ve Servet Gazeteleri'nde muharrir ve muhabirlik görevlerinde bulunan Tevfik Bey, Malumat ve Servet gazetelerinin sahibi, aynı zamanda Fedai, Millet gazetelerini çıkaran Ali Saip Bin Hüsnü.¹¹⁷

Ahmet Samim, 1884 Prizren doğumludur. Osmanlı Ahrar Fırkası'nın kurucularındandır. Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun, Hüküm Gecesi adlı romanına konu olan olayların başlangıcını temsil eden gazetecidir. Sadâ-yı Millet Gazetesinde başyazarlık

¹¹⁴ Tugay, a.g.e., s.195.

¹¹⁵ A.g.e., s.196.

¹¹⁶ A.g.e., s. 194-196. Bkz. EK- 4

¹¹⁷ Ergun Hiçyılmaz, **Babîâli'nin jurnalcileri**, www.sabah.com.tr. (1 Ağustos 2004 – Pazar)

yapmıştır. 1910 yılında İttihatçılar tarafından öldürülmüştür. Mezarı Çemberli taş Divanyolu'ndaki İkinci Mahmud türbesi içerisinde. Mevki, nişan, para hırsıyla padişaha hafiyelik yapmış ve jurnaller vermiştir. O jurnallerinin birinde bizzat padişahın kendisiyle görüşmek istediğini ve mühim bir mevzu aktaracağını söylemiştir. Fakat asıl maksadı padişahın huzuruna çıkıp kendine itimat oluşturmak ve mevki sahibi olmaktır. Ama Padişah bilmediği bir adamı huzuruna kabul etmediği gibi onu da huzuruna kabul etmemiştir.¹¹⁸ Bir başka jurnalinde ise:

"Azori namında bir Suriyeli (Teyakkuz-ı Millet-i Arap) namında hükümdar aleyhinde gayet muzır bir kitap neşretmiştir. Zat-ı akdes-i hümayunları menafi mukaddesesine mugayir addettiği hususatı fimabad arz ile maiyeti seniyye mütercimliğine kaydını istirham. " 17 / Mart /321. (1904)¹¹⁹ ederim demektedir.

Asıl maksadı Mabeyni Hümayun'a mütercim olmaktır. Fakat bu isteğinin de gerçekleşip gerçekleşmediği meçhuldür. Meşrutiyetin ilanı ile beklentileri karşılanmayınca muhalif tarafa geçmiş ve meşhur mebus Kozmide'nin çıkardığı Sadayı Millet gazetesinde başyazar olarak İttihatçıları acımasızca eleştirmesi üzerine tehditler almaya başlamıştır.¹²⁰ Bu tehditlerin gün geçtikçe artması ve öldürüleceğini anlaması üzerine arkadaşı Kıbrıslı zade Şevket Bey'e gönderdiği bir mektupta duygularını şu şekilde dile getirmiştir:

" Kardeşim Şevket,

Bu akşam fevkalâde bir işim zuhur etti, gelemeyeceğim. Bunun için bilhassa affını rica ederim kardeşim, bittabi Şehabettin de gelemez. Sana gayet confidentiel (gizli) ve namusunuzda tevdi edilmek üzere bir müjde vereyim. Fakat bunun hariçte yayılması etrafımızda dolaşan tehlikeyi daha da yaklaştır maktan başka şeye yaramaz. İttihat ve Terakki Cemiyeti idamıma hükmetmiş. İdam olunacağım. Bunu yarı resmî bir surette tebliğ eylediler haberiniz olsun. Yalnız arkadaşlardan bir şey rica ediyorum. Bana, Hasan Fehmi'ye yaptıkları gibi mükellef bir cenaze alayı tertip etmesinler. Demirciköyü'nde bir bayır tepesinde küçük ve garip bir köy kabristanı vardır. İstiyorum ki beni oraya defnetsinler. O mezarlığın kenarında gençliğimin en tatlı birkaç saat şiir ve hülyasını geçirdim. Fikrimin o küçük mezarlıkta olduğu kadar hiçbir yerde o kadar derin bir sükûn ve istiğraka daldığını bilmem. Mezarlığın bulunduğu tepeden bütün kırlar, tarlalar, etrafın uzaktan birer küçük ve yeşil demete benzeyen koruları, ormanları ve nihayet ta ilerde Karadeniz'in gâh durgun ve mavi, gâh beyaz ve coşkun, uçsuz bucaksız yüzeyi görülür. Cenazemin de orada kalmasını arzu ediyorum. Emin ol ki kalbimde hiçbir korku duymuyorum. Bana dindarane bir tevekkül geldi ve ölmeğe dahi hazırım. Yalnız ne zaman olacağını bilemiyorum.

¹¹⁸ Asaf Tugay, a.g.e., s.192

¹¹⁹ A.g.e., s.192-193.

¹²⁰ Tugay, a.g.e., s.192.

*Yakında inşallah görüşür ve bunu size tafsilâtıyla anlatırım. Gözlerini öperim. Nureddin'e selam, Edhem Beyefendi'ye ihtiram. Ahmet Samim "*¹²¹

Ahmet Samim Bey, bu mektubun yazdıktan kısa bir süre sonra 29 Haziran 1910 Perşembe günü akşam saatlerinde Bahçekapı'da arkadaşı Fazıl Ahmet'le yürürken yanına yaklaşan ve yakından ateş eden bir suikastçının kurşunlarıyla can verdi. Olay yerinden yürüyerek uzaklaşan suikastçı bir türlü bulunamadı. Öldüğünde 26 yaşındaydı.

II. Abdülhamid'e jurnalcilik yapan kesim içerisinde gazete patronlarından muhabirliğe kadar uzanan geniş bir medya mensubu vardı. Jurnalcilik birçok medya mensubunun genlerine işlemişti. Bazıları en yakın arkadaşlarını bile jurnallemekten çekinmemişlerdir. II. Abdülhamid basının önemini bilen ve kavrayan bir insandı. Basını kendi düşünceleri doğrultusunda kullandığında kazanacaklarını, kullanamadığı takdirde ise kaybedeceklerini ve işinin ne kadar zorlaşacağını görebiliyordu. Sultan her insanı bin kapılı bir saray olarak görüyor ve herkesi kendi tarafına çekebilecek bir zaafı olduğunu düşünüyordu. Bu amaçla gazetecilerin kimini makam, kimini para, kimini nişan ile ikna ederek kendi tarafına çekmeye çalışmıştır. Ahmet Samim'de saydığımız üç zaafın da olduğunu görüyoruz. O, daha lüks bir hayat yaşamak, daha çok para kazanmak ve üst rütbelere ulaşmak istiyordu. Kendisi jurnalcilik yapmak için dünden razıydı. Bu amaçla sultana hafiyelik yapmış ve birçok jurnaller vermiştir. Padişah ile görüşerek kendini tanıtmak ve bu sayede sultan nezdinde itimad oluşturarak amaçlarına çabucak ulaşmak istemiş, ama padişah onu kabul etmemiştir.¹²²

II. Abdülhamid yönetiminde isteklerine tam olarak ulaşamayan Ahmet Samim'i bir dönem de meşrutiyet taraftarı olduğunu ve ittihatçıları desteklediğini görüyoruz. Fakat meşrutiyetin ilanından sonra beklentileri karşılanmayınca onları da acımasızca eleştirmeye başlamış ama tenkide tahammülü olmayan İttihatçılar tarafından öldürülmüştür.

Makam, mevki elde etmek amaçlı verilen jurnallere yönelik dördüncü örneğimiz, Muhiddin Beyinkidir. Muhiddin Bey, 1870 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. 1885-1888'de Harp Okulu'nu bitirdi. 1888 yılında Harp Okulu'nda öğretmen yardımcılığına başladı. 1897'deki Türk-Yunan Harbi'ne de katıldıktan sonra tekrar Harp Okulu'nda öğretmenliğe döndü ve 1905'te sürgüne gönderilene kadar bu işi sürdürdü. Öğrencilere padişah II. Abdülhamid aleyhinde görüşler aşıladığı gerekçesiyle 1905'te rütbesi geri alındı ve önce Fizan'a, ardından Diyarbakır'a daha sonra da Erzurum'a sürüldü. 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ile gelen af dolayısıyla rütbelerini geri aldı ve önce Deniz Mektebi'ne müdür oldu, sonra

¹²¹ Ali Şükrü Çoruk , " **Mostar 100. Yıldönümünde Bir Gazeteci Suikastı**". Tarih Aylık Kültür ve Aktüalite Dergisi, 64.sayı, Haziran 2010.

¹²² Tugay, a.g.e., s. 193.

Harbiye Bakanlığı Piyade Dairesi 1. Şube Müdürlüğü'ne atandı. 1909'da Mahmut Şevket Paşa'nın yaveri oldu, aynı yıl Beyoğlu Mutasarrıflığına atandı. Beyoğlu Mutasarrıflığı yaptığı dönemde İttihat ve Terakki üyesi Fuat Bey'i (Fuat Balkan) bir spor kulübü kurmaya teşvik etmiş, kuruluşunu hızla onayladığı Beşiktaş Osmanlı Jimnastik Kulübü'nün kurucuları arasında yer almıştı. Muhiddin Bey, Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na katıldı. 1912'de albay, 1916'da mirliya (tümgeneral) oldu. I. Dünya Savaşı sırasında Aralık 1916-Şubat 1919'da Hicaz Kolordu Komutanı olarak görev yaptı. Savaşın sonunda İngilizler tarafından tutsak edilip Mısır'daki esir karargâhına götürüldü. 9 Eylül 1920'de esaretten döndü ve milli mücadeleye katılmak üzere Ankara'ya geçti. Kurtuluş Savaşı'nda Kasım 1921'e kadar Kastamonu ve Bolu havalisi komutanı, 1 Kasım 1921 - 7 Ekim 1922 arasında Adana ve havalisi komutanı olarak savaşta rol aldı. Adana ve civarını Fransızlardan teslim aldıktan sonra şehrin kumandanı ve valisi oldu. 7 Ekim 1922'de Tahran büyükelçisi, 1925'te Kahire büyükelçisi olarak görevlendirildi. 7 Ekim 1928'de askerlikten emekliye ayrıldı ve Dışişleri Bakanlığı kadrosuna geçti. 1931'de Kars milletvekili olarak seçildi. 3 Ekim 1940 günü hayatını kaybetti.¹²³

Jurnalciliği kendi çıkarları doğrultusunda kullanan en mahir kişilerden birisi Muhiddin Bey'dir. Kendisi Harp Okulu'na öğretmen yardımcısı olarak gelmiştir. On parmağında on marifet vardır. Çok kabiliyetli birisidir. İyi bir hatiptir. Güzel yazı yazmaktadır. Konuşmaları ve sözleriyle güven vermektedir. Çok kısa zaman içerisinde hem de vakti olmamasına rağmen terfi etmiştir. Kendisine öğretmenlik yapan hocaların seviyesine kısa sürede ulaşmış, padişahın fahrî yaveri olmuştur. Değişik insanların görevinden alınması ve tutuklanmasında herkes ondan şüphelenmiştir. Askerî mektepler umumi müfettişi İsmail Bey ile arası açıldığından tutuklanarak Erzincan'a gönderilmiştir. Asaf Tuğay ona sahip çıkmıştır. Mademki bu adam tutuklandı yönetim aleyhtarı, ittihatçı birisi sahip çıkmalıyım düşüncesiyle onunla her türlü sırrını paylaşmıştır. Meşrutiyet'in ilanından sonra durumlar değişmiştir. Muhiddin Bey serbest kalmıştır. Rütbeleri geri verilmiştir. Popülaritesi artmıştır. Toplumda bir kahraman gibi ilgi görmektedir. Hareket orduları komutanı Mahmut Şevket Paşa'nın başyaveri olmuştur. Yakalanarak hapsedilmesi, önce Erzincan'a sonra Erzurum'a gönderilmesi onun önünü açmıştır. Önemli makamlardan olan Beyoğlu Mutasarrıflığına üç

¹²³ Bilal N. Şimşir, "Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzyılında Türk Diplomatik Temsilcilikleri ve Temsilcileri (1920-1950)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, c. XXII, S: 64-65-66, Ankara, 2006.

misli bir maaşla atanmıştır. Sonra milletvekili bile olmuştur. Bu şahıs her şart ve durumda gemisini yürütmeyi başarmıştır. Jurnalcilik yöntemini kullanarak hiç hak etmediği halde çok kısa zamanda önemli yerlere gelmiştir.

Asaf Tugay bu şahsın dört adet jurnalinden bahsetmektedir. Bu jurnallerin birincisinde Harbiye'den Fransızca öğretmeni Çürük sulu Ahmet Bey'in tutuklanması ve okul arkadaşları Yusuf Akçura, Ferit Bey ve arkadaşlarının Sulu Manastır'da toplandıklarını haber veren te'vilen de olsa, bana itiraf ettiği veçhile yine bu adamdır. Fakat arkadaşlarını ikaz maksadıyla yaptığını söylediği şekilde değil tam tersi bilakis derhal, Sulu Manastır'da toplandıkları yeri bildirerek, evrakı mahvetmeden araştırma yapılması için süratle hareket edilmesini bildirmiştir. Hâlbuki arkadaşlarına, " haber vermeye mecburum, evrakı izinli çıktığınız zaman ortadan kaldırınız" demiştir. Sonra da onları toplantı halinde evraklarıyla beraber yakalatmıştır. Üçüncü vaka'sı; Golos'a gittiği vakit Türk zabitlerinin, esir Yunan zabitleriyle temas ettiklerini; Yunan zabitlerinin kralları hakkında serbestçe konuştuklarını görünce Türk zabitlerinin de bunlardan etkilenerak Padişah ve hükümet aleyhinde konuşmaya başlamaları ihtimaline binaen ona göre tertibat alınması yönündedir.

Onun nasıl bir insan olduğu bilgisine sahip olanlar, meşrutiyetin ilk günlerinde aleyhine konuşmaya başlamışlardır. Fakat kendisiyle ilgili evraklar henüz Yıldız Sarayından alınmadığından dolayı, aleyhine bir belge gösterememişlerdir. Rütbesinin iadesi için yapılan müracaatı ve ricayı padişah kabul etmemiş; tekrar arz edilmiş, yine tasdik etmemiştir. Sonra hususî olarak sultandan istirham edilmiş, padişah da rütbesinin iadesini istediğiniz adam bana jurnal verenlerin en ileri gidenlerindendir demiştir.¹²⁴

Jurnallerinin birinde, riya, dalkavukluk kokan şöyle de bir ifade vardır; "Sigara içmem, içki kullanmam. Bunlar dinen memnu olduğu için değildir; sırf nam-ı hümayunlarını, hiçbir suretle saffeti haleldar olmamış temiz bir lisanla zikretmek istediğimzendir."¹²⁵

Jurnalciliği kendi çıkarları doğrultusunda kullananlardan birisi de, Toyzanzade Mustafa Fazıl'dır. Devrin en önemli okullarından biri olan Harp Okulu'nda öğretmen olan Mustafa Fazıl, sultana yazdığı mektuplardan onun padişaha bağlı ve sadık bir insan olduğu anlaşılmaktadır. Kendisini sultana ve ülkesine hizmet etmeye adanmıştır. Ülkenin ve II.

¹²⁴ A.g.e., s. 153.

¹²⁵ A.g.e., s. 163.

Abdülhamid yönetiminin bekası için önemli çalışmalar yapmıştır. Tespit ettiği zararlı çalışmaları ise gerekli makamlara bildirmiştir. Yaptığı hizmetleri şu şekilde saymaktadır:

"Veliaht Reşat Efendi'nin Dersaadet'te yaptığı toplantıların haber verilmesi. Astablı Âmire Müdürü Ferik Nuri Paşa'nın Reşat Efendi'ye dalkavukluk yaparak ihanet etmesinin bildirilmesi ve Namık Kemal'in, hürriyet, vatan diye halkı ihtilâle davet için yazdığı eserin ortaokullarda okutulması ve bu kitabın çoğaltılma çalışmalarının ortaya çıkarılması".¹²⁶

Mustafa Fazıl, yaptığı bu hizmetler karşılığında bir beklenti içerisindedir. Kendisine devletin resmi görevlisi tarafından söz verilmesine rağmen dokuz yıldır rütbesi değişmemiştir. Bundan dolayı son derece muzdariptir. "Artık tahammül ve dayanacak gücüm yoktur" diyerek bunu açıkça ifade etmektedir.

"Benden daha az kabiliyetli ve alt seviyede bulunanlar birilerine el pençe durarak veya bağlanarak rütbe alıyorlar. Ben ise bağlanacaklar içerisinde en yüksek mertebede olana sadık bir hizmetçi olmama rağmen durumunda hiçbir değişiklik olmamıştır. Eğer rütbemde bir değişiklik olmayacak ise memleketime dönmek istiyorum. Bu konuda bana izin verilmesini istiyorum"¹²⁷ demektedir.

2. ŞAHSİ ÇIKAR AMAÇLI JURNALLER

Her dönemde şahsi çıkarları doğrultusunda mevcut iktidarın nimetlerinden yararlanmak isteyen insanlar olmuş ve muhtemelen bundan sonra da olacaktır. İktidarlara şirin görünerek veya onları şirin göstererek birileri şahsi çıkarlar elde etmişlerdir. Aynı durum II. Abdülhamid döneminde de olmuştur. Aşağıda jurnalleri kendi menfaatleri doğrultusunda bir araç olarak kullanarak şahsi ve maddi çıkar elde eden kişileri göreceğiz.

Ebuzziya Tevfik, II. Abdülhamid döneminin önemli gazetecilerinden biridir. Yeni Osmanlılar Cemiyeti üyelerinden biridir. Aynı zamanda Namık Kemal'in en yakın arkadaşlarından biridir. Devrin modasına uyarak muhalefet saflarında yerini almıştır. Uzun yıllar sultana karşı acımasızca yazılar yazmış ve halkı yönetime karşı kıskırtmıştır. Daha sonra II. Abdülhamid'in akıllı politikaları neticesinde muhalefetten ve gazete çıkarmaktan vazgeçmiştir. Sultan Abdülhamid'le samimiyeti ileri derece de arttırmıştır.

¹²⁶ A.g.e., s.152-153.

¹²⁷ A.g.e., s. 53.

Biz burada Ebüzziya Tevfik'in iki mektubunu neşredeceğiz. İkinci Meşrutiyeti müteakip Abdülhamid aleyhinde çok söylemiş ve yazmış bulunan Ebüzziya Tevfik, bu mektuplarının birinde evinin yanında bir ecnebiye ait arsanın hazine-i hassadan alınmasını, ikincisi de Bakırköy'de yaptırdığı bir köşkün camlarına yapıştıracağı kâğıtların parasını Sultan Abdülhamid'den istemektedir. İşte bu mektuplar:

"Velinimetim:

Çâkerhanelerinin ittisalindeki arsanın ahara satılmaması için lutf-i hümayunlarına magruren vermiş olduğum on gün mühlet bugün tekâmül olmuştur. Merhameten mezkûr arsanın Hazine-i Hassa-i Şahaneleri marifetiyle mubayaasını ferman buyurmalarını istirham ederim. Arsa bir ecnebiye satıldığı halde çâkerhanelerinde oturmak kabil olmayacaktır. Herhalde merhamet-i mülûkânelerine müracaat ederim. Velinimetim ferman. " Ebüzziya Tevfik Bey¹²⁸

Ebüzziya Tevfik Bey Bakırköy'de bir malikâne yaptırmaktadır. Bu malikânenin, bildiğimize göre, her tarafı ikmal edilmiş sadece camlarına kâğıt yapıştırmak kalmıştır, bunun parası da Abdülhamid'den şu satırlarla istirham olunmaktadır:

"Velinimetim Cam kâğıtlarının fiyatı 187,5 esmanî için komisyoncu; çâkerlerini tazyik etmekte olmasından fart-ı hicap ile arz-ı hâle cesaret eylerim ferman." Ve sarılı olan pusulada da bu toplamı şöylece izah olunmuştur: "Evvelki İngiliz lirası. Muahharen ferman-i hümayun-ı hazret-i velîyyün-niamîleri üzerine yüzde on iki komisyon tenzil edildikten sonra meblâğ-ı mütebaki 152 İngiliz lirası ve bir çeyrek lira. "¹²⁹

Ebüzziya Tevfik Sultan Abdülhamide yazdığı mektuplarda "hayatımın hiçbir devresinde ne bir sadrazama ne de bir vekile memuriyet ve maaşla ilgili bir müracaatım olmadı. Beni sizinle tanıştıran Namık Kemal'dir. O tarihte ben gazeteci idim ve refah içerisinde yaşıyordum. Sizin Padişah olmanızla maişetimin karşılanması zat-ı şahaneye kaldı. Rütbece benden daha düşük olanlar bugün çok iyi durumdalar ama ben maişet sıkıntısı çekmekteyim. Sizden üç istirhamımdan birini kabul etmenizi rica ediyorum. Bunlar ya gazete çıkarmama izin verilmesi, ya matbaanın Mısır'a taşınması veyahut ihtiyaçlarımı karşılayacak şekilde, düzenli maaş alacağım bir iş verilmesi, hatta sanayi mektebi olursa iyi olur. Bu okulda ülkeme ve padişahımıza hizmet edeceğimi düşünüyorum."¹³⁰ Demektedir.

Ayrıca Jön Türk'ler namına İsviçre'de bulunan ve zararlı neşriyata bulunan Abdullah Cevdet'i ikna edebileceğini, yine onlarla birlikte hareket eden Tevfik Fikret'i susturabileceğini ve bu şekilde sultana hizmet edebileceğini söylüyor.¹³¹

¹²⁸ Faiz Demiroğlu, **Abdülhamide Verilen Jurnaller**, Tarih Kütüphanesi Yay., İstanbul, 1955, s. 103-104

¹²⁹ **A.g.e.**, s.104..

¹³⁰ Asaf Tugay, **a.g.e.**, s. 128.

¹³¹ **A.g.e.**, s. 128.

Ebüzziya Tevfik, Padişaha gönderdiği bir jurnalde ise şunları yazıyor;

" Çakmakçılar yokuşundaki ünlü Valide Hanı İranlıların istilâsı altında olup her türlü teftiş ve aramanın dışındadır. Ne Zaptiye Nezareti ne de Maarif Nezareti orayı arayamaz ve teftiş edemez. Bu Valide Hanında bir İran şirketinin matbaası vardır, bu matbaada hiç kitap ayrımı yapılmadan basılmaktadır. Örneğin Ziya Paşa'nın Zaptiye Nazırı Hasan Paşa'nın dilinden yazdığı ünlü Zafer name Şerhi orada birçok kez basılarak ülkenin her tarafına dağıtıldı. Bu şirket Namık Kemal'in "Vatan yahut Silistre" adındaki tiyatrosu ile "Zavallı Çocuk " adındaki bir tiyatrosunu şimdiye kadar elli defa basmıştır ama ne Maarif Nezareti, ne de Zaptiye Nezareti yasaklayabilmiştir. Hatta "Kemal Bey'in Rüyası" adıyla geçen gün bir kitapçık daha basmış; elde kitap satan Acemlerden birinin köprü üzerinde Rüya'yı Kemah diye bağırarak sattığını gördüm ve iki tane aldım. Maarif Nezareti'ne götürdüm. Ama hiç kimse bu kitaptan haberdar değilmiş. Benim ihtarım üzerine araştırma başlatıldı ama İranlıyı buldurup kitapları toplattırıp toplattırılmadığını bilmiyorum. Hünkârımız tarafından bilinmektedir ki Namık Kemal Bey vaktiyle Hürriyet adında bir gazete çıkartmıştı. Bir kulunuzun geçmişte yaptığı bir hatadan dolayı azarlanamayacağı gibi sahibi de sorumlu tutulamaz. Fakat bugün bir matbaa böyle bir kitabı veya bir makaleyi ne sahibinden, ne devletin memur eylediği Maarif Nezaretinden ruhsat almadan basarsa, hem yazarına karşı , hem de kanuna karşı sorumlu olması gerekir. Bu matbaalar ayrıca toplumun ahlakını bozacak eserler de basmaktadırlar. Adı geçen kitabın bir nüshası, Padişahımızca görülmek üzere sunuldu".¹³²

Görüldüğü gibi Ebuzziya Tevfik maddi beklentiler içerisinde bildiği her şeyi sultana aktarmaktadır. Bunun karşılığında ondan evinin camına yapıştırılacak kâğıtların parasını kuruşu kuruşuna isteyecek kadar ilişkilerini geliştirmiştir. Ebuzziya mertebesindeki birinin Osmanlı sultanını şahsı ile ilgili bir mesele hakkında meşgul etmesi düşündürücü bir durumdur. II. Abdülhamid'in Ebuzziya'nın bu pervasızca isteklerine yönelik olumsuz bir tepki verdiğine dair bir bilgiye sahip değiliz. Sultanın bu şekilde davranmasının amacı Ebuzziya, Namık Kemal, Abdülhak Hamid Tarhan gibi insanların edebî yönlerine değer vermesi, onları muhalif gruptan ayırıp kendi saflarına çekmek istemesi; kendi ve ülke menfaatleri doğrultusunda kullanmak istemesi olsa gerektir.

Jurnalleri şahsi çıkarları doğrultusunda kullanan kişilerden birisi de Doktor Ömer Nazım'dır. Bu zat Avrupa'ya firar etmiş, orada II. Abdülhamid aleyhine zararlı neşriyatta bulunmuş, toplantılar yapmış, gazete çıkartmıştır.¹³³ Ama Sultan Hamid'in kanaatine göre para her vicdanı satın alabilir, hiç değilse bazı vicdanları yumuşatır ve insanlar menfaat sayesinde kendi safına çekilebilir.¹³⁴ Bu düşüncesiyle kendisine muhalif olan kişileri para, makam, rütbe, nişan gibi teşviklerle kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. İşte Doktor Nazım da

¹³² A.g.e., s.129-130.

¹³³ A.g.e., s. 85.

¹³⁴ Tahsin Paşa , a.g.e., s. 55.

Abdülhamid'in bu ince siyaseti sonucunda Dâhiliye Nazırı Memduh Paşa'ya bir tezkere yazarak affını sağlamak, taltif görmek, sultan aleyhine zararlı neşriyatta bulunan Davul Gazetesi'ni kapatmak için başvurulacak yöntemleri görüşmek için İstanbul'a gelmek istediğini belirten bir mektup yazmış ve arkadaşlarına ihanet etmekten çekinmemiştir.¹³⁵ Yazmış olduğu mektup şöyledir:

" Devletlû Efendim Hazretleri,

Şevketmeâb efendimiz hazretlerini memnun etmek üzere, Avrupa mesaili-i siyâsiyesi ve Paris'te mevki-i intişarda bulunan Davul Gazetesi hakkında birçok malûmat ve esrarı-ı hakikiye malik olduğum ve lüzumu, takdirinde edeceğim tedâbîrin cümlesi tamamıyla icra olunduğu anda mezkûr Davul Gazetesi'nin kendi kendine lağvolacağını bildiğimden, asıl icrası mukteziyâtta bulunan halatın İstanbul'a avdetimle olacağı münasebetiyle, buna mümasil ahvalin önü alınmayıp şevketmeâb efendimizi meşâgilsiz bırakmak; kendi mevkilerinin ehemmiyetine sekte îrâs edeceği ümidiyle, Sefir; Münir Bey kulları, İstanbul'a avdetimi münasip görmüyorlar. Bu hususta Hazret-i Hilâfet Penâhîye bir hizmet etmek niyet-i hâlisânesiyle efendimize müracaat ediyorum. Taltif olunacağım vaâd olunduğu takdirde, afvâe dair irade-i seniye'nin sefarethane vasıtasıyla bildirildiği anda avdetimle hem efendimizi memnun ve hem de Halife-i azam efendimizi memnun eyleyeceğimi taahhüt ediyorum. Olbabda emri irâde efendim hazretlerininindir. Dr. Nazım Ömer 1/Mart/1901¹³⁶

Aynı zat yukarıda yazmış olduğu mektup sonrasında İstanbul'a gelmiş Dâhiliye Nazırı ile görüşmüş, değişik konularda düşüncelerini aktarmış ve hükümdara bağlılıklarını bildirmiştir. Ama buna rağmen altı ay geçmesine rağmen bir memuriyete atanmadığını fakru zaruret içerisinde bulunduğunu en azından tabip olarak resmi bir kuruma atanmasını istemektedir.¹³⁷

Jurnalleri kendi çıkarları için kullanan üçüncü bir kişi de Sultan Reşad'ın Esvapçı başısı olan Sabit'tir. Sabit, Prens Sabahattin'in Reşad Efendi'ye gönderdiği layihayı elde ederek takdimle, bunun karşılığında dört şey istiyor; Kayın pederine birinci komiser, kendine mükâfat-ı nakdiye, Suphi ve Eşref'e mükâfat, Reşad Efendi'ye dair her şeyin kendisinden sorulmasını istiyor.¹³⁸

Sultan II. Abdülhamid'in sevmediği, kullanılmasını istemediği bazı kelimeler vardır. Bunlardan bazıları: Yıldız, hasta, dinamit, bomba, ihtilal, infilak gibi kelimelerle kardeşleri Murat ve Reşad'ın isimleridir. Murat yerine Mir'at, Reşad yerine ise Neş'et ismi kullanılırdı. II. Abdulhamid kardeşlerinden en fazla Vahdettin'i severdi. Sultan Reşad ve V. Murad'dan pek hoşlanmazdı. Bu iki kardeşini sıkı kontrol altında tutar, onların her faaliyetini titizlikle

¹³⁵ Asaf Tugay, a.g.e., s. 85-86

¹³⁶ A.g.e., s. 85.

¹³⁷ A.g.e., s.86. Bkz, Ek-5

¹³⁸ A.g.e., s. 27.

takip ettirirdi. Bu iki sultanın rahat yaşamaları için her türlü imkân oluşturulmakla birlikte halk ile temas etmemelerine çok itina gösterilirdi.

Sultan Reşad'ın esvapçı başısı Sabit, II. Abdulhamid'in kardeşini takip için kullandığı kişilerden biridir. Sultan Reşad'ın bütün faaliyetlerini adım adım takip eder, ona gelen her türlü evrakın içeriğini öğrenerek padişaha iletirdi. Sabit Bey, II. Abdülhamid'in saltanattan uzaklaştırılması, meşrutiyetin ilanı gayesiyle yurtdışına giderek mücadele eden kişileri bir araya getirmek amacıyla 1902 ve 1907 yıllarında Jön Türk kongrelerini toplayan Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet fikrini savunan Prens Sabahattin'in Sultan Reşad'a gelen bir mektubunu ele geçirmiştir. Bu mektupla Sultan II. Abdülhamid'e çok önemli bilgiler vermiş olmalı ki bu hizmetinin karşılığında sultandan yukarıda bahsettiğimiz gibi fütursuzca dört istekte bulunmuştur.

Sabit'in dikkat çeken diğer bir isteği ise Sultan Reşad ile ilgili her şeyin kendisine sorulmasını istemesidir. Başkasından bu konu ile ilgili bilgi istenmemesidir. Hâlbuki II. Abdülhamid'in jurnal meselesinde, genelde birkaç kişiden bilgi alarak ona göre karar vermeye çalıştığı bir gerçektir. Onun böyle bir yol izlemesinin nedeni yanlış kararlar vererek insanları mağdur etmeme düşüncesidir.

Jurnalleri Şahsi küçük çıkarları için kullanan kişilerden birisi de Emanuel Karasudur. Osmanlı tarihinin son dönemlerinde etkili olan "meşhur ama meçhul" şahsiyetlerden biri olan Emanuel Karasu, çok değişik özellikleriyle dikkat çekmektedir. Sefarid Yahudilerinden¹³⁹ olup aynı zamanda masondu. Jön Türk Hareketi'ne dâhil, Sultan II. Abdülhamid'e karşı siyasi mücadeleye katıldığı gibi, 31 Mart İhtilâlinin ardından II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesiyle alakalı hal kararını kendisine iletmekle görevlendirilen heyette görev almıştır. Bunların haricinde Karasu'yu ilginç kılan bir diğer özelliği ise, Sultan'a jurnalcilik yapmasıydı. II. Abdülhamid'e verilen journaller içerisindeki üç jurnal, Karasu'ya aittir.¹⁴⁰

Bu journallerin birincisinde sergiye gitmek bahanesiyle yola çıkan Tabib Rıfat, Mehmed Aziz Efendilerin yola çıktıklarını ama bunların esas amaçlarının Avrupada'ki erbabı fesada katılmak olduğunu ve bunlara müsaade edilmemesini sultandan istemektedir. Buradaki erbabı fesaddan amaç İttihat ve Terakkiye mensup kişilerdir. Yani Emanuel Karasu

¹³⁹ Yahudi Milleti iki kısma ayrılmaktadır; Sefarad Yahudileri ve Aşkenaz Yahudileri. "Aşkenaz" terimi İbrani cede "Almanya", "Sefarad" da "İspanya" kelimesinden türemiştir. Sefaradlar İspanya, Portekiz, İtalya, Yunanistan, Türkiye, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'da yaşayan Yahudiler ve onların soyundan gelenlerdir. Eşkenazlar ise Almanya, Fransa ve Doğu Avrupa'da yaşayan veya onların soyundan gelen Yahudilerdir.

¹⁴⁰ Necmettin Alkan, "Emanuel Karasu ve II. Abdülhamid", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 11, S.1, Erzurum, 2008, s. 179.

kendisinin mensup olduğu Jön Türk grubunu fitne ve fesat ehli ve bozguncular grubu olarak tanımlıyor ve arkadaşlarını jurnallıyor.

İkinci jurnalinde ise " Avrupa'da yayınlanan, halkın düşüncelerini bozan gazetelerin Selanik'te umumî kahvehanelerde serbestçe okunduğu fakat bunların Polis Dairesince katiyen engellenmediği görülmektedir. Hatta dünkü gün Paris'te neşrolunan Maten gazetesinde Sultan Mecid hafidleri tarafından Ahâlî-i Osmaniye'ye bir davet başlığıyla halkı isyana davet eden bir makale Selanik'in Mihr-i Nas denilen Orfeyon kiraathanesinde birçok insan tarafından okunmaktadır".¹⁴¹ Demektedir.

Burada Karasu, Fransız gazetesinin kahvehanede okunmasını sultana jurnalleyerek bilinçli veya bilinçsiz olarak Jön Türkler'in savundukları fikirleri aslında zararlı olarak nitelendirmektedir.¹⁴²

Üçüncü jurnalinde ise " hükümdar aleyhindeki anarşistlerden Viçino namındaki bir şahsın başkanlığında birkaç kişinin ecnebi diyarlarından Selanik'e gelerek on dokuz ağustos'a kadar polis nezaretinden kurtulup İstanbul'a gidebilmek için değişik yollar aradıklarını, bunların yakalanarak sorguya çekilmeleri neticesinde niyetlerinin ortaya çıkacağını" söylemektedir.¹⁴³

Emanuel Karasu'nun, hem Abdülhamid muhalifi Jön Türk, hem mason hem de aynı zamanda bir jurnaleci olması ciddi bir tezat teşkil etmektedir. Jön Türkler içinde önemli mevkilerde olan şahısların adlarının jurnal veya jurnalcilikle yan yana zikredilmemesi gerekir. Şayet anılacaksa ancak jurnal mağduru olarak gündeme gelmelidirler. Fakat durum hiç de öyle düşünüldüğü gibi değil; aksine aralarında önemli isimlerin bulunduğu Jön Türk hareketine mensup olup da, adı jurnalcilerle zikredilen Jön Türklerin varlıkları bilinmektedir.¹⁴⁴

Emanuel Karasu'nun II. Abdülhamid'e verdiği jurnallerin tarihini tam olarak bilmemekle birlikte bir taraftan Sultan II. Abdülhamid'e jurnalcilik yaparak Jöntürkler'i Sultan'a deşifre etmekte hiçbir mahzur görmezken diğer taraftan muhalif harekette yer alarak onun yönetimine karşı amansız bir şekilde mücadele ediyordu. Buna karşılık İttihat ve Terakki Partisi'nden 1908, 1912 ve 1914 yılında üç kez Selanik mebusu seçilerek karşılığını almış oldu.¹⁴⁵

II. Abdülhamid yönetimine karşı olan muhalefetin başında Jön Türkler gelmekteydi. Sultan Abdülhamid, bunların faaliyetlerinin ortaya çıkarılması için azami gayret göstermiş ve onların her adımını dikkatlice izlettirmiştir. Jön Türklerle ilgili gelen her bilgi bu hareketin

¹⁴¹ Tugay, a.g.e., s. 40. Bkz, Ek-6

¹⁴² Alkan, a.g.m., s.184.

¹⁴³ Tugay, a.g.e., s. 40.

¹⁴⁴ Alkan, a.g.m., s. 180.

¹⁴⁵ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yay., İstanbul 1999, s. 126.

zayıflatılması için büyük bir fırsattı. Bu nedenle hem II. Abdülhamid yönetimine muhalif olup hem de jurnalcılık yapmak tezat oluşturmaktadır. Normal şartlarda jurnalcılık yapanların arasında Jön Türklerin olmaması gerekir. Fakat görülmektedir ki azımsanmayacak oranda jurnalcılık yapan Jön Türk vardır. İşte bunlardan bir tanesi belki de en ilginç Emanuel Karasu'dur. Çünkü o hem mason hem Jön Türk hem de iyi bir jurnalcıydı. Verdiği jurnallerle bunu kanıtlamıştır.

II. Abdülhamid yönetimine Jön Türkler gibi masonlar da karşı idiler. Çünkü Masonlar Filistin'de bir Yahudi Devleti kurmak istiyorlardı. Fakat bunun önünde en büyük engel olarak Sultan Hamid'i görüyorlardı. Onların gönüllerindeki padişah V. Murad'dı. Çünkü Sultan Murad da bir masondu. Eğer sultan Murad tekrar padişah yapılabilirse kolayca hedeflerine ulaşabileceklerini düşünüyorlardı.

Emanuel Karasu padişahın Jön Türklere ve masonlara karşı tavrını bilmesine rağmen gizli gizli jurnalcılık yapmış ve arkadaşlarını gammazlamıştır.

Karasu, konumuzun başında da ifade edildiği gibi Osmanlı tarihinin son dönemlerinde etkili olan "meşhur ama meçhul" şahıslardan biridir. O yaşamı boyunca iktidarın nimetlerinden faydalanmasını bilmiştir. Bir taraftan sırtını masonlara dayayarak oradan güç alırken, diğer taraftan sultana jurnaller vererek rahat bir yaşam sürmüştür. Öbür yandan ise II. Abdülhamid yönetiminin uzun sürmeyeceğini düşünerek Jön Türk hareketine destek vermiştir. Bu desteğin karşılığını da üç kez milletvekili seçilerek almıştır.¹⁴⁶

¹⁴⁶ A.g.e., s. 168-169.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

II. ABDÜLHAMİD'İN TAHTAN İNDİRİLMESİ VE JURNALLERİN AKİBETİ

1. II. ABDÜLHAMİD'İN JURNALLERE KARŞI TAVRI

II. Abdülhamid 31 Mart 1325 (13 Nisan 1909) tarihinde başlayan ayaklanmada rolü olduğu gerekçesiyle tahtan indirilerek Selanik'e sürgüne gönderilmiştir. 1912 Balkan Savaşlarında İstanbul'a getirilmiş ve 1918'de burada vefat etmiştir.

Kendisini Jurnalcilikle suçlayıp toplum arasında şüphe, korku, güvensizlik ortamı oluşturdu diyenlere karşı Sultan Abdülhamid, jurnaller karşısındaki tavrını ve düşüncelerini şu şekilde ifade etmiştir:

"Jurnallerin hakiki olanlarının yanında iftira mahiyetinde olanların da bulunduğunu elbette biliyorum. Ama ben hiçbir jurnali, titiz bir tahkikattan geçirmeden inanmadım ve onun icabına el sürmedim. ¹⁴⁷ Başka bir zamanda; "Bana verilen hiçbir jurnal atılmamış, yakılmamıştır. Muntazaman tasnif ve muhafaza edilmiştir. Hepsi milletin önüne konulursa çok istifadeli ve ibretli olur." ¹⁴⁸ Demiştir.

Yine Sultan Abdülhamid'in tahttan indirildiği vakit onu Selanik'e götüren ve II. Abdülhamid'in kaldığı Alaatini Köşkü Baş Muhafızlığını yapan Fethi Okyar ¹⁴⁹ sultanın güvenini kazanmış birisidir. II. Abdülhamid'le yaptığı görüşmede sultanın kendisine şunları söylediğini ifade etmiştir:

"...Jurnal bir hadisenin izahıdır, yani raporudur, fezlekedir, layihadır, izah namedir. Bunlardan müstağni, bunlara ihtiyaç hissetmeyen hükümdar, devlet ve devlet adamı tasavvur edilebilir mi? Haber alamayacak da kararını hayalinden mi verecektir? Yanlışlıklar, hatalar, hatta haksızlıklar olabilir ve olmuştur. Fakat ben, her şeyi öğrenmek mevkiinde ve zaruretinde idim. Jurnal verenler için de bugün onları tel'in edenler ve imha etmeye çalışanlar vardır ve çoktur. Neden bunlar içinde, sizin bugün söylediklerinizi o gün söyleyenler çıkmamıştır? Bunu hiç düşündünüz mü beyefendi oğlum? Bugün neden bu jurnaller teker teker neşredilmiyor? İmza

¹⁴⁷ Bozdağ, a.g.e., s. 82.

¹⁴⁸ Okyar, a.g.e. s.78-79

¹⁴⁹ 29 Nisan 1880- 7 Mayıs 1943 yılları arsında yaşamış asker ve siyaset adamı. Cumhuriyet'i kuran öncü kadro içinde yer almış, Başbakanlık ve TBMM Başkanlığı yapmış, Atatürk'ün talimatıyla kurulan muhalefet partisi Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı yönetmiştir. Yaşamı boyunca Atatürk'ün en yakın kişisel arkadaşlarından biri olmuştur.

sahiplerinin milletçe malum olmasından mı endişe ediliyor? Mert İnsanların ahlak ve meşrebi zamanın tahavvülü ile değişmez. Sabit kalır. Hata ve nisyân da beşer içindir. Düşününüz ki, Devlet-i Aliyye-i Osmaniye, muhtelif din, ırk, millet, cins-ü mezhebin asırlardır kaynaşması kazanıdır. Her yerde olanları, devletin resmi hüviyeti içinde öğrenmek mümkün değildir. Başta olan, en yakın muhitinde cereyan edenden haber alamıyor. Amcam Sultan Aziz'in kanlı akıbeti bunun misali değil midir? ¹⁵⁰

diyerek Jurnallerin neşredilmesini gerektiğini böylelikle bazı hakikatlerin ortaya çıkacağını söyleyerek kendisini jurnalcilikle suçlayanlara karşı âdeta meydan okumaktadır.

2. JURNALLERİN YAKILMASI

31 Mart olayından sonra Yıldız Sarayı yağmalanmıştı. Gazeteler jurnallerin basına açıklanması için bastırıyordu. Bunun üzerine Meclis-i Mebusan toplanarak bu konuyu görüştü. Bir Evrak Tetkik (İnceleme) Komisyonu oluşturuldu. Komisyon Yıldız Sarayı'na gidip jurnaller de dahil olmak üzere Abdülhamid'in bütün evrakını incelemeye başlamıştı ki Mahmud Şevket Paşa'dan gelen emir üzerine bütün evraklar Harbiye Nezaretine (Savunma Bakanlığı) gönderildi. Komisyon da jurnalleri kimlerin verdiğini bir deftere geçirdikten sonra evrakı tam 330 sandığa doldurup Harbiye Nezaretine gönderdi. ¹⁵¹

Mahmut Şevket Paşa'ya jurnallerin hepsinin neşri teklif edilmiş; paşa buna sıcak bakmamış elini sakalına götürerek ve başkalarını söylememek için kendisini misal gibi ortaya atarak:

- "Ne bilirsiniz, benim de jurnalim çıkmayacağını!" deyip neşre izin vermemiştir. ¹⁵²

Tarihçi Mithat Sertoğlu, hocası olan Ordinaryüs Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı'dan bu konuyla ilgili dinlediği çok orijinal bir hatırasını şu şekilde anlatmaktadır:

"İkinci Meşrutiyet'in ilk zamanlarıydı. Bâyezid Kütüphanesi'ne devam ediyor ve büyük allâme İsmail Sâib (Sencer) Efendi Hazretleri'nin engin bilgisinden faydalanmaya çalışıyordum. Yine o devrin büyük üstatlarından eşsiz biyografya ve bibliyografya âlimi meşhur Bursalı Tahir Bey merhum da her gün kütüphaneye gelip çalışırdı. Bir gün gelmedi, meğer II. Abdülhamid'e saltanatı süresince verilen jurnallerin incelenmesi için kurulan Jurnalleri Tetkik Komisyonu'na üye tayin edilmiş.

¹⁵⁰ Fethi Okyar, *Üç devirde Bir Adam*, Tercüman Yay. İstanbul, 1980, s.78-79.

¹⁵¹ Mustafa Armağan, "İttihatçılar Abdülhamid'in Wikileaks Belgelerini Neden Yaktılar", Zaman Pazar, 28 Aralık 2010.

¹⁵² İrtem, a.g.e., s.139.

Ama birkaç gün sonra çıkageldi ve her zamanki yerine oturdu. Kendisi bir şey söylemeyince İsmail Sâib Efendi merhum dayanamayıp:

" Ne o hazret, o işten vaz mı geçtin? " diye sordu.

Tahir Bey başını kaldırdı, dalgın ve müteessirdi. Biraz düşündükten sonra:

" Evet, vazgeçtim, çünkü çok hürmet ettiğim filân zatın da jurnaline rastladıktan sonra, bunları tetkike biraz daha devam edersem, bu memlekette selâm verecek adam bulamayacağımdan korktum. "¹⁵³ Demiştir.

Gerçekten de birçok hürriyet aşığı geçinen kişi aslında birer jurnalcı idi ve verdikleri jurnallerle kendilerine değişik menfaatler elde etme yarışına girişmişlerdi.

Asaf Tugay da İbret isimli kitabında jurnallerin imhasını şu şekilde anlatmaktadır:

" Abdülhamid'in hal'inden sonra jurnaller Yıldız Saray'ından alınarak Harbiye Nezareti büyük kapısının solundaki köşke getirilmişti. Bir kaç ayan azasıyla bir o kadar milletvekili ve on kadar zabitten oluşan bir heyet görevlendirildi.

Tetkik edilen evrak arasında çıkan lâyihalar, projeler, mütalaalar, ait oldukları nezaretlere gönderildi. Jurnaller de ehemmiyetli faaliyetlerine göre tasnif edilerek, mühürlenerek numaralanır, büyük bir deftere jurnaldeki yazılar aynen geçirilirdi. Mühim jurnallerin ve mühim şahıslara ait jurnallerin de fotoğrafları alınarak bunlardan dört adet albüm hazırlanmakta idi.

Nihayet o zamanki Ayan azaları, milletvekilleri, hükümet ricali ve emsali, jurnallerin mahiyetini az çok anladıktan, bir fikir edindikten sonra bu işe ehemmiyet vermez oldular. Azalar da birer birer devamdan vazgeçtiler. Komisyon kaymakamı Yarbey Galip Bey adında bir zâtın reisliğinde on kadar zâbit âzâdan ibaret kaldı. Halaskarlar Hâdisesi'nin çıkışıyla İttihâdcıların düştükleri zamana kadar devam etti.

Enver Paşa Harbiye Nâzırı olduktan biraz sonra senelerce birçok zâbit çalıştırıldıktan, jurnallerin fotokopileri alındıktan, kopyaları defterlere kaydedildikten sonra, bir gün ansızın, eldeki evrakın hepsinin yakılması bildirildi.

Jurnallerin yakıldığı zaman, Merkez Meydan Kumandanı Muavini sıfatıyla ve vaktiyle o komisyonda bulunmuş olmam dolayısıyla, yakılacak vesikalar arasında henüz elden geçmemiş olanlar vardır, onları ayırmak lazımdır dedim, bunun üzerine bu işi bana havale ettiler. Tasnif görevini yaparken jurnalcilerin isimlerini ve bazı jurnal hûlasalarını ihtiva eden defterle bir miktar evrakı ele geçirdim ve sakladım. Daha sonra eldeki evrak Harbiye Nezareti bahçesinde yakıldı" ¹⁵⁴ demektedir.

Yine Asaf Tugay mütareke yıllarında Celâl Nuri¹⁵⁵ ile Ali Kemal¹⁵⁶ kavgaya tutuştukları sırada, "İleri"¹⁵⁷ gazetesinde neşredilen jurnaller, asılları bende mevcut olan

¹⁵³ Mithat Sertoğlu, *İstanbul Sohbetleri*, Bedir Yayınevi, İstanbul, 1992, s. 242.

¹⁵⁴ Tugay, *a.g.e.*, s. 17.

¹⁵⁵ 15 Ağustos 1882 - 2 Kasım 1938 yılları arasında yaşamış gazeteci, yazar, siyasetçi, fikir adamı. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet'e geçişin önemli simalarından birisidir. Gelibolu mebusu olarak son Osmanlı Meclisi Mebusanında yer almış, ardından TBMM'nin ilk 4 döneminde milletvekilliği yapmış bir siyasetçi; 50 civarında kitap ve 2200'den fazla makale yayımlayarak Türk düşünce tarihinde önemli bir yer edinmiş bir gazeteci ve fikir adamı olan Celal Nuri, 1. Dünya Savaşı'ndan sonra Anadolu'da verilen ulusal mücadeleyi destekleyen İleri Gazetesi'nin sahibidir.

jurnallerdi. Onları Celâl Nuriye ben gönderdim demektedir. İttihat ve Terakki Cemiyeti mensupları başta olmak üzere Abdülhamid'in tahttan indirilmesinde rol alanların da jurnallerine rastlanmış, yıllar yılı hem muhalefet ediyor görünüp hem de saraya en yakın arkadaşlarını gammazlayanların da deşifre olacağı endişesiyle kim tarafından verildiği belli olmayan bir emirle tam 330 sandık dolusu jurnal, Harbiye Nezareti'nin bahçesinde yakılmıştır.¹⁵⁸ Bu davranış, bir arşivi yok etme basitliği dışında, Türk tarihinin çok önemli bir döneminin de karanlıklar içinde kalmasına sebebiyet vermiştir.

¹⁵⁶ 1869 – 1922 yılları arasında yaşamış, II. Meşrutiyet ve Mütareke döneminde İttihat ve Terakki karşıtı görüşleriyle tanınmış yazar, gazeteci ve siyaset adamı. Damat Ferit Paşa hükümetlerinde kısa bir süre Maarif ve Dâhiliye nazırlığı yapmıştır. Bu esnada Milli Mücadele aleyhine sert tutumlar göstermiştir. Kurtuluş Savaşı'nın zaferinden sonra İstanbul'da tutuklanarak İzmit'te Nurettin Paşa'ya bağlı askeri birliklerce linç edilmiştir.

¹⁵⁷ 1 Ocak 1918'de Celal Nuri İleri ve kardeşi Suphi Nuri İleri tarafından kurulmuştur. Milli mücadeleyi destekledi. Atatürk'ün isimsiz yazıları bu gazetede yayınlandı.

¹⁵⁸ Armağan, a.g.m., 28 Aralık 2010.

SONUÇ

Devletler tarihi kadar eski olduğu tahmin edilen hafıyyelik teşkilatının en önemli görevi haber toplamak, düşmanların zararlı çalışmalarından haberdar olmak, onların aleyhteki faaliyetlerine fırsat vermemektir. Sultan II. Abdülhamidin 33 yıl gibi uzun bir süre tahta kalabilmesinin en önemli nedeni kurmuş olduğu bu mükemmel hafıyye teşkilatıdır. Bu teşkilat o kadar güçlüdür ki CIA'nın sultanın kurdurmuş olduğu bu hafıyye teşkilatını örnek alarak kurulduğu söylenmektedir. II. Abdülhamid döneminde hafıyye teşkilatının yaptığı bilgi toplama işine jurnal ve jurnalcilik denmiştir. Birileri bu teşkilatı sadece II. Abdülhamide hizmet eden, onun şahsi çıkarlarını koruyan bir teşkilat olarak anlatmaktadırlar. Ama bu anlayış son derece yanlıştır. Çünkü bu teşkilat sadece sultanın şahsına hizmet eden bir teşkilat değil her türlü harici ve dâhili düşmanı bertaraf etmek, ülke güvenliğini sağlamak, düşmanın bölücü, yıkıcı faaliyetlerinden haberdar olmak amacıyla fedakârca çalışmalarda bulunmuştur.

Kozmopolit bir yapıdan oluşan hafıyye teşkilatının içerisinde çalışkan, dürüst, namuslu, işinin ehli insanlar olduğu gibi sultanın vesveseli, vehimli fitratından da yararlanarak makam, mevki, para, pul, nüfuz, kudret, nişan, atıye ya da şöhret sahibi olmak için jurnalciliği bir araç olarak gören ve menfaatleri doğrultusunda kullanmak isteyen insanlar da olmuştur. Bu kişiler hoşlanmadıkları insanlar hakkında yalan, iftira dolu jurnaller vererek amaçlarına ulaşmaya çalışmışlardır. Vermiş oldukları önemsiz bilgiler karşılığında büyük beklentilere girmişlerdir. Hatta içlerinde Ebuzziya Tevfik gibi çok meşhur birisi yaptırdığı köşkün camlarına yapıştıracağı kâğıtların parasını bile sultandan isteyecek kadar işi ileriye götürmüştür

II. Abdülhamid asılsız jurnallerden dolayı bazı kişilerin çeşitli sıkıntılar yaşamış olabileceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte kişinin rütbesi, konumu ne kadar büyük olursa olsun gelen her jurnali doğru kabul etmemiş; bunların tarafsız komisyonlar tarafından araştırılması, soruşturulması neticesinde objektif bir şekilde karar vermeye azami dikkat göstermiştir. Görevlendirdiği kişilerin özelliklerini öğrenerek ona göre muamelede bulunmuş, görev alanı dışına çıkan ya da işi suiistimal edenleri görevlerinden uzaklaştırmıştır.

KAYNAKÇA

- AHMAD, Feroz, **İttihatçılıktan Kemalizme**, Kaynak Yay. İstanbul, 1985.
- AKŞİN, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi**, Omaj Yay., Ankara, 2001.
- Ali Said, Saray Hatıraları, **Sultan Abdülhamid'in Hayatı**, Nehir Yay., İstanbul, 1994.
- Ali Vehbi, **Sultan Abdülhamid (Siyasi Hatıratım)**, Hareket Yay., İstanbul, 1974.
- ALKAN, Necmettin, "Emanuel Karasu ve II. Abdülhamid", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, c. 11, S.1, Erzurum, 2008. s.180-195.
- Asaf Tugay, İbret: **Abdülhamid'e verilen Jurnaller ve Jurnalciler**, Okat Yay, İstanbul.
- AYDIN, Mehmet, **Sultan II. Abdülhamid'in Liderlik Sırları**, Okumuş Adam Yay., İstanbul, 2001.
- BAYUR, Yusuf Hikmet, **Türk İnkılâbı Tarihi**, c.1, TTK, Ankara, 1991.
- BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Yay. Haz. Ahmet Kuyaş, Bilgi Yay., Ankara, 1974.
- BEYHAN, Mehmet Ali, "II. Abdülhamit Döneminde Hafiye Teşkilatı ve Jurnaller" **Türkler**, Yeni Türkiye Yay. c.12, Ankara, 2002, s. 939-950.

BLAISDELL, Donald, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa Mali Denetimi**, Doğu-Batı Yay., İstanbul, 1979.

BOZDAĞ, İsmet, **Sultan Abdülhamid'in Hatıra Defteri**, Pınar Yayınları, İstanbul, 1992.

BOZKURT, Ömer, **Memurların Türkiye'de Kamu Bürokrasisinin Sosyolojik Görünümü**, TODAİD Yay., Ankara, 1980.

ÇABUK, Vahit, **Osmanlı Siyasi Tarihinde Sultan II. Abdülhamid Han**, Emre Yay., İstanbul, 1992.

ÇEVİK, Adem, **Jön Türklerden Cumhuriyet'e II. Abdülhamid'de Yanılanlar**, Ufuk Kitap, İstanbul, 2006.

ÇORUK, Ali Şükrü, "100. Yıldönümünde Bir Gazeteci Suikastı", Mostar, 64.sayı, **Aylık -Kültür ve Aktüalite Dergisi**, Haziran, 2010.

DANIŞMEND, İsmail Hami, **İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi**, c.IV, İstanbul, 1972.

DEMİROĞLU, Faiz, **Abdülhamid'e Verilen Journaller**, Tarih Kütüphanesi Yay., İstanbul, 1955.

ERARSLAN, Cezmi, "II. Abdülhamid Han", **Osmanlı Ansiklopedisi**, Ağaç
Yay. c.VI, İstanbul, 1993.

....., **II. Abdülhamid ve İslâm Birliği**, Ötüken Yay., İstanbul,
1992.

FINDLEY, Carter, "19.yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nda Bürokratik Gelişme",
Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, c.1, İletişim
Yay., İstanbul, 1985.

GEORGEON, François, **Sultan Abdülhamid**, Çev. Ali Berktaş, Homer
Kitabevi, İstanbul, 2006.

HAYDAROĞLU, İlknur, " II. Abdülhamit'in Hafiye Teşkilâtı Hakkında
Bir Risale (I. Kısım)", **Tarih Araştırmaları Dergisi**,
XIX/30, Ankara, 1998. s.109-133

İRTEM, Süleyman Kani, **Abdülhamid Devrinde Hafiyelik ve Sansür**, Temel
Yay. İstanbul, 1999.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, c.VIII, T.T.K., Ankara, 1947.

KARPAT, Kemal," II. Meşrutiyet Dönemi ve II. Abdülhamid'in Saltanatı (1876-1909) ", **Türkler**, Yeni Türkiye Yay., c. 12, Ankara, 2002. s. 873-888.

KESKİNKILIÇ, Erdoğan, "Düyun-ı Umumiye İdaresi", **Türkler**, Yeni Türkiye Yayınları, c.14, Ankara, 2002.

KIRLI, Cengiz, "Kahvehaneler ve Hafiyeler: 19. Yüzyıl Ortalarında Osmanlı'da Sosyal Kontrol", **Toplum ve Bilim**, Birikim Yay., S.83, İstanbul, 2000. s. 58-79.

KISAKÜREK, Necip Fazıl, **Ulu Hakan II. Abdülhamid Han**, Ötüken Yay. İstanbul, 1965.

KOCABAŞ,Süleyman, **Sultan II. Abdülhamid: Şahsiyeti ve Politikası**, Vatan Yayınları, Kayseri, 1995.

KOLOĞLU, Orhan, **Abdülhamid Gerçeği**, Pozitif Yay., İstanbul, 2007.

....., "Jurnal ", **Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih, Medeniyet, Kültür)**, İz Yay. c.7, İstanbul, 1996. s.60-64.

KUDRET, Cevdet, **Abdülhamid Devrinde Sansür**, Milliyet Yay., İstanbul, 1977.

KÜÇÜK, Cevdet, "Abdülmecit", **İslâm Ansiklopedisi**, TDV, c. I, İstanbul, 1988,
s. 259-262.

Lord Kinross, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü**, Altın Kitaplar Yay.,
İstanbul, 2008.

McCARTY, Justin, **Ölüm ve Sürgün**, Çev. Bilge Umar, İnkılâp Yay., İstanbul,
1998.

Mehmet Memduh, **Mirat-ı Şuûnât**, c. I, Sad. Hayati Develi, Nehir Yay., İstanbul,
1990.

Mehmet Neş'et Efendi, **Sultan II. Abdülhamid Han'a Takdim Edilen
Jurnallerin Tahkik Raporları (1891-1893)**, Çamlıca
Yay. İstanbul, 2006.

MÜMTAZ, Ahmet Semih, **Sultan II. Abdülhamit ve Zamanı**, Kapı Yay.,
İstanbul, 2008.

OKYAR, Fethi, **Üç Devirde Bir Adam**, Tercüman Yay., İstanbul, 1980.

"1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşları, Ayastefanos Barışı ve Berlin Anlaşması
(III)", **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Dün/Bugün/Yarın**, S. 24, İstanbul
Araştırma Merkezi, (İSTAM), (Ocak 1999), İstanbul, 1990.

ÖNSOY, Rıfat, **Mali Tutsaklığa Giden Yol: Osmanlı Borçları (1854-1914)**,
Turhan Kitabevi, Ankara, 1999.

Parvus Efendi, **Türkiye'nin Mali Tutsaklığı**, Sad. Muammer Sencer, May
İstanbul, 1977.

SERTOĞLU, Mithat, **İstanbul Sohbetleri**, Bedir Yay., İstanbul, 1992.

Sultan Abdülhamid, **Siyasi Hatıratım**, Dergâh Yay., İstanbul, 2010.

ŞİMŞİR, Bilal N. " Cumhuriyetin İlk Çeyrek Yüzyılında Türk Diplomatik
Temsilcilikleri ve Temsilcileri (1920-1950) ", **Atatürk Araştırma
Merkezi Dergisi**, c.XXII, S. 64-66, Ankara, 2006.

Tahsin Paşa, **Abdülhamid ve Yıldız Hatıraları**, Boğaziçi Yay., İstanbul,
1990.

TAŞÇIOĞLU, Yılmaz, **Abdülhak Hamid Tarhan**, Şule Yay., İstanbul, 1999.

TOKAY, Gül, "Ayastefanos'tan Berlin Antlaşmasına Doğu Sorunu
(Mart-Temmuz 1878)", **Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç**,
Ankara, 15-17 Ekim 1997, Sempozyuma Sunulan Tebliğler,
Haz. İsmail Soysal, TTK, Ankara, 1999, s. 189-202.

TUNCER, Hüner, **Osmanlı Devleti ve Büyük Güçler (1853–1878)**, Kaynak
Yay., İstanbul, 2009.

TUŞ, Muhiddin, "Osmanlı'da Baskı Gruplarının Rolü Üzerine Bir Deneme",
**Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi
Dergisi**, S. 6, Ankara, 1995. s. 319-324.

Türkçe Sözlük, TDK., Ankara, 2005.

UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı , "Ali Suavi ve Çırağan Sarayı Vak'ası", **Belleten**, VIII/29, Ankara, 1944. s. 71-111.

YERASIMOS, Stefanos, **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye Bizanstan 1971'e**, Belge Yay., İstanbul, 1980.

Woods, Henry, **Türkiye Anıları**, Çev. Fahri Çöker, Milliyet Yay., İstanbul, 1976.

YETKİN, Çetin, **İktidara Karşı Türk Devrim ve Direnişleri Başlangıçtan Atatürk'e**, Otopsi Yay., c. II, İstanbul, 2003.

İnternet siteleri

ÖZTÜRKÇÜ, İbrahim, "Abdullah Cevdet'ten Sultan Abdülhamit'e Bir Mektup", www.tbbd.org/index.php?...content...

Gazeteler

HİÇYILMAZ, Ergun, "Babîâli'nin jurnalcileri", **www.sabah.com.tr**, 1 Ağustos 2004 – Pazar.

ARMAĞAN, Mustafa, "İttihatçılar Abdülhamid'in Wikileaks Belgelerini Neden Yaktılar", **Zaman Gazetesi Pazar Eki**, 28 Aralık 2010.

SÜMER, Hakan "Ebülhüda" **El Üfürük**, S. 2, Trabzon, 2008, s.1-8.

II. Abdülhamid'in, Yıldız İstihbarat Teşkilâtı'nı hangi nedenlerle ve nasıl kurduğunu belirten ifadeleri.

Kaynak: Erdal İlter, Milli İstihbarat Teşkilatı

Tarihçesi, Ankara-2002, s. 84.

Jurnalci ve haklarında jurnal verilenden bazıları

Paris sefiri Münir Paşa

Şehremini Rıdvan Paşa

Halil Rifat Paşa

Sultan Reşat

Mustafa Haşim Paşa

Ebülhüdanın oğlu Hasan

Fehim Paşa

**Beyoğlu Mutasarrıfı
Hamdi Bey**

Yedi Sekiz Hasan Paşa

Beşinci Murad

Memduh Paşa

Yusuf İzzettin Efendi

Kaynak: Faiz Demiroğlu, Abdülhamid'e Verilen Jurnaller, Tarih Kütüphanesi Yay., İstanbul, 1955, s. 16

II. ABDÜLHAMİD'İN İSİM KAYIT DEFTERİNDE JURNALCİLERİN İSİMLERİ *

Ahmet bin Mahmut- Nişancı taburunda Binbaşı
Emin Lütü Hüseyin-Selanik Vali maiyetinde memur
İbrahim Rüştü-Miralay yave randan
İbrahim Nuri-Harbiye'de Fransızca muallimi Kolağası
Ahmet Samim-Maktul muharrir
Ahmet Refik bin Ali-Erkânıharp kolağası
İsmail Zühdü-Cemiyet selâmiye azasından muharrir
Enver-Beyoğlu mutasarrıfı
Ahmet-Nüfus idaresi müdür muavini
Emin-Topçu kaymakamlardan
Esseyit Süleyman-Tophane tecrübe dairesi kâtibi
Ahmet ziya-Matbuatı Dâhiliye Memurlarından
Ahmet Zühtü Paşa-Bahriye Mühimmatı Harbiye Reisi
Ahmet Muhtar-Şurayı Devlet azasından Şeyhülislam zade
İbrahim Ethem-Kosova erkânıharbiyesi alay kâtibi
Ethem Sururi-Edirne şifre memuru
Eşref bin Ahmet-Yave randan mülazım
Ahmet Fahri bin Ahmet-Manastırda merkez taburunda Yüzbaşı
Ahmet Şaban-Sadrazam Sait Paşanın eski uşaklarından
Ahmet Kadri-El itidal gazetesi sahibi
Esat Paşa-Yanya Jandarma kumandanı "Tiran Mebusu"
İlyas Mensur-Trablus Garpta Doktor
Ahmet İzzet-Asım bey zade istinaf müddeiumumîsi muavinlerinden
Enis-Kastamonu valisi
Ahmet Aziz bin Asım-Temyiz Mahkemesi müddeiumumî muavinlerinden
Emin-Teftiş ve muayene encümeni azasından
Ahmet Abdullah bin Emin-Selanik Hastanesinde eczacı Binbaşı
Ahmet Akif-.....
Eyüp Sabri-Beyoğlu jandarma alay beyi
İsmail Kemal-Doktor
Ahmet Tevfik-Edirne kapısı karakolunda memur mülazım
Ahmet Celadet bin Hadi-Hikmet gazetesi sahibi
Oseb Amira-Tercüman Abdülkerim Paşanın hafiyyelerinden
Eyüp Sabri bin Ahmet-Mamuretil aziz mektupçusu,
İsmail Hakkı bin Selim-Mülkiye komisyonu tetkikat kalemi 2.mümeyyizi
Müslim Bin Ahmet-Zuhaf taburunda misafir Yüzbaşı
İsmail Hakkı bin Kamil-Yave randan piyade binbaşısı

Ahmet Tevfik-Enderun'dan çıkma kolağası
Ahmet İsmet-Yeniköy naibi
Ahmet Şükrü Paşa-Adana redif fırkası kumandanı
İbrahim Hamdi-Berlin Ateşemiliteri miralay
İbrahim -Şifre kâtibi
Ahmet-Açılan kazası kaymakamı
Amanoel Karasu-Malum mebus
Emin bin Hüseyin-Atina da Arnavut komitesinde memur,
Ahmet Reşat-Maarif Meclisi Azalarından munfasıl
Ahmet Süreyya-Saruhan sancak tahrirat müdürü
Ahmet Muhtar bin Hüsnü Paşa-Sadaret yaverlerinden kolağası
Ahmet Şükrü-Baytar Yüzbaşı
Ahmet Ziya -Tarih gazetesi muharrirlerinden
Apik-Levant Hararet muharriri
Ahmet Muhtar-Tıbbiye idadisi Fransızca muallim muavini
Esseyit Abdülaziz Faik-Rüsumat Teftiş Heyeti reisi
Ahmet Necip-Bergama'da redif binbaşısı
Ahmet Muhtar bin Sadık-Hassa ordusu evrakında mülazım
Ahmet Abidin-Harbiye'de Dâhiliye Kolağalarından
Emin-Memuriyeti meçhul, numara ile maruzatında bulunur
Ahmet İhsan-Servetifünun mecmuası sahibi
Ahmet Fadıl bin Sırrı-Trabzon seyyar memuru
Ahmet Hamdi-Erkânıharp kaymakamı Viyana ataşemiliteri
İbrahim Halil-Rüsumat hukuk müşavir muavini
Ahmet Galip bin Tevfik-Yaverandan erkânıharp miralay
Ahmet Celalettin Paşa-Tüfengiyandan Ferik
Ahmet bin Mehmet-Yaverandan miralay "Yemen Mebusu"
Ethem-Fethiye kalyonunda fırkatin kâtibi
Ahmet Hilmi-Rider Paşanın muavini, İran sefareti doktoru kolağası
İsmail Hakkı bin Emin-Zırhlı Mahmudiye süvarisi miralay
İhsan-Kocamustafa Paşa resim muallimi topçu binbaşısı
Ahmet Hamdi Paşa-Hattı imtiyaz müfettişi erkânıharp "Kiraz Hamdi"
Emrullah-"Maarif Nazırı, Kırk kilise mebusu Emrullah Efendi"
İsmail Hakkı-Yedinci alay kâtibi
Ahmet Bahri-Tabniye dairesinde memur kolağası
Ahmet Tevfik bin Raşit-Kayseri naibi
Ahmet Nedim-Ticaret ve Nafia Nezareti sicil müdürü
İbrahim Nazım-Temyiz mahkemesi mümeyyizlerinden firari
İbrahim Hilmi-Lahim komisyonu reis muavini Binbaşı
Ahmet Esat-Bağdat'ta Erkânıharp kaymakamı, ordu erkânı harp müfettişi
İsmail Fevzi-Dokuzuncu nişancı eczacı mülazımı
Ahmet Galip-Yaverandan Erkânıharp miralay
Ahmet Ağah-Beşinci alay miralay
Ahmet Hattab-Polis müfettişi

Ahmet Fahri bin Ahmet-Manastır merkez nizamiye taburunda
Ahmet Fehim-İzmir redif taburu mülazımlarından
Hüseyin Şevki bin Yakup-Topçu beşinci alay emini
İsmail bin Mehmet Rasim-Tophane divanı harbinde aza Binbaşı
Emin Zihni bin Sarım-İdadiye dâhiliye kolağası
Asaf Paşa-Yaverandan liva
İbrahim Ethem bin Ali-Teftişi askeride miralay
Ahmet Süreyya-Konyada Redif süvari mülazımı
İbrahim Tevfik bin Hakkı-Cesri Mustafa paşazade Binbaşı
Ahmet Hamdi-Silifke sevk memuru mülazım
Ohannes Ferid-Vatan Kütüphanesi sahibi
Ahmet Tevfik-Üçüncü alayda Binbaşı
İsmail bin Hüseyin-Fişekhaneye memur kolağası
Elhac Ahmet bin Mehmet-İtfaiye üçüncü taburunda mülazım
Ahmet Abidin-Sakızda kıtasıyla misafir bulunan Yüzbaşı
Esseyit Ahmet Hamdi-Elli sekizinci alay tabur kâtibi muavini
İshak Kemal-Balıkli karakolunda memur mülazım
Ahmet - Şile taburunda mülazım
İbrahim Şekip bin Sabit- Adana barut memuru kolağası
İbrahim Fethi-Harbiye mektebinde ders nazırı
İhsan-19.süvari alayında mülazım
İsmail Hakkı-Nişantaşı'na memur jandarma mülazımı
İsmail Hakkı-Baytar mülazım evvelinden Paris'te alfor mektebinde tahsilde
İsmail Lütfi bin Yusuf-.....
İhsan Sedat bin Mehmet-Tabip Yüzbaşı
Ahmet Kamil-Burdur zabıt memuru Yüzbaşı
Ahmet-Bahriye ser ressamı miralay
Ahmet Tevfik Evrenos-Müşir Eşref paşa damadı
Ahmet İhsan-Evkaf evrak odası ketebesinden
Ahmet Ziya bin Ragıp-Beykoz fırınında mülazım
İstilyakoz-Doktor
İbrahim Ethem-İsmail Kemal Bey zade
Ahmet-Kitabı şehri yâri
Ahmet Hamdi-Loma kazası hanedanından
Ahmet Muhtar-Mülkiye mezunlarından
Emin-Selanik gümrüğünde tahrirat kâtibi
Emirze-Beyoğlu'nda Doktor
Ethem-Evkaf dava vekillerinden
Ahmet Macit bin Şevket-Aydın vilayeti umuru hariciye müdürü
Ahmet Şükrü-İstabliamirede marangoz
Ahmet Paşa-Ser hafiye
İbrahim Etem bin Mustafa-3. Daire müdürü
Esseyit Abdülkadir Nuri-Dini kitaplar heyeti azasından
Ahmet Kemal-Gemlik Redif süvari takım zabiti

İsmail Zühtü-Yanya Posta müfettişi muavini
İsmail Fevzi-Eczacı mülazımı
Esat-Filibe demiryolu komiseri
Armanak-7.Ordu doktorlarından
Ahmet Nadir bin Abdullah-Babısareskeri hastanesi doktorlarından Binbaşı
Ahmet Tevfik bin Mehmet-Jandarma alay emini
Ahmet Hulusi-Kıbrıs memleha müdürü
İshak Nuri-Maarif Müfettişlerinden
Ahmet Tevfik-Topçu dairesi mümeyyizlerinden
İbrahim Ferhat bin Ali-Dördüncü alay seyyar topçu taburu Binbaşı
Esat-Cebel semran redif binbaşısı
Ahmet Hayrettin-Harbiye mektebinden matrut kandiyeli
Ahmet Muhtar-Süvari alayı 19 da Binbaşı
Burhanettin-Harem mutfağında kâtip
Bodasaki-velet Pavli-İkdam gazetesi ser muharrirlerinden
Bahri Paşa-Diyarbakır valisi
Bahattin-Mustafa paşa posta başmüdürü
Bekir Selami-Tarabya telgraf baş memuru
Bilal-Gulami şehriyarı kolağası
Behçet-Yaverandan kaymakam
Bedii Nuri-Halep vilayeti maiyet memuru
Pertev-Dede ağaç mutasarrıfı
Tevfik-Bahriye daimi divanıharp azasından Yüzbaşı
Tahsin-Bahriye kolağalarından
Tahsin-Bahriye kanun binbaşısı
Tevfik-Topçu dairesi mümeyyizi
Tevfik-Topçu binbaşılardan
Tevfik-Tıbbiye mektebi kapı çuhadarı Binbaşı
Tahsin-Fransız sefareti kavaslarından
Tevfik bin Ali-Birinci taburu doktoru kolağası
Tevfik-Malumat ve Servet gazeteleri seyyar muhabiri
Tahsin-Tıbbiye idadisi dâhiliye zabiti mülazım
Tevfik-Görüce sancağı tahrirat müdürü
Tevfik-Nüfus dairesi mümeyyizi
Tahsin-Nişantaşı'nda mülazım "Silah gazetesini çıkartan"
Timo-Sirozda Miralay
Tevfik-Yeni Pazarda Belgrat sefiri
Tevfik-Samsun iskele memuru
Sabit-Sultan Reşadın esbabcısı
Süreyya-Sadrazam Ferit paşanın biraderi
Servet-Tıbbiye talebesinden şama menfi sonra firari
Cavit-Devlet şurası azasından "Sadrazam zade"
Canip bin Haşim-Topçu mülazımı
Cemal Paşa-Sadaret yaveri

Celalettin-Rüsumat müfettişlerinden
Celal-Manastır orman müfettişi
Celal-Matrut topçu kolağası Sivas hapishanesinde mevkuf
Cevat-Hassa erkânı harbiyesinde topçu mülazımı
Cemil bin Süleyman-İkinci fırka binbaşlarından
Celalettin bin Mehmet-Birinci alay zabitlerinden Yüzbaşı
Celalettin Muhtar-Cilt hastalıkları muallimi kaymakam
Cevat-Bursada kaymakam
Cemil-Osmanlı talebe nezareti kâtibi ve tıp Darülfünunu şakirdanından
Celalettin İbrahim-Evkaf mahlukat kâtiplerinden
Hüsnü-İtfaiyede mülazım "İzmirli hapishane zabıtlığı vardır"
Hasan Tevfik bin Sadi Kemali-Topçu kolağası
Hamdi-Baban zadelere
Hüseyin bin İbrahim-Yıldız sarayı tamirhanesinde evrak memuru
Hasan bin Haşim-.....
Hasan Şani-Dürrüzade Hakkı Paşa mahdumu zekâdan sınıfından
Hasan Vasfi-Yaverandan maiyeti seniye erkânıharbiyesi ne memur kaymakam
Hüseyin Fahri bin Naşit-Redif Diyarıbekir fırkası kumandanından
Hikmet-Evkafta mimar
Hilmi-Beykoz ciheti Jandarma binbaşısı
Hilmi-Tunali
Hilmi-Aydın vilayeti telgraf müfettişi
Hafız Ahmet-Sahaflar şirketi müdürü
Hüseyin Bedrettin-Üsküdar belediyesi müdür muavini
Hüseyin Hilmi-Sadık esbak
Hasan Nazif bin Atıf-Şevkiyata memur muayene komisyonunda Binbaşı
Hacı İbrahim-Tiflisli Hacı Ahmet Bey zade
Hüseyin Halit bin Osman-İtfaiyede Yüzbaşı
Hakkı-Şehremaneti azalarından
Hatice İsmet-Fotoğrafçı Sami vasıtasıyla
Hasan Rıza bin Mehmet-Dimatokada redif zabiti mülazım
Hüseyin -Nazmi bin Behram-Hususi divanı harpte miralay
Hasan-Lüleburgaz kazası naibi
Hüsnü-Harbiye mektebinde talim muavini"rozinyol"
Hacı Hüseyin-Kanlıca da Ataullah dergâhı şeyh vekili
Hilmi-Maarif encümeni azasından
Hüseyin Abdurrahim-Aydın vilayeti vali muavini
Hıfız-Konya senayı mektebi arkasında mukim
Hafız Şakir-pravadi Pravadi kazası kaymakamı hatip zade
Hüseyin Tahsin-Yaverandan Ferik
Hasan Tahsin-Dava vekillerinden
Hasan-Mazhar-Ziraat bankası muhasebe kalemi kâtiplerinden
Hüseyin Necip-Şehzade Necmettin efendinin lalası
Hamit-Ceza dairesi azasından

Hazım bin İsmet-Paris'te tahsilde tabip kolağası "Nazım Paşa"
Hüseyin-21.süvari alayı esbak emini
Hasan Tahsin-Rumeli hisarında mukim
Hafız Hasan bin Mustafa Sait-Divrikli Rüşumat emaneti müfettişi
Hasan Fehmi-Mektep Nevap talebesinden
Hasan Haydar-Cenava baş şehbenderi
Hüseyin Kemal bin Mustafa-Serezde topçu kumandanı miralay
Hüseyin Hüsnü-Sübyan taburunda dâhiliye zabiti
Hüseyin Nazım bin Behram-Daireyi askeriye divanı harbinde aza miralay
Hamdi bin Aziz-Tabip kolağalarından
Hacı Behçet-Samsun İnşaat miralay
Hafız Hamdi bin Mustafa-Topçu alayı Yüzbaşı
Hüseyin Hüsnü bin Ali-Yaverandan
Hasan-Hademi hassa yüzbaşılardan
Hüseyin Hüsnü bin Ali-Mektebi harbiyeden mahreç Beyrutlu
Hasip Hüsnü-Alay 2. Topçu Çatalca Binbaşı
Hilmi-Düzce redif taburu kâtibi
Hüseyin Canip-Topçu kolağalarından
Hasan Sabri-6. Alay kâtibi
Hüseyin Şevki bin Yakup Selimiye de topçu 5. alay emini
Hasan Rahmi-Bahri sefit umum filo kumandanı
Hasan Niyazi bin Fuat-İzmir'de nizamiye 4. taburda
Halet-Hayfa Redif Kolağası
Hüseyin Cavit-Yaverandan İstanbul vapurunda memur Binbaşı
Hüseyin bin İsmail-Fişek memuru
Hüsnü-Cenovada mürettip
Hamdi-Trabzon'da müddeiumumî
Hasan-Defterihakanî nazırı
Hüseyin Hüsnü bin Ömer-320 hapisane memuru mülazımı evvel
Hasan Nuh-Çanakkale Hastanesinde cerrah
Hüseyin Şevki bin Yakup-Topçu 5. alay emini
Hakkı-Diyaribekir Rüştüyesi dâhiliye zabiti
Hüseyin Avni-Memuriyeti Meçhul Drama reji idaresinde olması muhtemel
Hasan Fehmi bin Kazım-Merhum şair Kazım paşa zade
Hüseyin Kadri-Rüşumatı cemiyeti azasından "Mirza Sait paşa zade"
Hasan Tahsin bin Halil-İzmir posta müdürü
Hafız Ali Rıza-Kastamonu idare meclisi başkâtibi
Hasan Vasfi-Mabeyin erkânı harbiyesinde kaymakam
Hasan Fehmi-6.Alayda mülazım
Hüsamettin-Mühendishane de dâhiliye yüzbaşısı
Hasan Hüsnü bin Hasan-Kartal jandarma binbaşısı
Hacı Hüsnü-Muhacirler idaresi kâtiplerinden
Hasan Fehmi-Çatalca'da Mahmut paşa istihkâmında Binbaşı
Haydar-İşkodra da vali ve kumandanı ferik

Hüseyin Hüsnü Resul-Askeri Kamus sahibi süvari binbaşı
Hayri-Yaverandan erkânıharbiye 2. şubede miralay "balıkçı zade"
Halil Sıtkı-Bahri sefit boğazı 1.alayda mülazım
Hamparsum-pangaltıda altın bakkal sokağında
Halil-Bursa askeri idadisi müdürü
Halit bin Rüstem-Tüfenkiyandan Yüzbaşı
Hulusi-İtfaiye 2. taburda binbaşıyken 5. orduya gönderilen
Hayri-Hamidiye 1. süvari alayında Yüzbaşı
Hayri-Jandarma yüzbaşılardan
Halil bin Ahmet-Hassa levazım 4.şube müdürü muavini alay emini
Halil-Selanik sevkiyatında Binbaşı
Halit-Harbiye mektebi 1. sene altıncı kısımda
Hayri bin Emin-Harbiye baytar ameliyat mektebi eczacısı mülazım
Hayrullah-Adapazarı redif 3. Akhisar bölüğü kolağası
Hayrettin-İzmir'de jandarma alayı süvari yüzbaşılardan
Halit Halit-Londra şehbender vekili
Halil-4.Ordu dairesinde İspir Kaymakam vekili
Hayrettin paşa-Erzincan'da mirliva
Hayri-Jandarma yüzbaşılardan
Halit-Divanı muhasebat hülafasından
Hayrettin-Binbaşı manastırda
Halil Hilmi-Bursa idadiyi askerisi müdürü kolağası
Hasan-Maçka karakolunda kaymakam
Diran Kelekyan-Hazineye hassaya mensup bendeğah
Derviş-7. Orduda 55 alayda kâtip
Derviş bin Ziya-Selanik hastanesinde Doktor Yüzbaşı
Destan-Hassa seyyar topçu alayı mülazımı
Derviş Lütfü bin Emin-Kastamonu fırkasında Yüzbaşı
Zeki-Tophane müşiri
Rıza-Serasker
Ragıp-Mabeyinci
Rıza-Tüfengiyandan
Rüştü-Sicil dairesi hülafasından
Recep Nüsret-Paris'e firardan sonra avdet eden
Rıfat-Bandırma naibi
Rıza-Rüsumat tefrika müdürü
Rıza-Yaverandan süvari kaymakamı
Rıza-Esbak sadrazam Salih paşa ahfadından Doktor Binbaşı
Refik-Tıbbiye mektebi eczacı başısı
Reşit bin Mümtaz-Beyrut valisi
Reşit Vamberi-Budapeşte'de müsteşrik
Refik-Yaveranda kaymakam İzmir'de
Rıfat-Doktor Celal paşazade
Reşit-Akif paşa zade

Rıfat Paşa-Atina sabık seferi
Reşad-Selanik adliye müfettişi
Abdülnasır-Necip emirinin vekili
Remzi-Muharrir
Rafi-i-Medine kadısı
Rauf bin Selim Pirezrin mutasarrıfı
Reşit-Divanı Harp mahsus reisi
Ramiz-İstihkâm dairesinde kolağası
Recep rahmi bin Salih-Samsun maliye vergi müfettişi
Rauf Paşa-Selanik valisi
Rıza-Bahriye mülazımlarından Fethiye'de mevkuf
Rıza Yaverandan süvari kolağası
Ramiz-Kevkili posta müdürü
Rüştü bin Bekir-Adana radif alayı miralayı
Recai-Mülkiye mektebi müdür muavini
Reşit-Selanik maarif müdürü
Rüştü-7. Alayda kolağası
Rauf-İzmir kanun zabiti
Resuhi-Topçu numune alayı doktoru Binbaşı
Rıza-Gayret gazetesi sahibi "Filibede"
Rahmi-Selanikli
Ruhi el Halidi-Kudüs mebusu
Raif Rüstem-Kırk kilisede nişancı taburunda mülazım
Rıza bin Servet-Firari doktor yüzbaşısı
Rüştü-Bursa fırkasında mülhak
Rıza -Topçu mülazımı
Reşat-Adliye müfettişi
Rüştü-Mühendis hanede muallim kaymakam
Reşat-Konya ve Ankara adliye müfettişi
Resul zade Hüsnü-Süvari binbaşısı
Rasim-Erkânıharp miralayı esbak Petersburg ateşemiliterliği
Rüknettın-Edirne valisi
Rüştü-Bursa fırkası erkânıharbiyesi mülhak Yüzbaşı
Jozef-Altıncı alay eczacısı
Jagur-Yüzbaşı
Sami-Maliye veznedarlarından
Süleyman-Karasi sabık posta müdürü
Sami-Adliye hukuk işleri müdürü
Süleyman Vehbi bin Fettah müdürü
Süleyman Tevfik-Maarif meclis azasından
Sami-Tikveş sabık kaymakam
Süleyman Nazif bin Sait-Hüdavendiğar vilayeti mektupçusu
Sait-Bidayet mahkemesi reisi
Selmon-Trablus garp reji sabık dava vekili

Selim Hamdi-Elfallah gazetesi sahibi
Server-Askeri idadi muallimlerinden mülazım
Sami-Erkânıharp ikinci sınıf talebesinden
Sami-Tercüme kalemi hülafasından
Sadullah-Dâhiliye mektubu kalemi hülafasından
Süleyman Sırrı-Askeri idadi Arabî muallimi
Sami-Kandiyeli "Halil zade"
Sadi-Askeri idadi muallimlerinden mülazım
Şemsettin-Bahriye kanun zabiti mülazım
Şevket-Rüsumat mektupçusu
Şekip-Belgrat sefareti başkâtibi "Refai zade"
Şahabettin-Tekirdağ mutasarrıfı
Şakir-Zonguldak naibi
Şaban-Gazete müvezzinlerinden
Şaban-Fesane kapı çuhadarı
Şehreddin-Reşat efendinin bendegânından
Şakir-Levazım dairesi mümeyyizlerden
Sadettin Paşa-İzmit kumandanı Derseadet merkez kumandanı
Süleyman Sami-Evrnoz zadelerden
Sami-Bahriye mülazımlarından
Süleyman Asım-Selanikli sivil memur
Süleyman Şefik bin Ali Kemal-Topçu miralay
Sait-Selimiye dergâhı postnişini
Sururi-Mülkiye mektepleri müdürü
Şelavi-Maarif encümeni azasından
Sadi-idadi mektebi muallimlerinden mülazım
Seyit Abdullah-6. daire belediye tahsildarlarından
Saadettin-Koskoda alçı hane sokağında
Serviye-Bir hafiye
Sait-Maliye müfettişi mahiyetinde
Süleyman Sıtkı bin Mehmet-Yozgat redif taburundan misafir Binbaşı
Sami-Tıbbiye mektebi dâhiliye kolağası
Süleyman Sezai bin Ahmet-Selimiye topçu mülazımı
Seyfullah Paşa- Yanya valisi
Sermet-Erkânıharp kolağası Madrid, Budapeşte Ateşemiliteri
Seyfettin-Tüfenkiyandan
Sait-Sanayi müdür muavini
Süleyman Sırrı bin İbrahim-6. Alayda mülazım
Sami-Topçu başı Behçet Bey zade
Sami-Tikveş kaymakamı
Sait-Bidayet mahkemesi reisi
Selman-Trablus garp reji dava vekili
Selim Hamavi-Mısırdaki Elfallah gazetesi imtiyaz sahibi
Server-Askeri idadi muallimlerinden mülazım

Sami-Erkânıharp ikinci sınıf talebesinden Yanyalı
Sami-sabık Babîâlî tercüme kalemi hülafasından hıdıviyye kumpanyası müfettiş muavini
Sadullah-Dâhiliye mektubu kalemi hülafasından
Süleyman Sırrı-Askeri idadi Arabî muallimi
Sadi-Mektebi idadi askeri muallimlerinden mülazım
Şekip-Belgrat sefareti başkâtibi "Refai zade"
Şaban-Gazete müretteplerinden
Şaban-Rüsumat emaneti müfettişlerinden
Şevki-Fes hane kapı çuhadarı
Şefik-Yaverandan hademe kaymakamı "dördüncü kadının biraderi"
Şefik el Müeyyet-Malum mebus
Şahin-Arnavut Veysel Paşa zade
Şükrü bin Hamdi Paşa-Hamidiye köyünde süvari feriki
Şükrü paşa-Topçu 1. ferik müşir
Şahin bin Mehmet-Sabık Suriye jandarma kumandanı
Şevki-Erkânıharp miralayı maiyeti seniye erkânıharbiyesinden
Şevki-Musul hududunda Binbaşı
Şükrü-Adapazarı Akhisar redif bölüğü binbaşı
Şakir-Yemende muha kazası kaymakamı "Adanalı"
Şekip-Numune Topçu alayında misafir kolağası
Şakir Nimet-Erkânıharp namzet sınıfında mülazımı evvel
Şaban-Kütahya süvari jandarma mülazımı
Şerafettin-Kastamonu sıhhiye müfettişi
Şükrü-Kirmastide Yüzbaşı
Saim-Mülkiye komisyonu tetkikat kaleminden
Salih Muzaffer-Gostivar belediye eczanesi
Sadık Paşa-Selanikli Ferik
Sıtkı Paşa-6. Ordu kumandanı
Saffet-Harbiye mektebi istihkâm muallimi erkânıharp kolağası
Selahi-Servet gazetesi sahibi
Salih-Bursa askeri rüştiyesi hesap muallimi
Selahi-Posta Meclisi reisi vekili
Salih bin Emrullah-Trabzon'da şafak oteli sahibi
Saffeti-Said paşa damadı "Saffedi ziya"
Salh-Mektep nazırı Rıza paşanın biraderi mülazım
Selahattin-1. Fırka meclis azasından mülazım
Selahattin-Sabık Konya müddeiumumîsi
Salih vasfi-Elbasan mutasarrıfı
Sabri-Mamuretilaziz mektupçusu
Ziyaeddin-Marufizade
Ziya-Redif Gelibolu taburunda mülazım Mustafa paşa zade
Ziya-Beykoz'da askeri fırın memuru
ziya-Niğde'de Hamidiye kazasında mülazım
Tahir-Malumat ve Servet gazeteleri sahibi

İrfan-Hatay kazası kaymakamı
Abdülkerim Hadi-Maarif Meclisi azasından
Ali Şerif-Hususi mutfak kileri hademelerinden
Osman Vassaf bin Musa-2.Daimi divanı harpte kolağası
Talat bin Vehbi-Yaverandan süvari mülazımı
Tahir-Şirvani zade firarilerden olup avdet etmiştir.
Tahir-Erkânıharp Yüzbaşısı Nevrekopta
Talat-Şile taburu kumandanı kolağası
Tosun bin Akif-Drama Posta müdürü
Talat Paşa-Diyarbakir de 1. ferik yaverandan
Tahir-Seraskerlik muhasebe kaleminden
Tayyip-Sıhhiye dairesi evrak memuru
Talat-Mümtaz Yüzbaşısı
Abdülhak Zeki-Manastırlı
Ali Rıza-Fes fabrikasında sübyan bölüğü muallimi mülazım
Abdullah Ahmet bin Nuri-İdareyi mahsusa meclise başkâtibi
Ömer Lütfü bin Rauf-Milas eşrafından
İmadettin-Tarsuslu
Abdullah Vasık-Tabip Ekahın tercümanı
Ali Rıza bin Ömer-Redif fırkası Erkânıharp reisi kolağası
Abdullah-Fotoğrafçı
Akif bin Şermi-Meyve gümrüğünde muhasebe memuru
Ali Cevat-Harbiye mektebi son sınıfında
Abdurrahim Sezai-Sabık İşkodra posta müdürü
Ali Muhsin-Halep fevkalade kumandanı
Ali Sait-Nafia mektupçusu
Ali Raif-Yaveranda kaymakam
Ali Galip Trabzon'da yüzbaşı 313 askeri idadi muallimi
Osman Nuri-Kolağası
Abdullah-Padişahın müezzinlerinden
Azmi-Topçu dairesi mümeyyizlerinden
Ali Fuat-Hariciye muhasebe kalemi hülafasından
Abdullah Sıtkı-Muhacirin komisyonu mümeyyizlerinden
Ali Saip bin Hüsnü-Doktor " Firarilerden Fedai Millet gazetesi çıkaranlardan"
İsmet-Müstesabı zade
Abdi-Üsküdar idadisi müdürü
Ali Ali-Darütedris müdürü
İzzet-Umum Muhasebet maliye merkez kalemi hülafasından
Abidin-Tortum kazasında kolağası
Abdülhalim bin Hikmet-Doktor binbaşılardan
Abdurrahim-Beyrut sansür memuru
Ali Sedat-Cevdet Paşa zade
Abit Paşa-İstihkâm dairesi ikinci başkanı
Ömer Nazım bin Ramiz-Selanik'te merkez kumandanı

Ali Galip bin Mustafa-Topçu alayında 3. alayında Binbaşı
Ali Vasfi-Zaptiye meclis azasından
Avni-müşkirat gümrüğü tercümanı
Abdullah Sıtkı-Kantar idaresi müfettişlerinden
Ali Nazım-Yanyalı Ali Paşa Zade
Osman Nafi-Şurayı Devlet kalemi hülafasından
Aleksan Sarafyan-Mısırdaki mukim
Ali-Aza mülazımlarından
Abbas Hilmi Paşa-Hidiv
Abdullah Tahir-"Mısırlı sadık kulunuz imzalı"
Ali Vehbi-Sabık Mısırata kazası naibi sabıkı
Ali Rıza-Akke kalesinde topçu Yüzbaşı
İzzet Paşa-Keçeci zade
Ömer Lütfü bin Mustafa-18.alayda Binbaşı
Abdullah Zühtü-Encümen teftiş muayene azasından sabah gazetesi başmuharriri
Abdurrahim Ulvi-Muharrir
Ömer bin Şevki-6. daire tanzifat sabık müdürü
Osman Cemal-Zeytin fabrikası muallimlerinden istihkâm Yüzbaşı
Ali Rıza-Mamuretülaziz jandarma kumandanı
Ali Rıza-İzmit gümrük müdürü
Ali Rıza bin Süleyman paşa-Erkânıharbiye miralaylarından
Ali Kemal-Malum muharrir
Ömer Faik-İlmiye muhasebe kâtibi
Abdurrahim Hayri-Kudüs nüfus nazırı
Ali-Ermenekli dava vekili
Abdürreşit İbrahimof-Petersburg da Mir-at gazetesini neşreden
Abdullah Ağah-Burhanı Terakki mektebi müdürü
Abdullah Paşa-Lahi konferansında bulunan ferik "mabeyin erkânıharbiyesinden"
Ali Cevat-Bursa Redif kaymakamı
Ali Talip-Yaverandan Topcu1. Liva kumandanı
Ömer Enver-Bursa sevk memuru ve kanun zabiti
Abdullatif-Harbiye mektebinde süvari bölümünde mülazım
Osman Fındıklı dere içi imamı
Osman Nuri-Selime hatun mahallesi imamı
Ali Rıza bin Ahmet-29. alay emini
Aziz Hilmi-Hamidiye 51. alayda Yüzbaşı
Arif Hikmet-Namı diğer Ali Şakir Tıbbiye mektebi 8. sınıftan
Abdülvahit-Mülkiye memurları komisyonu mümeyyizi
Ali Zeynel-Kastamonu'da jandarma binbaşısı
Ömer Lütfü-60. alayda Binbaşı
Asım-4.ordu istihkâm taburunda Yüzbaşı
Ali Cemil-Nablusda redif taburu kumandanı
Ömer Kamil bin Abdullah-Akkada ikamete memur kolağası
Abdülkadir bin Hüseyin-2. alayda kolağası

Ömer Lütfü-Silifke redif mülazımı
Adil-Yunan harbinde süvari fırkasında emir çavuşu
Abdurrahman Nafiz bin Osman-Erkânıharp miralayı yaverandan
Ali Rıza-Selanik Bahriye tahkik memuru mülazım
Ömer Lütfü-Levazımda piyade kolağası
Ali Rıza-Topçu feriklerinden "kanuni esasiye dair yemin ettirilmekte"
Arif Hikmet Paşa-zırhlı komodoru ferik
Abdülhak Zeki-Manastırlı topçu mülazımı
Abdülkadir-20.alayda Binbaşı
Ali Rıza-6. alayda Binbaşı
Ali Cevat-Bursa redif taburu kumandanı kaymakam
Ali talip bin Hasan- Seyyar topçu birinci liva kumandan vekili miralay
Adil-Fazlı Paşazade topçu 2. alayında mülazım
Abdülvahhap-Tıbbiye mektebi 1.senesinde "Halepli"
Ali Rıza-Dersadet kanun kaymakamı sabık Şam merkez kumandanı
Ali Ragıp bin Raif-Yaverandan Binbaşı
Azmi-5.alay eczanesi kolağası
Ömer Lütfü bin Ali-Kütahya'da miralay "Taravenkli"
Ali Rıza-Akka topçu taburunda Yüzbaşı
Osman Kâşif-Trablus garp esliha müfettişliğinde
Arif-Kangırı redif taburu kâtibi
Alemdar bin Ali-59.alayda mülazım
Ali rahmi-talebeyi ulumdan
Osman Macit bin Ali-Erkânıharp binbaşılardan
Ömer Yusuf-6.daire belediye tanzifat sabık müdürü
Abdülcelil bin Halil-Babıâli karakolunda kolağası
İrfan-Memuriyeti meçhul
Osman Nurettin Paşa-Yaverandan Selanik'te süvari ferîği
Ali Haydar-Tiran sabık kaymakamı Nuri bey zade
Arif Maruf-Mamuretülaziz naibi
Osman-İzmir'de ikinci komiser
Osman Nuri-Arapkir mahkemesi mülazımı "Trabzonlu"
Abdullah-Müezzinlerden
Osman Talat-Ticaret mahkemesi icra muavinlerinden
Ali Şamil-Üsküdar ciheti kumandan muavini
Ali-Şehzade Abdülkadir efendinin tablakârı
Osman Sırrı-Postane sansürü
Ali Rıza-4.alay sancaktarı
Ali Haydar bin Musa Kazım-Reji memuru Musa paşa zade
Osman Mümtaz-29.seyyar topçu alayı miralay
Ali bin Mehmet-Nevşehir'de Narlı Karaca zade
Ömer Nizami-bin Eyyüp-pilevne 1. nişancı taburunda Yüzbaşı
Ali Rıza bin Naşit-Çekirge taburu binbaşısı
Adil-Bahriye harp mülazımı evveli

Ali Rıza-Bükreş sefareti Ateşemiliteri Binbaşı
Osman Senayi-Harbiye mektebinde muallim erkânıharp yüzbaşısı
Aziz-Devlet şurası müddeiumumîsi
Ali Galip-İdadi cebir muallimi yüzbaşısı
Aziz-Şile redif taburu mülazımı
Ali Rıza bin Hakkı-Konya Redif taburu ağası
İzzet bin Süleyman-Levazım şube müdür muavini Süleyman paşa zade
Abdülkadir bin Edip-Çukurova çiftliği ser baytarı kolağası
Ali Rıza bin Ahmet Lütfü Paşa-Yaverandan mülazım
Ali Rıza-1.alayda Yüzbaşı
Ali Tevfik-Kastamonu sabık nüfus nazırı
Osman Hayri-Muhasebat dairesinde hülafadan
Ömer Nuri-Rusumat sansür memuru
Ali Rıza Raşit-Bursa redif alayı miralay vekili
Ömer Nizami-1.nişancı taburunda mülazım
Galip-Köprülü zade ressam
Galip-fatih Rüştîyesinde dâhiliye zabiti
Galip-Levazım 2. şubede kolağası
Fadıl-Harbiye mektebinde muallim Binbaşı
Fazıl Paşa-Divânı harbi mahsusta
Fazlı Necip-Selanik'te Asır gazetesinin sahibi
Ferit-İzmir gümrük ketebesinden
Ferit Paşa- Beyrut vilayeti müdürü
Fahri-Yozgat mutasarrıfı
Fuat-Dâhiliye nezareti mühimma kâtibi
Fatma Aliye-Cevdet Paşa kerimesi
Ferit Paşa-Sadrazam ayandan
Fatma-Komite isimlerini Rüstem beye veren kadın
Feridun-Süvari Ertuğrul alayında Doktor
Faik-Baş müddeiumumî muavini
Fehmi-Erkânıharp kaymakamı
Faik-Bahriye feriklerinden
Ferit Kulları-Lala Eyyüp Efendinin oğlu
Filip -Tarih gazetesi sahibi
Feyzi-memuriyeti meçhul
Fahri Paşa-6. ordu erkânıharbiye reisi
Fuat-İzmir sevkiyat reisi kolağası
Feyzi Ömer Feyzi-Viyana sefareti refakatinde memur "Mardinli âli Beyin oğlu
Faik Paşa-İstablaamire müdürü
Ferit Hüsnü-Roma darülfünunu talebelerinden
Fadıl Reşit-Trablusgarpta
Fuat-Lazistan tahrirat müdürü
Ferit Fikret-Avrupa'da sükutinin akrabasından
Fahri-Posta idare meclisi azasından

Fuat-İzmir basmahanesinde sahalizade
Kadri-Mabeyin kâtiplerinden
Kasım-İzmir'de-memuriyeti meçhul
Kasım Recai bin Mustafa-Babıâli karakolunda Yüzbaşı
Kadri bin Zühtü-Süvari Ertuğrul alayında mülazım
Kadri Osman bin Mehmet-Selanik muhafaza memuru
Kirkor Sadık-Üçüncü komiser
Kevork Bülbülyan-Nazif Suririnin hafiyelerinden
Mehmet Hulusi-Vatan gazetesi sahibi
Male viski- Atina'da Patras kasabasında
Mehmet Tayfur- Bulgaristan'da
Mihran-Sabah gazetesi sahibi
Mehmet Şerif- El Posta gazetesi sahibi
Mehmet Sefa- Mirati Türkiye ve Alem gazeteleri sahibi
Mehmet Sefa-Elmünir gazetesi sahibi
Mehmet Ferit-Muktebes gazetesi başmuharriri
Mahmut Tahir- Şirvani zade Türkiye gazetesi
Nikola Nikolaidis-Paris'te Şark gazetesi müdürü
Nuseyri Kerim-Türkiye gazetesi müdürü
Nahle Mıtran-Paris'te
Yanko bin Lamo-Doktor kolağası
Yorgaki-Dava vekili

* Asaf Tugay, İbret: **Abdülhamid'e verilen Journaller ve Journalciler**, Okat Yay, İstanbul,
s. 299-326.

Rahmi Bey'in jurnallerinden örnekler

(1)

Kurenâ-yı Hazret-i Şehriyâriden Atûfetlü Emin Beyefendi'ye

"Maruzat-ı Mühimme-i ubeydânemin hasbel ubûdiye arzı zımında Mabeyin-i Hümayuna Cenâb-ı Cihânîye celb olunmaklığımı istirhâm eylerim 21/ Teşrîn-i evvel 311 (21 Ekim1896) Mekteb-i Hukûk-ı Şâhâne talebesinden Sirkeci'de Trabzon otelinde dokuz numaralı odada mukîm Rahmi"

(2)

"Lütfen ve tenezzülen bunca eltâf ve inayet-ı mübeccele-i hazret-i hilâfetpenâhilerine nâiliyetle çerâğ ve ihyâ buyurulmuş bir bende-i hâs hazret-i şehriyâri bulduğuma mükâfâten ubudiyeti memlûkiyet nişân-ı mefharet olmak üzere refikam, câriyelerinin ikinci rütbeden bir kıt'a serkat nişân-ı zîşânı ile mazhar-ı taltîf ve ihsan buyurulması ve kullarının dahi bir derece terfi-i rütbe-i memlûkânemi istirhâma cür'et eylediğim mâruzdur fermân." Abd-i memlûkleri Rahmi

(3)

Hâkipây-i Samilerine takdim,

Mâ'ruz-ı bendeleridir.

"Vâsita-i âlîleriyle evvelce mazhar olduğum in'âm ve eltâf-ı hazret-i hilâfetpenâhînin tahmîl ettiği vezâif-i ubûdiyetkârâneî îfâ ve bu sûretle de sadâkat-i kemterânemi isbât eylemek üzere, Mâbeyn-i Hümayûna Cenâb-ı Mülûkâneye sür'at-i mümkin ile celbimi istirhâm eder ve hiçbir kimseye bir şey sezdirilmemek muvâfık görüldüğü takdîrde yalnız Müfettiş-i Umûmîliğe Selânik eşrâfından Rahmi Bey'in Dersââdet'e azîmeti muktezâ-yı irade-i hazret-i pâdişâhîden olmakla kendisine hafıyyen ve serîan tebliği suretiyle emir verilmesini arz ve niyaz eylerim ol bâbda ve kâtıba-i ahvâlde emrû fermân hazret-i men lehül emrindir." 7/Eylül/320 (1905) Bende-i kadîmleri Rahmi.

Kaynak : Asaf Tugay, **İbret : Abdülhamid'e verilen Jurnaller ve Jurnalciler**, Okat Yay., İstanbul, s. 194-196.

Doktor Nazım Ömer

Dâhiliye Nezâret-i Celîlesi Cânibi Sâmişine

Devletlü Efendim Hazretleri,

"Çâkerleri altı ay mukaddem şeref sudur buyurulan irâde-i seniye üzerine, Paris'den avdetle, zât-ı fahîmâneleri, vesâtatiyle marâzâtta bulunmuş velî nimet-i bî minnetimiz, padişâh-ı muazzam efendimiz hazretlerinin sadık bir kulları, olduğum halde şimdiye kadar bir memuriyete tayin olunamadım. Fâkr-ü sefaletim son dereceye vâsıl oldu. Hiçbir yerden bir ümîd ve meded-i resm yoktur, Kemâl-i sûziş ve tazarrula şu hâl-i pür melâlimin bilcümle bîçâregânın ilticâgâhı olan atabe-i felek mertebe-i hazret-i hilâfetpenâhiye arziyle münasib mikdâr maâş ile Devâiri Belediyeden birisi tabîbliğine tayînimin tesirine lütfen ve merhameten delâlet buyrulmasını istihâma ictisâr (cür'et) eylerim. Ol bâbda."

27 Recep 317 (1 Aralık 1899) Doktor Nazım Ömer

Jurnallerin asıllarından bazı örnekler

الردیاره نشر اولوب اهانده فکری فسادده بک مقالای حاوی غمته لر
 سیکر عمومیه حایه لرده کرسیمه قلمه ایدمده بولمیه حاله بولیس دیره بجه قطعاً منفه
 نسب ایدمده دلیمیه رانی العیده مشهمه اولمده در از عهد روکی کونه یاسده
 نشر اولسانه مانه غمته سده فرانسوی العیده (سوی بجه فضیله طرفیه الهانی
 عثمانیه بر دعوت) سرلومس الله اهانده اهانده رهن و قاله الزوجه مدد عبوریه بر جوده
 الهیای حاوی تر مقال سلاخان عیناس موقیفه بولسانه اورقوده فراتیه سده هیلیمیه
 طرفیه قلمه ایدمده دلیمیه کولیمده احوال مرکوریه رومی محمد دره سلم اولمیه مدد هم سده
 منی صبا صدف عمره کیفیه احسن فیه فیه

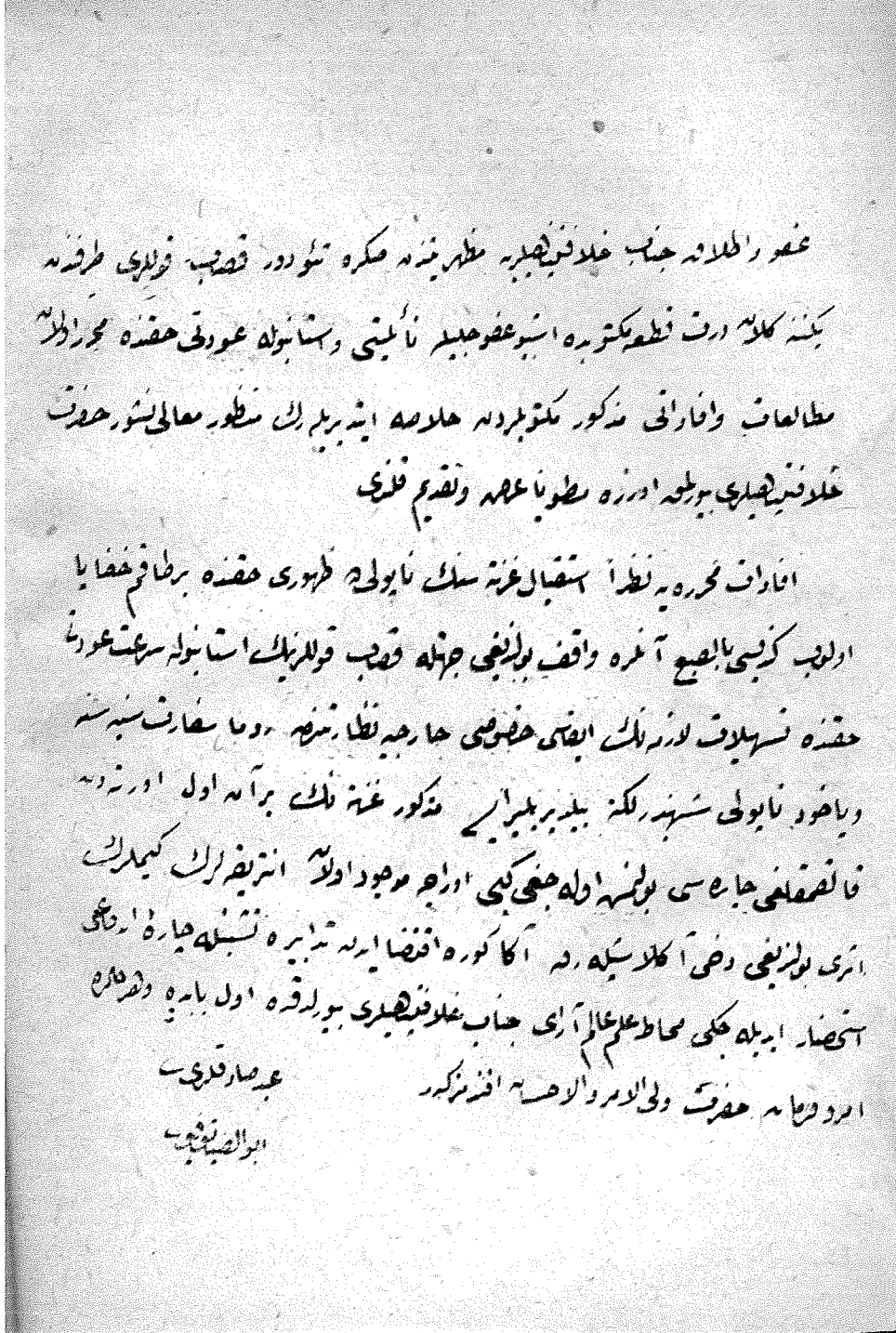
سلاخان دعوی و کسب درضا
 اما توفی قره صو
 قورلی

Emanuel Karasu'nun Selânikte halkı ifsâd edecek gazetelerin kahvehanelerde

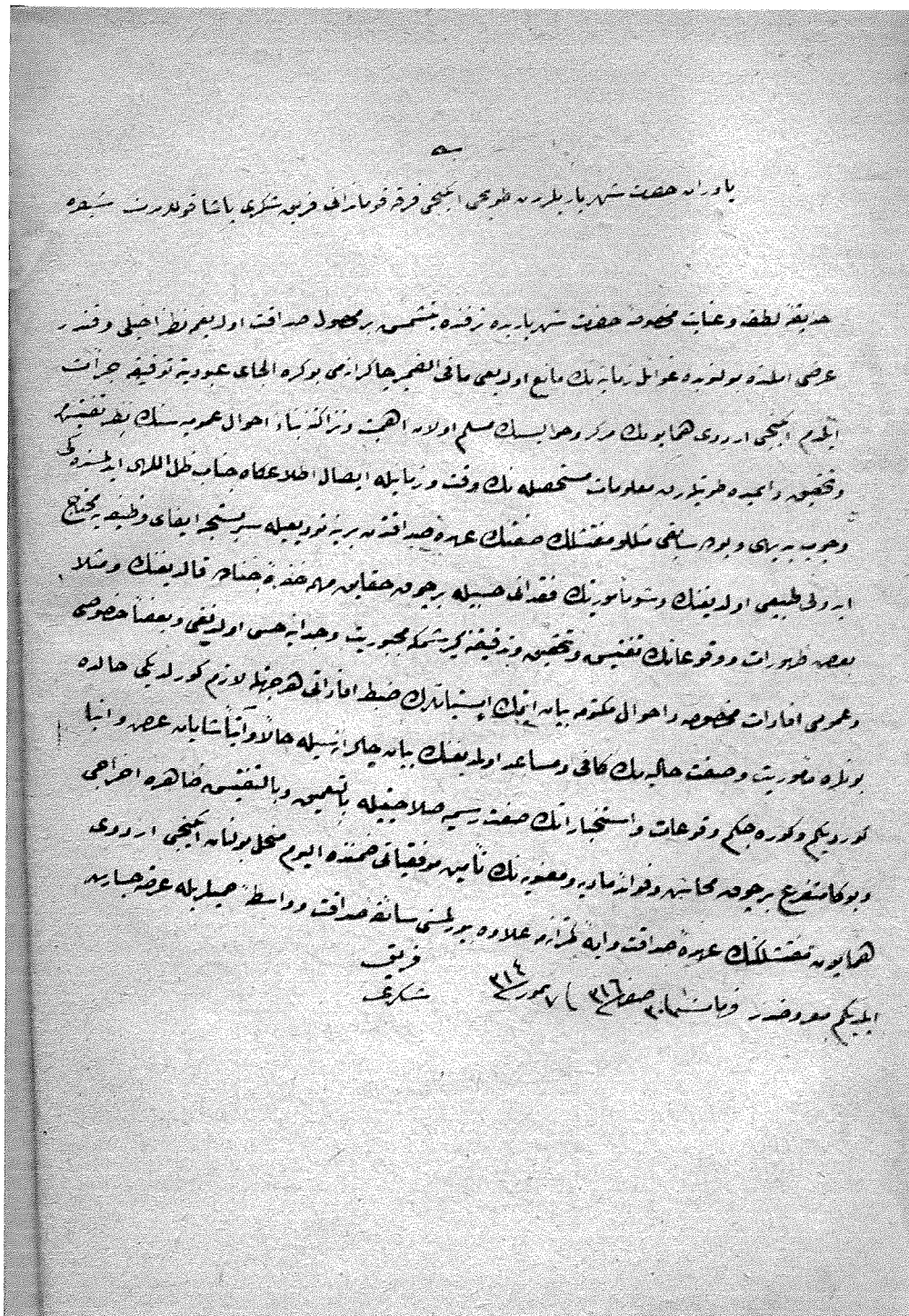
Rahatça okunduğunu bunun için tedbir alınması gerektiğini belirten bir jurnal örneği.

Kaynak: Asaf Tugay, **İbret: Abdülhamid'e verilen Jurnaller ve Jurnalciler**, Okat Yay.,
 İstanbul, s. 331.

Ebuzziya Tefik'in İstikbal Gazetesinin Napoli'deki zararlı neşriyatını ve buna yönelik alınacak tedbirleri anlatan bir jurnal örneği.

Kaynak: Asaf Tugay, **İbret: Abdülhamid'e verilen Journaller ve Journalciler**, Okat Yay., İstanbul, s. 333

Edirne Müdafii Şükrü Paşanın tespit ettiği bazı aksaklıkları anlattığı ve İkinci ordu Müfettişliğini kendisine verilmesini istediği bir istirham name örneği.

Kaynak: Asaf Tugay, **İbret: Abdülhamid' verilen Journaller ve Journalciler**, Okat Yay., İstanbul, s. 336.

ÖZGEÇMİŞ

28 / 05 / 1971 tarihinde Eskişehir'in Çifteler ilçesinde doğdu. Ortaokulu Ankara'da, liseyi Eskişehir'de tamamladı. 1996 yılında Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Tarih Öğretmenliği bölümünü bitirdi. Halen Bursa'da BTSO Hüseyin Sungur Lisesinde öğretmenlik yapmaktadır. Evli ve 2 çocuk babasıdır.